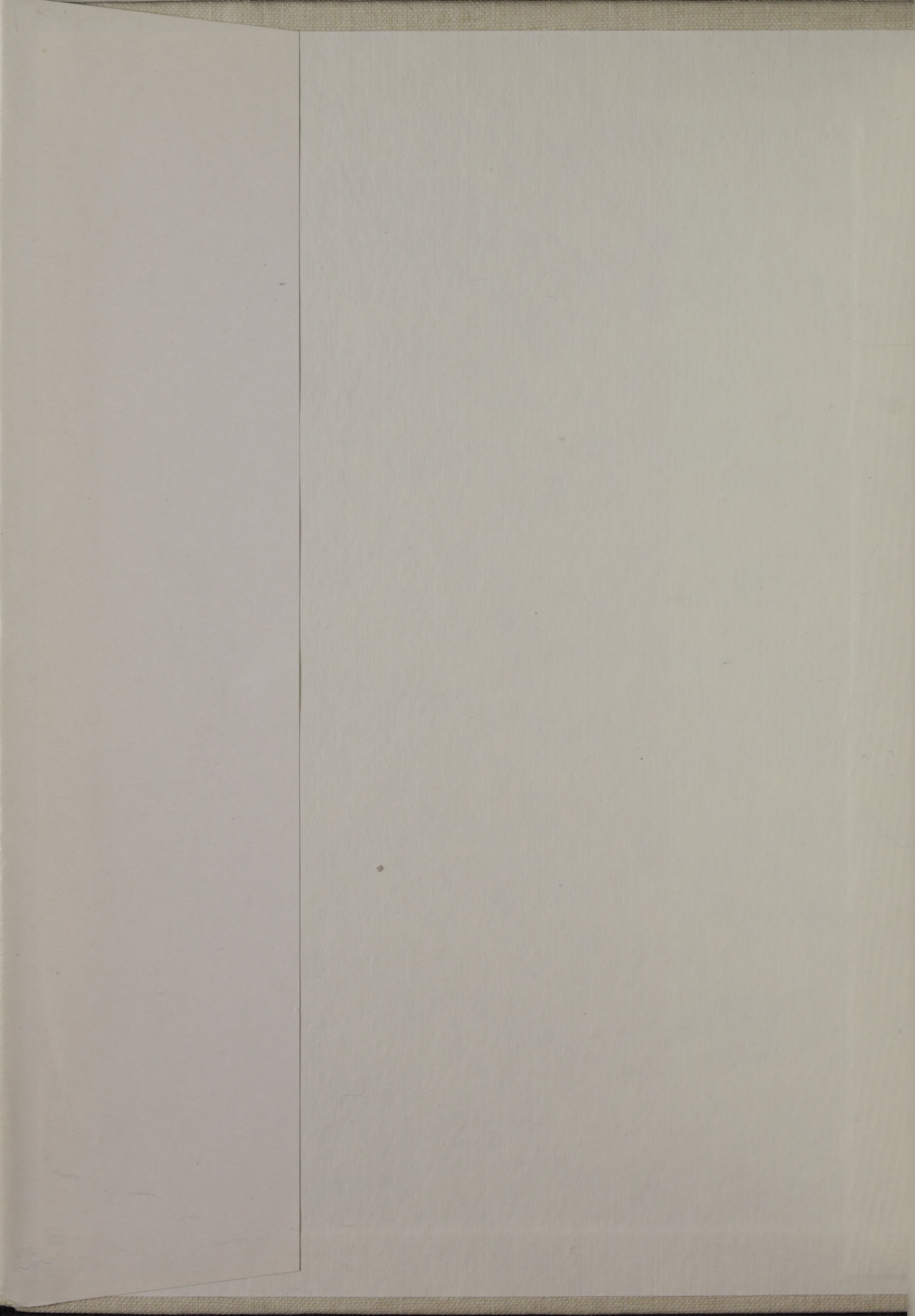
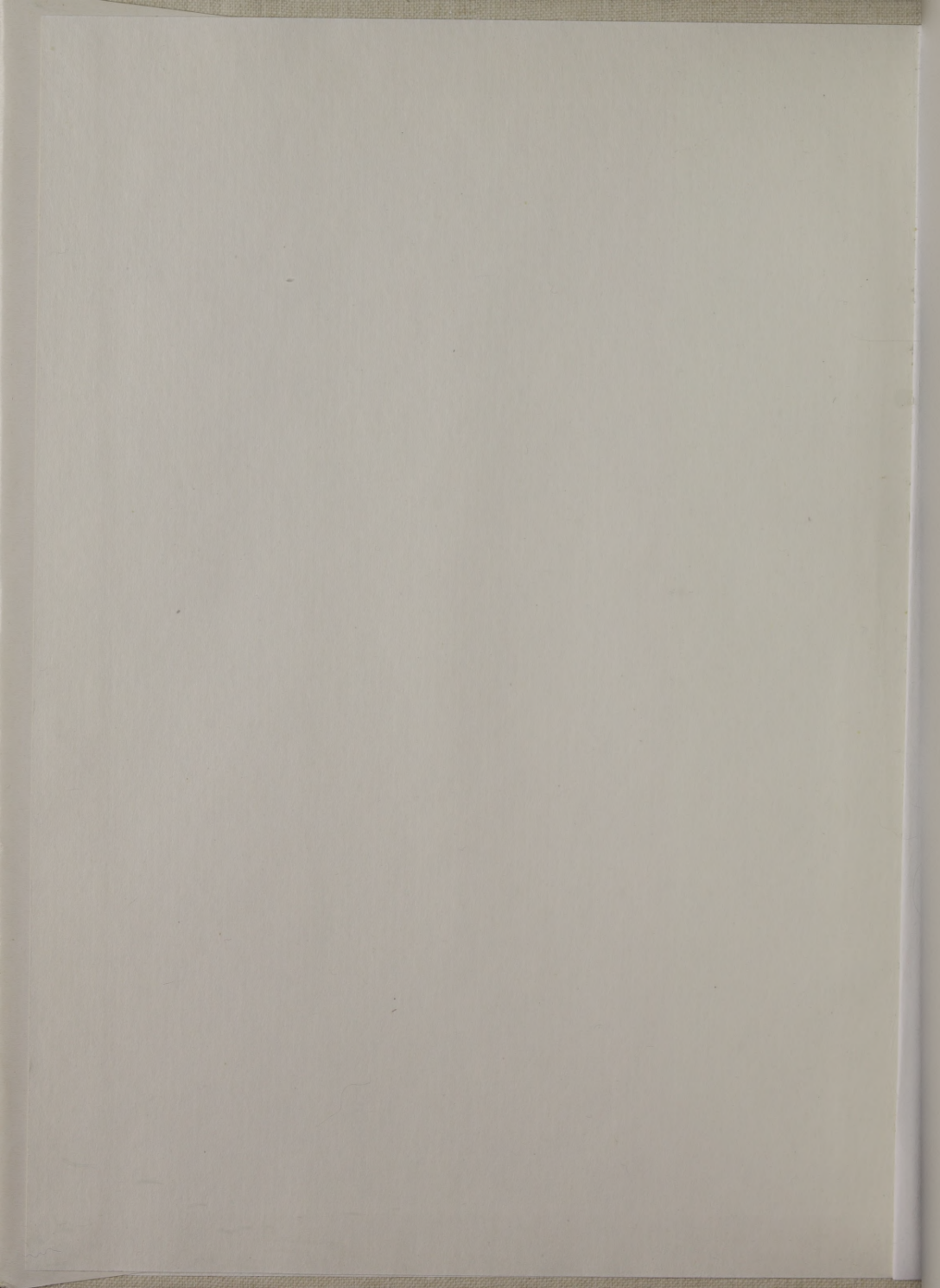

C. R. Paltemaro

C. R. Palmer.

1862-1863

98-3
180

Latvijas Nacionālā
bibliotēka

0505041842

L
8

Krišjānis Valdemārs
un «Pēterburgas Avīzes»
(1862–1865)

Rakstu krājums

Rīga, Latvijas Jurniecības fonds, 1997

0302041842

Luīze un Krišjānis Valdemāri.

Priekšvārds

Iespiesta SIA N.I.M.S.
Pērnavas ielā 47, Rīgā,
LV-1009, tālr. 7225215

Sastādītāji: Kārlis Lūsis, Gints Šimanis

Atbildīgā redaktore: Anīta Freiberģa

Tulkotāji: Tatjana Slobodčikova (krievu val.)

Iveta Ševkāne (angļu val.)

Atis Valters (vācu val.)

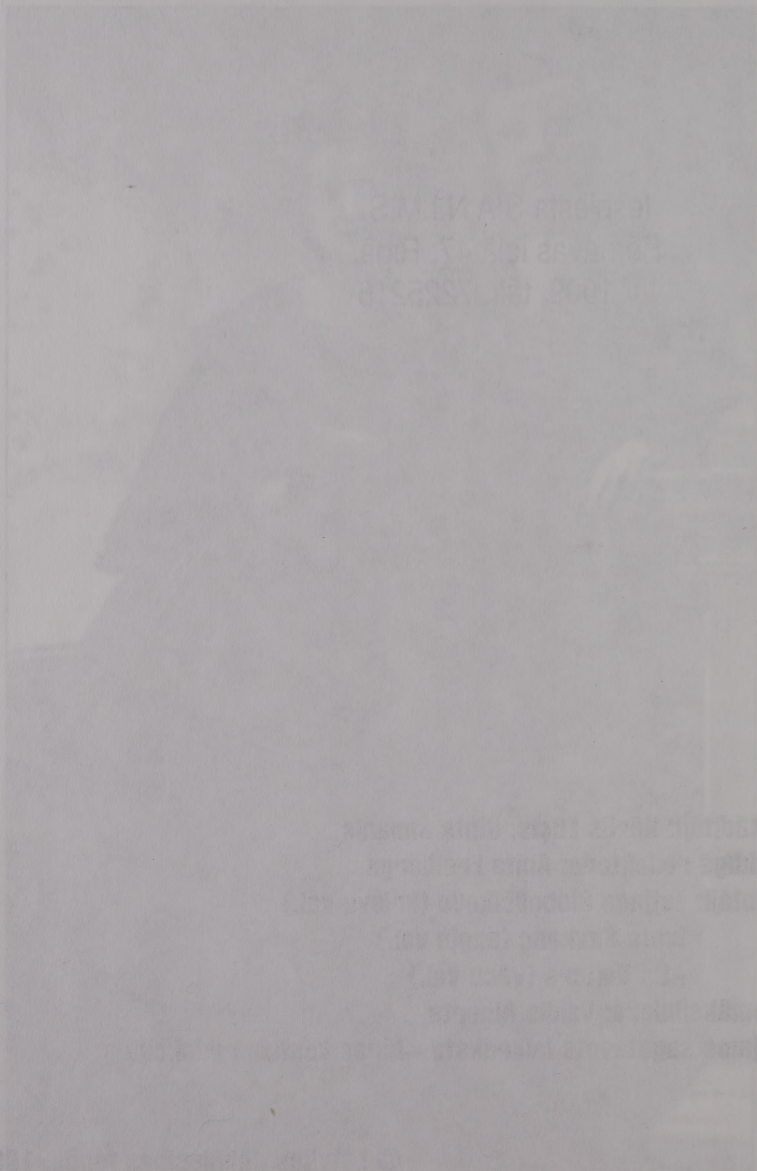
Fotomākslinieks: Valdis Alberts

Krājums sagatavots laikraksta «Jūras Vēstis» redakcijā

© Latvijas Jūrniecības fonds, 1997

0502041842

22.11.1944

Latvian National
LIBRARY
22.11.1944

Latvian National Library

Latvian National Library

Priekšvārds

Šogad aprit 135 gadi, kopš Pēterburgā sāka iznākt 19. gs. ievērojamākais jaunlatviešu preses izdevums – nedēļas avīze «Pēterburgas Avīzes» (1862–1865), kopskaitā 131 numurs. Tā faktiskais izdevējs un redaktors (sākumā arī cenzors) ir Krišjānis Valdemārs (1825–1891), vēlāk avīzi rediģē Krišjānis Barons (1835–1923).

«Pēterburgas Avīžu» iznākšana ievadīja nozīmīgu posmu nacionālās atmodas kustībā Latvijā. Populārais nedēļas izdevums faktiski bija jaunlatviešu kustības idejiskā tribīne, kas pēc savas lomas un vēsturiskās nozīmes līdzinājās franču apgaismības radikālā perioda līdera Denī Didro (1713–1784) ieguldījumam jauno laiku zinātniskās pasaules ainas un kultūras novitāšu popularizēšanā pazīstamajos Franču enciklopēdijas (Encyclopediae Francaise) sējumos.

Jaunlatviešu darbības iespējas un mērogi, protams, ir atšķirīgi, bet mums arī jāsaprot, ka apgaismības laikmeta idejas, kuru kulminācija bija Lielā Franču revolūcija (1789–1794), kas iezīmēja Eiropā feodālā absolūtisma norietu un parlamentārās demokrātijas un republikānisma ēras aizsākumu, ienāk Latvijā pamatā caur progresīvo vācu apgaismību – J. Herders, I. Kants, G. Merķelis u.c., tikai saistībā ar latviešu nacionālās inteliģences veidošanās procesu 19. gs. vidū. Tāpēc arī visu redzamāko jaunlatviešu kustības darbinieku uzskatos un domāšanas stilā mēs varam konstatēt šīs tipoloģiskās paralēles ar angļu, franču un vācu apgaismības laikmeta raksturīgākajiem idejiskajiem centieniem.

Simptomātiska šai ziņā ir tieši K. Valdemāra personība, kas savas darbības un interešu diapazona ziņā iemieso enciklopēdistu pieejas stilu sava laikmeta aktuālajām sociālajām un kultūras problēmām. Cīņa par izglītības lomu sabiedrībā un skolu tīkla paplašināšanu, enerģiska iesaistīšanās par kapitālistiskajām tautsaimniecības reformām Krievijā un Latvijā, jūrniecības nozares attīstības veicināšana, dabaszinātņu sasniegumu popularizēšana un vārdnīcu veidošana nolūkā radīt zinātniski praktisku terminoloģiju latviešu valodā. Tā visa centrā K. Valdemāra nenogurstošā žurnālista un publicista darbība, ideālisma tradīcijas apgarota un apgaismības idejās balstīta. Tieši viņš lielā mērā pārliecināja latviešu inteliģenci par iespēju realizēt dzīvē pazīstamā 19. gs. angļu fiziķa Maikla Faradeja prasību: Work, finish, publish (strādā,

pabeidz, publicē).

Tomēr ne jau tik optimistiskā gaisotnē noritēja «Pēterburgas Avīžu» izdevēju un redaktoru darbība. Pieaugot abonentu skaitam Latvijā, auga arī konservatīvās Baltijas vācu muižniecības pretestība un naids pret «Peterburgische Gazette» rakstu autoriem un izdevējiem. Baltijas ģenerālgubernatora un ķeizariskās impērijas kancelejā Pēterburgā sāka veidoties vietējās muižniecības asu sūdzību «kalni», kuros avīzes izdevēji tika apvainoti zemnieku musināšanā un kūdīšanā uz nepakļaušanos muižnieku varai. Ar avīzes starpniecību tika organizēta arī t.s. ne visai pārdomātā Novgorodas kampaņa – latviešu zemniecības brīvprātīga izceļošana uz brīvajām zemēm Krievijas guberņās, tā atraujot darbaspēku vācu muižnieku saimniecībām Latvijā. Cariskā režīma pacietības mērs bija pilns, un 1865. gadā «Pēterburgas Avīžu» izdošana tiek pārtraukta.

Pēterburgas periods tomēr iezīmēja jaunlatviešu kustības radikālā posma kulmināciju. Pirmo reizi kustības līderiem radās iespēja izplatīt savas progresīvās idejas visai prāvā latviešu un baltvācu sabiedrības daļā. Pēterburga pavēra šim izdevumam arī ceļu uz ārvalstu sūtniecību preses dienestiem, kuri analizēja tā laika iekšpolitisko situāciju Krievijā. Jaunlatviešu pretestības kustība bija ieguvusi **vārdu**. Latvijas kultūrvēsturē šī tradīcija no jauna atdzima 20. gs. sākumā, un atkal Pēterburgā, kad no 1901. līdz 1905. gadam šeit iznāca t.s. jaunās «Pēterburgas Avīzes». V. Olavs–Plute, A. Niedra, R. Blaumanis bija redzamākie šī izdevuma rakstu autori, kurus vienoja jaunnacionālisma ideoloģija, šoreiz kā pretstats ne tikai vācu šovinismam, bet arī sociālistu mācībām un kosmopolitiskajām tendencēm.

Neizzduda arī uz kapitālismu orientētā un nacionālās mentalitātes tradīcijās dibinātā K. Valdemāra tautsaimniecības filosofijas tendence, kuras turpinājumu, pēc prof. E. Grinovska domām, iespējams konstatēt A. Niedras un K. Ulmaņa ekonomiskajos uzskatos.

1995. gadā, atzīmējot 170. gadskārtu kopš K. Valdemāra dzimšanas, Latvijas Jūrniecības fonds sadarbībā ar zinātnisko asociāciju «Latvija un latvieši pasaulē» izdeva K. Valdemāra piemiņas grāmatu¹, kurā vienkopus redzams viņa nozīmīgais ieguldījums nacionālās jūrniecības attīstībā kontekstā ar apgaismības laikmeta centieniem pēc izglītības

¹ K. Valdemāram 170. Apceres, raksti, vēstules. Rīga, Latvijas Jūrniecības fonds, 1995.

demokratizācijas un kapitālistiskās civilizācijas uzplaukuma Baltijas reģionā.

Ja minētie K. Valdemāra centieni ieguva reālas aprises tikai 70. gadu otrajā pusē, viņa t.s. Maskavas darbības periodā, kas vainagojās ar Krievijas brīvprātīgās tirdzniecības flotes biedrības dibināšanu 1878. gada 9. aprīlī un iezīmējās ar reformu perioda Krievijā pragmatisko ievirzi, tad Pēterburgas periodā vairāk dominē apgaismības ideālistiskā tendence.

Pēckara posmā, saistībā ar latviešu tautas traģiskajiem likteņiem okupācijas laikā un trimdā, to reljefi iezīmējis arī pazīstamais latviešu filozofs prof. Pauls Jurevičs savās apcerēs «Kāpēc mēs gribam palikt latvieši?» un «Ideālisma tradīcija latviešos»², kas ievietotas mūsu grāmatā un kurās, pēc sastādītāju domām, sniegts vispārinošs kultūr-filozofisks skatījums uz K. Valdemāra lomu jaunlatviešu kustībā kā nacionālā ideālisma ģeneratora avotu Latvijas kultūrvēsturē.

Pirmos vērtējumus par «Pēterburgas Avīzēm» un to lomu sava laika sabiedriskās domas veidošanā, kā zināms, ir sniedzis pats K. Valdemārs savos priekšvārdos grāmatai ««Pēterburgas Avīžu» piemiņa» Maskavā, 1887. gadā.

«Kas tagad lasa pazīstamos rakstus no franču rakstniekiem Voltēra (Voltaire) un Ruso (Rousseau), tas mēdz brīnīties, kā šie raksti, kur nekas īpaši jauns nav teikts, iespēja 18. gadu simtenī tik stipri iesildīt lasītāju garus ne vien visā Francijā, bet pa daļai arī citur Eiropā», viņš uzsver, zināmā mērā salīdzinot minēto laikmetu un preses lomu tajā ar jaunlatviešu kustības centieniem. «Lieta ir tā,» viņš atzīmē, «ka dažas cilvēcei pie viņas attīstības ļoti svarīgas un derīgas domas, reiz izteiktas, paliek gandrīz par visas tautas īpašumu it īsā laikā, tā kā drīz jau tūkstoši runā un domā tāpat kā iesākumā runājuši tikai viens pats, vai pāris cilvēku.»³

Latvijas brīvvalsts laikā pirmo rakstu izlasi par «Pēterburgas Avīzēm» 1928. gadā sastādījis un publicējis latviešu žurnālists un literatūrkritiķis Edgars Šillers (1893–1941), kura priekšvārdu minētajai izlasei esam iekļāvuši savā krājumā. E. Šillers periodikā publicējis rakstus par estētikas, pedagoģijas un literatūras (A. Kronvalds, K. Valdemārs, A. Kurcijs, J. Janševskis, Rainis u.c.) jautājumiem, pole-

² P. Jurevičs. Dzīve un liktenis. Refleksijas par latvisko identitāti. Kopenhāgena, 1950.

³ K. Valdemārs. Raksti. I sēj. Rīgā, 1936., 167.lpp.

mizējis ar A. Upīti, A. Birkertu, grupas «Trauksme» literātiem. Padomju laikā represēts. 1941. gada 3. jūnijā kara tribunāls piespriedis Šilleram 10 gadus ieslodzījumā, nošauts.⁴

Pazīstamais vācu dzejnieks Heinrihs Heine, no revolucionārā romantisma pozīcijām cīnoties par republikānisma un demokrātijas progresīvajām idejām 19. gs. pirmās puses feodālajā vācu sabiedrībā, reiz teicis: «Avīzes ir kā papīrā ievīstīti saules stari.»

Pēc mūsu domām, šo lakonisko vērtējumu varētu attiecināt arī uz mūsu nacionālās preses sākuma periodu jaunlatviešu kustības laikā.

Kārlis Lūsis

Dr. Philos,

zin. asoc. «Latvija un latvieši pasaulē»

⁴ Skat. Latviešu rakstniecība biogrāfijās. Rīga, Latvijas enciklopēdija, 1992., 320.lpp.

Kapitel des Ersten Buches

Das erste Buch dieses Werkes enthält die Geschichte der Stadt von ihrer Gründung bis zur Gegenwart. In dem ersten Kapitel wird die Gründung der Stadt durch den Fürsten beschrieben, der im Jahre 1000 die ersten Häuser auf dem heutigen Marktplatz errichtete. Die Stadt wuchs rasch an und wurde bald eine wichtige Handelsstadt. Im Jahre 1200 erhielt die Stadt das Stadtrecht, was ihre Entwicklung förderte. In den folgenden Jahrhunderten erlebte die Stadt verschiedene Höhen und Tiefen. Im Jahre 1500 wurde die Stadt durch einen Brand fast vollständig zerstört. Die Wiederaufbauarbeiten dauerten bis zum Jahre 1550 an. In der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts wurde die Stadt durch die Pest heimgesucht, was zu einem erheblichen Bevölkerungsrückgang führte. Im Jahre 1600 wurde die Stadt durch einen Brand wieder zerstört. Die Wiederaufbauarbeiten dauerten bis zum Jahre 1650 an. In der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts wurde die Stadt durch die Pest heimgesucht, was zu einem erheblichen Bevölkerungsrückgang führte. Im Jahre 1700 wurde die Stadt durch einen Brand wieder zerstört. Die Wiederaufbauarbeiten dauerten bis zum Jahre 1750 an.

In der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts wurde die Stadt durch die Pest heimgesucht, was zu einem erheblichen Bevölkerungsrückgang führte. Im Jahre 1800 wurde die Stadt durch einen Brand wieder zerstört. Die Wiederaufbauarbeiten dauerten bis zum Jahre 1850 an. In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts wurde die Stadt durch die Pest heimgesucht, was zu einem erheblichen Bevölkerungsrückgang führte. Im Jahre 1900 wurde die Stadt durch einen Brand wieder zerstört. Die Wiederaufbauarbeiten dauerten bis zum Jahre 1950 an. In der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts wurde die Stadt durch die Pest heimgesucht, was zu einem erheblichen Bevölkerungsrückgang führte. Im Jahre 2000 wurde die Stadt durch einen Brand wieder zerstört. Die Wiederaufbauarbeiten dauerten bis zum Jahre 2050 an.

In der ersten Hälfte des 21. Jahrhunderts wurde die Stadt durch die Pest heimgesucht, was zu einem erheblichen Bevölkerungsrückgang führte. Im Jahre 2020 wurde die Stadt durch einen Brand wieder zerstört. Die Wiederaufbauarbeiten dauerten bis zum Jahre 2050 an. In der zweiten Hälfte des 21. Jahrhunderts wurde die Stadt durch die Pest heimgesucht, was zu einem erheblichen Bevölkerungsrückgang führte. Im Jahre 2080 wurde die Stadt durch einen Brand wieder zerstört. Die Wiederaufbauarbeiten dauerten bis zum Jahre 2150 an.

Kāpēc mēs gribam palikt latvieši?

Latviešu cilvēkam, kas nav vingrinājies diskusijās par šādiem tematiem, pirmajā brīdī, varbūt, nebūtu tik viegli atbildēt uz mūsu virsrakstā izteikto jautājumu. Bet apdomājies viņš droši vien teiktu: es gribu palikt latvietis vienkārši tāpēc, ka es tāds esmu un tāds ir bijis arī mans tēvs un tēva tēvs utt. Es jūtos saistīts ar latviešu tautu un zemi un izjūtu kā pazemojumu, kā savu dzīvības tiesību aizkārums, ja kāds spiestu vai pat tikai vedinātu mani atteikties no latvietības. Ar šādu atbildi arī tiešām būtu izteikts viss galvenais – tā, droši vien, domāja un juta arī Kr. Valdemārs, kad tas pirms gandrīz 100 gadiem pielika pie durvīm savu vizītkarti ar izaicinošo pierakstījumu: latvietis. Tālākais temata padziļinājums veicams, vienkārši tikai skaidrojot šo atbildi.

Mēs gribam būt latvieši tāpēc, ka mēs tādi esam. Ar to pateikts viss svarīgākais. Mēs esam latvieši, tas nozīmē, ka latvietība ietveras mūsu esmē, tā ir daļa no mums, un, zaudējot to, mēs zaudējam sevi pašu. Kas reiz patiesi bijis kādas tautas loceklis, tas nevar no tās atteikties, jo ar to tas zaudē savu personību, savu es, bet no tā neviens nevar labprāt atteikties.

Te tad spilgti atklājas, ka saistība pie tautības ir pilnā mērā garīgas esmes lieta: tā visa dibinās jūtās, domās, ideālos, tā izteicas iztēlē, atmiņās, cerībās, sajūsmās, izmisumos, gribas lēmumos. Tiešām, lielāko daļu no mūsu garīgās esmes veido saturi, kas atkarīgi no mūsu piederības pie mūsu tautas. Tāpēc tautības zaudēšana vienmēr nozīmē garīgās dzīves sašaurināšanos un panīkšanu. Savas tautības atstājēju, renegātu garīgais liktenis ir bēdīgs. Tā kā kļūt par citas tautas locekļiem tie nevar, jo tautībā var tikai piedzimt un izaugt, tad tie neizbēgami kļūst par garīgi tukšiem un mazvērtīgiem cilvēkiem. Tautības zaudēšana, nozīmēdama garīgas bagātības avotu zaudējumu, vienmēr rada garīgu nabadzību. Sevišķi tad zūd mākslinieciskās radīšanas spējas, jo tās prasa bagātāku iekšēju dzīvi, bet tādas nav savu tautību zaudējušiem garīgiem kastrātiem.

Ja tāda garīga nozīme ir tautībai jau normālos apstākļos, tad vēl nesalīdzināmi lielāka tā ir šīnī brīdī. Tā tagad saistās ar visu cilvēciskās dzīves dziļāko kodolu, proti, ar tās ētisko kodolu, un tā liek cilvēkam parādīt, kas īsti viņš ir. Atstāt, aizmirst savu tautu, pārbēgt citā nomet-

nē tieši tai brīdī, kad tauta pārdzīvo savas vēstures grūtāko brīdī, ir sava veida nodevība, ir augstu morālo vērtību nievājums, ir sevis degradēšana elementāras dabas parādības līmenī, kas seko vienīgi visprimitīvākām savas fiziskās būtes uzturēšanas un veicināšanas dziņām. Paliekot, turpretim, uzticīgs sev un savai tautai arī visgrūtākajos brīžos, cilvēks bezgala kāpina un intensivizē savu esmi un tās vērtību. Vēl vairāk, – pašreizējos apstākļos garīgā rosme, kas pievērsta mūsu tautības aizstāvēšanai, tiecas pacelties jau reliģiskā sfairā un tā pieskar- ties tieši mūžīgās esmes avotiem. Tiešām, mūsu tautiskā saistība liek mums visā spilgtumā pārdzīvot un piepildīt arī dziļākās kristīgās mācības prasības: mīlestību pret tuvākiem, apspiestiem un vajātiem, pienākumu būt labāk vajāto nekā vajātāju vai arī kaut tikai vienaldzīgo vērotāju pusē.

Mūsu latvietības uzturēšana un tās nenodošana, pie kā ikviens īsts latvietis turas jau instinktīvi, tādā kārtā var likt mums ne tikai saglabāt mūsu garīgo esmi, bet vēl bezgalīgi kāpināt un padziļināt to. Mūsu kā tautas liktenis tātad lielā mērā būs atkarīgs no mūsu vispārīgās spējas uz garīgo dzīvi, no tā, cik esam to iemilējuši un cik patiesi spējam būt padevīgi arī tās bargākām prasībām.

Tagad tiešām tie laiki ir garām, kad varēja turēties pie savas tautas materiāla aprēķina dēļ. Tagad materiāls aprēķins pa laikam velk prom no tās. Vienīgi cieņa pret garīgo dzīvi un tanī noenkurotām augstākām vērtībām, galu galā tātad cieņa pret sevi kā pret īstu personību, kā pret morālo vērtību nesēju, var likt izšķirties iet citu nekā vulgāro «izde- vīgāko» ceļu. Uzticība latvietībai tagad reizē atklāj, cik vispār kādam ir cieņas pret paša garīgo es un visām tām vērtībām, kas konstituē to.

Prof. Dr. Pauls Jurevičs

«Pēterburgas Avīžu» pirmais gada gājums

Latviešu sabiedrisko domu 19. gadusimtenī lielā mērā veidojuši trīs laikraksti, kas savā vērtībā un nozīmē pacēlās pāri visiem citiem periodiskās preses izdevumiem. Šie laikraksti, kas sevišķi vērā liekami, bija: «Latviešu Avīzes», «Pēterburgas Avīzes» un «Dienas Lapa». Pirmā avīze raksturo mūsu rakstu vecos laikus, t.s. vācu periodu latv. literatūrā (1530. – 1860.g.). «Pēterburgas Avīzes» ļoti zīmīgas mūsu nacionālās renesanses periodam (1860. – 1890.g.). «Dienas Lapa» ir raksturīga mūsu sabiedrības diferenciacijai šķīrās un strāvās, nostādāmās nemantīgo šķiru priekšgalā un puzdama sociālisma mācību.

«Latviešu Avīzes» (1822. – 1915.g.) izdeva un vadīja «latviešu draugi» no vācu mācītāju aprindām. «Latv. Avīzēs» draudzes smēlās baznīcu un misionēriju ziņas un stiprinājās savā ticībā. Lestenes mācītājs K. Vatsons, izdodams avīzi, rūpējās galven. kārtām gan «par latviešu ļaužu prāta cilāšanu un sirds labošanu» (sal. «L. Av.» 1822.g. 8. num.). Kultūras veicināšanas ziņā «L. Avīzēm» ir savi nenoliedzami nopelni. Bet vēstures gaismā noskaidrojas kas cits, daudz svarīgāka parādība, kas aizēno avīzes pozitīvo darbu, ko veica daži ļoti cienījami «latv. draugi». — Šī laikraksta galvenais uzdevums bija uzturēt un stiprināt muižnieku un garīdznieku diktatūru kā sociālā, tā arī garīgā laukā. Lūk, kāpēc avīzi pabalstīja ar naudu Kurzemes muižniecība, kāpēc tai palīdzēja pats gubernators un cita administrācija, kas pavēlēja pagastu valdēm to abonēt un tur iespiest savus ziņojumus un sludinājumus. Ilgus gadusmītus «L. Avīzes» jo sīvi apkarēja tautas brīvības cēniekus, apkarēja tautas gribu izlauzt brīvu ceļu latv. kultūrai.

Šai klērikālai un reakcionārai politikai nostājās pretim «Pēterburgas Avīzes» (1862. – 1865.g.) un «Dienas Lapa» (1886. – 1905.g.). Šie laikraksti ne vien veidoja, bet arī izpauda latviešu sabiedrisko domu. Šie preses orgāni abi ļoti noteikti nostājās uz laicīgās kultūras viedokli, atstādami «debesu valstības» lietas «Latviešu Avīžu» pārziņā. «Pēt. Avīzes» un «Dien. Lapa» vienādi nīda un apkarēja muižnieku un garīdznieku varu Latvijā, cenšoties nodrošināt mūsu tautai brīvu

attīstību. «Dienas Lapa» nāca ar radikāli demokrātiskiem centieniem. Tā cieši saistījās ar mūsu topošā proletariāta cīņām un idejām. «Pēterburgas Avīzēs» turpretim izpaudās mūsu topošās lauku gruntniecības un pilsētas pilsonības enerģiskā uzstāšanās pret Baltijas pusfeodālo iekārtu un tās pārstāvjiem.

Visās zemēs feodālisma ideologi nāca ar šīs pasaules noliegšanas mācībām. Šī zeme, teica viņi, ir tikai bēdu ieleja. Te velti būtu krāt mantas. Gādāriet tikai par savu dvēseli, neraizējaties par savu miesu, šo grēku avotu.¹ Debesīs visas ciešanas pārvērtīsies nebeidzamos priekos, tur visi vārgdieņi sajems savu goda kroni. — Šo tipisko viduslaiku mācību nesaudzīgi apkaroja it visur t.s. trešās kārtas ideologi. Pilsoņi saprata, ka pasaules noliegšana tik stiprina aristokrātiju. Kas citīgi pieķeras debesīm, tas būs vājš cīnītājs zemes virsū. Kam rūp aizkapa dzīve, tas vienaldzīgi vēros kungu varmācības šai pasaulē. Viduslaiku mācību noārdīšanā jo spīdošus panākumus guva viskrasākie aristokrātijas un garīdzniecības pretinieki – franču apgaismotāji, enciklopēdisti un materiālisti. Tie savos darbos pauda «trešās kārtas» centienus. Tāpat arī «Pēterburgas Avīzes» uzstājās pret kārdinātājiem ar debesu labumiem, aicinādamas latviešu tautu cieši turēties pie šīs zemes un cīnīties par šo zemi. Tāpēc Kr. Valdemārs it pareizi dara, zināmā mērā pielīdzinādams jaunlatviešu idejas «enciklopēdistu» mācībām.»² Feodālisma piekritēju veciem baušļiem «Pēterburgas Avīzes» nostādīja pretīm jaunu aicinājumu: «Tev būs še virs zemes mantas sakrāt», «tev būs tavas miesas veselību un spirtumu, un – arī vēl var klāt pielikt – jaukumu, visu, visu, kas pie viņas pieder, vērā ņemt, jo tava miesa ir tava gara mājoklis».³ Agrāk kungi latvietim «tikai no debess vien runāja» un aprāja tos latviešus, kas centās izklūt ārā no sava posta, pacelties augstāk materiālā, sociālā un garīgā ziņā. Agrāk ļaudis mācītājiem ticēja, ka «grēks esot to kārtu atstāt, kurā Dievs piedzimt licis». Bet laiki ir strauji grozījušies. Nu arī latvietis tapis cits. «Pirmāk viņš bija zemes kukainis, tagad viņš ir zemes kungs.» No nebūtības paceļoties un par varu kļūstot, franču «trešā

¹ «Latv. Av.» 1862.g. Nr. 2 lasām, piem., šādu padomu lasītājiem: «Kristīgs cilvēks, jel nepiksti, kad tev' bēdu ērkšķi dur! Lai ir bēdas daudzkārt bada, bet tās tev' uz debess vada.»

² Sal. «Kr. Valdemāra domas par Pēt. Avīzēm».

³ «Valstību un tautas ziņas».

kārta» lepmi teica: «Kas bija šī kārta?» — «Nekas!» — «Kas būs trešā kārta?» — «Viss!» Vai augšā minētos jaunlatviešu vārdos par kukaini un kungu mēs, tiešām, nevarētu sadzirdēt atbalsi šim franču pilsoņu spārnotam teicienam? Tāpat kā enciklopēdisti, arī jaunlatvieši paļāvās progresam un cildināja to, «ko tagad par labu atrod, reiz tak jāatmet. Šodien spīd kā zvaigzne, rītu mēslos. Bērnu bērni pa tēvu kapu virsām rāpājās.»⁴

Veltīgi pūlējās tautai iegālvot, ka nevajagot virs zemes laimi meklēt. «Laimība cilvēkam šai pasaulē ir vajadzīga kā ēšana un dzeršana. Tā kā pret ēšanu un dzeršanu nekāds sprediķis nepalīdz, tāpat arī pret laimību» (Sal. rakstu «Par krogiem»). Ne velti jaunlatviešu ienaidnieki «Pēt. Avīzēm» pārmeta materiālisma sludināšanu. «Latv. Avīzes» 1862.g. 42. numurā, piem., aizrādīja, ka jaunlatvieši runā par pasauli un pasaules lietām vien, un it reti par debess lietām. Zīmīgi atbild «Pēterburgas Avīzes», jautādamas Jelgavas laikrakstam, «kāpēc latviešu avīzēm būs pagalam citādām būt, kā visu citu tautu avīzēm». («Pasta taša», 17. num.)

Ētisko uzskatu vēsture liecina, ka feodālās aristokrātijas apziņā «dzīvības» jēdziens jo cieši saistās ar «goda» jēdzienu. Tikai tad vērts dzīvot, kad augstā cieņā ir dižciltīgā gods. Zaudēt godu, tas pats, kas zaudēt dzīvību. Pilsoņa pamata dziņa ir uzkrāt kapitālu. Jaunlatviešu mācību socioloģisko nozīmi noskaidro arī šī pieķersšanās «mantai». «Dzīvība un mantas ir neatšķiramas lietas.»⁵ Mūsu topošo pilsonību notēlo labi arī šie vārdi: «Rītā ceļoties un vakarā apgulstoties mums visiem mantas vien ir prātā» (Sal. apcerēj. «Manta»). Kā gan lai neuztraucas klērikāļu prese? Kur tad paliek Dievs un svētās lūgšanas ritā un vakarā?

Dažkārt gan «Pēt. Avīzēs» iezogas arī veco laiku dogmas. Tās skaidri manāmas, piem., Līventāla rakstos. Tāpat Biezbārža filosofiskais apcerējums «Ko var dvēsele atzīt» nav gluži brīvs no svēto rakstu citējumiem. Beigās autors pat ieteic «pazemībā nopūsties». Tomēr raksts nepatika Baltijas valdniekiem. Te jau popularizēta vācu filosofa Hegeļa mācība, un tā piesātināta ar progresā ideju. Kam latvietim vajaga filosofēt? Arī Līventāls aicināja: «Papiēkš

⁴ «Kas zemniekam jāzin».

⁵ «Valsts jeb tautas saimniecība».

lai apstrādājam sirdis un tad galviņas.» «Pēterb. Avīzes» un Biezbārdis domāja citādi — tā ir «ērmīga» lieta: «Sirdi kopt bez galviņas!»

Valdošās šķiras, it sevišķi muižnieki, ar reliģijas palīdzību lielā mērā ietekmēja «zemākā» cilvēka «šķīsto sirdi» reakcijas interesēs. Ticības pamata balsti — Dievs, brīvā griba un nemirstīgā dvēsele arvien der kā labs līdzeklis pret dumpīgo garu. Dievs un nemirstīgā dvēsele dažkārt pieminēta «Pēt. Avīzēs», bet it savādā nolūkā. «Vairini savu prātu, kas tev pēc Dieva nolikšanas jādara, tad tu pats būsi pilnīgs vīrs, būsi cilvēks, pieaudzis cilvēks un vadītāja tev nevajadzēs,» ieteic autors apcerējumā «Par skolām». Tā ir pilsonisko racionālistu parastā programma, kas pilnību ierauga prāta gaismā. Tur arī atbrīvošanās no nelūgtajiem kungiem un vadītājiem. Pat «nemirstīgā dvēsele» jaunlatviešiem der kā arguments pret kalpinātājiem. (Sal. «Kas man no tam ienākas.») «Pēterburgas Avīzes» vērs latviešu uzmanību uz darbu un tehniku. Kad Darvina teorija vēl tikko bija dzimusi, šī garīdznieku apkarotā mācība atrada sev atbalstu Kr. Barona «Mūžīgā kara laukā». Tehnika latvietim varēja lieti derēt viņa dziņā no «zemes kukaiņa» pārvērsties par «zemes kungu». Arī ekonomiskie, juridiskie un citi publicistiskie raksti virzīja mūsu pilsonisko domu pa jauniem — Eiropas kapitālistiskās kultūras ceļiem. Saimnieciskā sastinguma vietā jaunlatvieši godā cēla lielu rosību un it visur uzsvēra privātās iniciatīvas lomu un nozīmi. «Cilvēks pats še vīrs zemes ir savas laimes un nelaiemes kaldinātājs,» lasām «Zemniecībā». «Ļaudis tikumos nav vienādi. Cits kā taurēns tik grib lustēties, cits atkal kā skudra tik pie darba savu prieku atron. Tāpēc arī visi ļaudis nevar kapitālu sakrāt» (Sal. «Kapitāls»). Baltijas pusfeodālā iekārta ļoti ierobežoja latv. kapitāla augšanu un izplēšanos. Visur pasaulē liela rosība, pat Japāna sūta savas preces pasaules tirgum. Skumja ir latv. tirgotāja sirds. «Kādas preces tad no latviešiem tur būs aizvestas? Viņu vectēvu ūzas jeb biksas un svārki! Ko tad nu citu vedīs?» — pārmezdamus jautā autors rakstā «Japāniešu sūtītie Pēterburgā». Ar zināmu prieku jaunlatvieši konstatē: «Kapitāls mūsu dienās ir kungs un valdnieks pār visu pasauli.» «Dzelža ceļi, kanāli, kuģi, fabrikas» u.t.j.pr. — ir lietas, kas paceļ visās tautās bagātību, arī «pavairo kapitālu zemes kopējiem». (Ibid.) Šis industriālās simpātijas tik stipras, ka par mašīnām runājot, «Pēt. Avīzes» aizmirst mašīnisma radīto bezdarbu, aizmirst, ka jaunizgudrojumi tehnikā vispirms nāk par labu kapitālam un nevis darba

spēkam. Kur kapitāls valda, tur rodas arī tiesiska iekārta un dažādas pilsoniskas brīvības. Tur «pats cilvēks un viņa mantas ir droši, tur darbs ir svabads. Tur ikkatrs sev var tādu dzīvi izvēlē, kāda tam patīk, kāda tam vairāk peļņas ienes.» (Ibid.)

Kapitālisms neapturami ierauj arī sievieti rūpniecības mutulī, noārdidams vecos uzskatus par sievietes lomu sabiedrībā un ģimenē. Jaunlatvieši neraud veltīgas asaras par «izpostīto ģimenes laimi», bet konstatē pašu ekonomisko parādību. Sievietes, lūk, «maizi cep un desas dara pārdošanai, citiem par naudu drānas un dzijas pērvē, ziepes vāra, sienas ar tapetēm izsit, grāmatas iesien, ādas ģērē, audeklus balina, sveces lej, bērnu rotīņas no koka izdrāž, grāmatas drukā u.t.j.pr. Francijā sievietes pie tiesām ir skriveri, grāmatu vedējas un kasīri, un Amerikā viņas ir ārstes un advokāti. Re, cik dažādi darbi sievietēm vēl atliekas!» — patētiski piebilst apcerējuma «Ieroči un mašīnas» autors. Kapitālisms t.t. nepieciešami rada sievietes emancipāciju. Un šo sievietes atbrīvošanos no agrākā jo šaurā dzīves loka, šo sievietes ievilkšanu dzīves plašumos apsveic «Pēt. Avīzes». Arī šai ziņā «Dienas Lapa» gāja dažus gadusdesmitus vēlāk to pašu ceļu, ko uzsāka jaunlatvieši. No rūpniecības latviešu pilsoņi agrāk nebaidījās, bet nīda agrāro zemju sastingumu.

«Pēt. Avīžu» raksti noteikti progresīvi un demokrātiski.

Jau 1862.g. jaunlatvieši turēja par vajadzīgu mūsu tautu sadraudzēt ar parlamentārismu. Nekur parlaments neesot «tik labi ierīkots» kā Anglijā. Plašā apcerējumā pirmo reizi latviešu tauta iepazīstas ar angļu konstitūciju, ar politisko tiesību, atbildīgas ministrijas, partiju cīņas u.c. jēdzieniem. Lai šī lieta nostiprinātos latvietim atmiņā, apcerējumā pasniegta viena no «Pēt. Avīžu» nedaudzām bildēm — angļu parlamenta ēkas attēls. Vēl arī citi mazāk svarīgi rakstiņi daudzina parlamentu. Pat Zviedrijā rodas tādi likumi, ar kuriem «tautas aizstāvēšana dabū tādu īstu grunti kā Beļģijā,» un par to «taču jāpriecājas» (262. lpp.). Ne acumirkli šeit nedrīkstam aizmirst, ka visi min. raksti ir gājuši caur bargu cenzūru. Cik te nav darbojies cenzora sarkanais zīmulis, to dievi lai zina!

Daudz, ko mūsu avīžnieki nedrīkstēja atklāti izteikt, tie izteica aplinkus, piem., t.s. «Pasta tašā» vai arī alegoriski. Mūsu tautas modinātāji nebija šķiru harmonijas akli piekritēji. Tie bija cīnītāji. Pašu teoriju par pretējo šķiru mīlo sadarbību un sirsniņo sadzīvošanos

feļetonists ļoti dzēlīgi zīmējis pasakā «Ko vilki viens otram stāsta». Muižnieki ir šie vilki, kas gaida, ka ļaudis «pie viņu krūtim sliesies un brāļu mīlestībā skūpstīsies». «Tad ausis mūsu zelta laiki,» jūsmo vilku orators. Šāda «šķiru naida kurināšana», kas saredzams šai pasakā, gaužām nepatika latviešu brīvības naidniekiem. Tie paši pārmetumi, kas bija jādzird jaunlatviešiem, vēlāk krita arī uz jaunstrāvnikiem.

«Avīzes ir, tā sakot, valstību un tautu mutes un ausis,» lasām 2. numurā. «Pēterburgas Avīzēs» ir daudz rakstu un ziņojumu par jauniem likumiem un tieslietu reformām Krievijā. «Dažiem lasītājiem tie gan nebūs patīkami; tie labāk redzētu kādus jaukus stāstus par blēžiem Itālijā, Parīzē un Berlīnē. Bet mums liekas šī likumu pārgrozīšana daudz, daudz vairāk vērā liekama mūsu lasītājiem, nekā kaut kāda ziņa par tālām svešām valstīm» (18. num). Redakcijas viedokli ļoti zīmīgi izteic arī kāds «Pēterburgas Avīžu» polemisks raksts vācu valodā: «Uns liegt es ob, Schritt vor Schritt die allerersten politischen Begriffe in der demassigtesten Form vorzuführen». Tālāk avīzes mērķis ir — «dass die beiden kleinen Sprachgebiete der Letten und Ehsten so rasch und so viel als möglich in lebendige Beziehung zur allgemein – europäischen Kultur gebracht werden, ohne angstliches Makeln und egoistische Mass– und Gradbestimmungen.» Šo uzdevumu «Pēt. Avīzes» spīdoši veikušas. Lūk, kāpēc ne visai pareizi būtu domāt, ka «Pēt. Avīzē» maz ziņu «par tālām svešām zemēm». Somijā sanāk Saeima («Valsts diena»), kur līdz ar citām reformām izlemj lūgt caru, lai atvēlot «piņņu valodu visās tiesās ievest.» «Pēt. Avīzes» tūlīt par šo svarīgo lietu informē lasītājus. Melnkalnieši un serbi sadumpojas pret turku varu. Itālieši ar Garibaldi priekšgalā cīnās par savu patstāvību un apvienošanos, Amerikas ziemeļi karo ar dienvidus vergu īpašniekiem par melnās rases atbrīvošanu no verdzības jūga. Viss tas rod sev atbalstu «Pēt. Avīzēs».

Par «poļu dumpi» pret lielkrievu jūgu arī ļoti plaša informācija, diemžēl, no krievu reptīlu izdevumiem.

Krieviskā «orientācija» noved dažkārt jaunlatviešus poļu brīvības cīnītāju nozākāšanā.

Krieviskā «orientācija» noved dažkārt jaunlatviešus carisma idealizācijā. Aleksandrs II esot «brīvības un taisnības atnesējs, tas visulabais lielvaldnieks Eiropā mūsu dienās» (14. numurā). «Slava un gods ķeizaram!» (Ibid.). Latvietis esot «vecu vecais un tuvākais radnieks

slavu tautu ciltij». Krievu pirmie valdnieki – varaģi, esot no leišiem cēlušies, vairāk vietās ar lielu lepnumu aizrāda «Pēterburgas Avīzes». Šādi raksti novirzīja vēlāk dažu labu tautisku publicistu no demokrātijas un progresa ceļa. Vēlāk jaunstrāvnikiem bija lielā mērā jāapkaro šī krievu monarhijas idealizācija, lai atbrīvotu mūsu tautai ceļu uz demokrātisko republiku.

«Pēt. Avīžu» 1. numurs iznāca 14. jūlijā 1862.g. un drīz vien guva lielu piekrišanu mūsu tautas apzinīgākā daļā. Jau pirmajā pusgadā abonentu skaits pārsniedza «Latv. Avīžu» lasītāju skaitu. «Pēt. Avīzēs» darbojās līdz: Kr. Valdemārs, Juris Alunāns, Kr. Barons, Biezbārdis, Dinsbergis, Zvaigznīte, Indriķis Alunāns u.c.

Parasti viņu raksti ievietoti bez autora paraksta, lai novērstu varbūtējās administratīvās vajāšanas. Varbūt, ka paši autori arī nelūkojās uz saviem darbiem kā uz tīri individuāliem ražojumiem.

«Pēt. Avīžu» atbildīgais redaktors Kr. Valdemārs bija arī to cenzors. Bet, sakarā ar mācītāju un muižnieku enerģiskiem soļiem pret «Pēt. Avīzēm», laikraksta cenzēšanu pārcēla uz Rīgu. Tikai pirmie 15 numuri iznāca brīvākā Kr. Valdemāra vadībā.

Edgars Šillers

Prieka cerība uz tām jaunām avīzēm

Prieks liels, ka atkal Latvieši
No augsta Ķeizara
Tik žēlīgi ieraudzīti,
Ka vaļa vēlēta
No paša galvaspilsēta
Tiem izlaist avīzes,
Lai ziņas, kādas vajaga
Tās viņiem mājās nes.

Prieks ar', ka pats tas gādatais
Ir īstais Latvietis,
Kas to, kas būs tas labākais
Mums dot neliegsies vis.
Šīs lapās mēs jo plašāki
Tās ziņas dzirdēsīm,
Kā šobrīd iet pa pasauli,
Un kas der Latvietim.

Tad, mīļie brāļi, Latvieši!
Šīs jaunās lapas jūs
Saņemiet, lasiet prātīgi,
Te mācības jums būs.
Caur tām ikdienas paliksiet,
Jo prātā gaismoti.
Nu saki, vai to negribiet?
Ko? Brāļi, Latvieši?

Vai zini? Vācu valodā
Daudz simtas avīzes
Kas viņiem, kā tik vajaga,
Visādas ziņas nes.
Mums šī tik trešā lapiņa
Ar ziņām derīgām.
Nu, lai tad katrā mājiņā
To labprāt uzņemam.

Ernests Dinsbergis

Ziņas par Pēterburgas jaunām latviešu avīzēm

Šīs avīzes iznāks 1. jūlijā 1862. Pēterburgā un maksās par pusgadu vienu rubli. Rīgas, Jelgavas, Pēterburgas, Tērbatas un Pērnavas pasta namos var naudu par avīzēm iemaksāt un uzdot, kur avīzes jāsūta, — tad iknedēļā dabūs caur pastu aizsūtītu avīžu lapu. Papīrs būs tāds, kā šis, avīzes būs vairāk kā pusotru reiz lielākas nekā Jelgavas avīzes un «Mājas Viesis». Avīžu lapas rakstītāji būs latvieši, kas dzīvo Pēterburgā, Rīgā, Kurzemē, Vidzemē, Krievu zemē un citur, — tāpat arī vācieši, kas būs tik labi, palīdzēt pie šo iesāktu īsti labu, bet ar īsti grūtu darbu.

Jau sen daži latvieši ir iegribējušies jaunas latviešu avīzes. Mūsu dienās šī iegribēšana ir gauži vairojusies. Latviešiem gan jau ir savas avīzes, Jelgavas latviešu avīzes, kas gandrīz jau 40 gadus pastāv un šinī garā laikā it daudz ir latviešu tautai garīgu barību atnesuse. Daudz cienīgi mācītāji un citi tautas draugi no dažādām dzīves kārtām, skolmeistari, dakteri, muižu kungi un skrīverī, vācieši un latvieši ir šinīs avīzēs svarīgus graudus rakstījuši, kas simtiem, jā, tūkstošiem latviešu jaunekļu ir prātu cilājuši uz gudrībām un krietnu goda dzīvošanu. Tāpat arī Rīgas «Mājas Viesis», no latviešiem apgādāts, jau sešus gadus pastāv un daudz ir palīdzējis mūsu mīļiem brāļiem latviešiem gara spēkus pamudināt, lai paceļas drošāki. Un taču — tā saka daudzi — taču vēl trūkst latviešiem tādas avīzes, kādas atrodamas pie citām tautām, krievu, vācu, franču, angļu, itāliešu, dāņu, grieķu un zviedru valodās. Dažs teic: vaina ir tā, ka vēl it daudz rakstītāji domā un runā: «latviešu tauta ir bauru tauta», tiem neģeld visu to zināt, kas citām «tautām ir ģeldīgs un veselīgs». Tiem neģeldot garīgi ēdieni, kas tā sakot, sālīti un vircēti, tos baurus vajagot ar pienu vien barot. Citi atkal saka: vaina ir tā, ka latviešu tauta ir par daudz maza tauta, kas, turklāt vēl nabadzīga un nemācīta būdama, neiespēj tādas dārgas avīzes aizmaksāt, kādas atrodam pie lielām tautām. Angļu, franču, vācu un krievu lielās avīzes maksā līdz 20 un 30 rubļiem par gadu — kur nu latvieši tādas varētu aizmaksāt? Daži atrod valodā vainas, kāpēc latviešiem nav īstas gruntīgas avīzes; latviešu valoda neģeldot īsti

priekš zināšanas un gudrībām; tām tikai prastus stāstiņus un rupjas kroga pļāpāšanas varot īsti labi un svarīgi izteikt. Priekš smalkām līdzībām un domām un priekš augstām gudrībām trūkstot vārdu.

Tā tad trūkstot priekš īstām latviešu avīzēm ģeldīgu rakstītāju, lasītāju un valodas. Ja nu šīs trīs pieminētās vainas riktīgi pastāv, tad Pēterburgas avīzes apgādātāji ir ļoti misējušies tās ietaisīdami. Jo šīm, pašā valsts galvas pilsētā iznākdāmām avīzēm tik jau pieklājas, iet tādu pašu ceļu, kā visu tautu avīzēm, dot garīgu barību ar pienu un ar vir-cēm, laist sālīgus un saldus vārdus, kā gadās un kā mēdz darīt visur citur pasaulē. Mēs sakām skaidri: Pēterburgas avīzēm pieklājas iet droši savu ceļu uz priekšu, būt netaisnības un māņu pretiniekiem, neskatot uz vīra cepuri.

Bet nu, vai Pēterburgas avīzes arī iespēs to izdarīt, kas tām izdarīt pieklājas? Ak, to skaidri apgalvot varētu tikai lielmutis, kas lielidamies nezina, cik gauži grūti ir izpildīt tādu apsolišanu. Nevaram liegt, ka tās pieminētās trīs vainas guļ grūti rakstītājam uz krūtīm. Tik to varam sacīt un apgalvot: darīsim, cik iespējams, un lūdzam lasītājus, lai ir iesākumā ar mieru ar šo apsolišanu. Tās minētās trīs vainas, kas tagad tik grūtas izliekas, ar laiku, kā varam cerēt, paliks mazākas un ar laiku paliks par veltīgiem iemesliem.

Lai tas tā varētu notikt, uz to Pēterburgas avīzes gādās, cik tai pienākas un cik tai būs iespējams. Tai, kas zin, izdosies drīz gruntīgi parādīt, ka jau mūsu dienās latvieši nav «bauru tauta» vien, ka neviena tauta nav un nevar būt īpaša ļaužu kārtā jeb slaka, ja daudz dakteri, mācītāji, bagāti kopmaņi, augsti tiesas vīri, ja pat muižnieki ir latvieši, un tikai tādēļ vien daži no šiem vēl kaunas būt par latviešiem, ka šo lietu nav gruntīgi pārdomājuši, un tādēļ, ka mūsu latviešu (un mūsu zemes gabala vāciešu) raksti līdz šim ar vienu mēdz sajaukt zemnieka kārtu ar latviešu tautu. No krievu muižniekiem šimbrīžam daudz simtiem runā savā mājā un familijā tikai franciski vien un lasa visu-vairāk franču un angļu grāmatas. Tomēr viņiem ne prātā nenāk, ka viņi to darīdami nepieder pie krievu kārtas. Vācēmē arī priekš simts un divdesmit gadiem vēl domāja, ka vācu valoda nebūt nederot, kad gri-bot ko smalki izteikt un par augstām lietām runāt. Vācu lielmaņi tanī laikā un Lutera laikos turēja vācu valodu par to rupjāko valodu, tīri tā, kā tie, kas tagad latviešu valodu tur par kroga valodu, un viņā laikā vācu rakstītāji domāja it kā mūsu mīlējams un cienījams nelaiķa

mācītājs Pantēnius, kam savā laikā likās, ka jo rupjākas līdzības un jo rupjākus kroga vārdus rakstītājs brūķē latviešu valodā, jo riktīgāki tas esot latviešu valodas garu ievērojis. Liekas, viņš tāpat būs misējis, kā Prūšu lielais ķēniņš Pricis. Redzēsim.¹

Pēterburgas avīzēm arī pienākas ar laiku skaidrāki un gruntīgāki pār-runāt par zemnieku kārtu un kas tas ir par pienu, ar ko tā jābaro. Te katrs avīzes lasītājs varēs savas domas izteikt skaidri un gruntīgi, vai mācītājs, vai saimnieks, jeb kalpa puisis, kam tikai skaidri vārdi, un visuvairāk, skaidras domas galvā, jeb arī, kam tikai dedzīgs gars, patiesību un gaismu izplatīt par pasauli, un godabijāšanu un krietnus tikumus vairot latviešu starpā.²

Latviešu valodas kopšana zināms jau tādā vīzē Pēterburgas avīzēm it ļoti pie sirds ies. Zināms, tās gan nevarēs ieņemt par daudz garus augsti mācītus rakstus par valodu un gudrībām, tādēļ ka lasītāju vis-lielākai daļai tie nederētu un nepatīktu. Taču visādi īsi un skaidri raksti par latviešu valodas garu, par riktīgu rakstīšanu, par latviešu tautu un viņas veciem un jauniem notikumiem, par latviešu grāmatām, dzies-mām un ziņgēm šīm avīzēm būs ļoti derīgi un taps labprāt pieņemti, ja tādus piesūtīs.

Īsos vārdos izsakot, Pēterburgas avīzēs taps doti:

- 1) Augstas valdīšanas izlaisti jauni likumi un tiesas sludināšanas;
- 2) tēvzemes un svešu zemju notikumi, visvairāk tādi, kas zemes kopējiem derīgi un patīkami;
- 3) ziņas par zemes kopšanu un dažādiem amatiem;
- 4) ziņas par dabas lietām;
- 5) mācības, kā zemes un ļaužu bagātību un labklāšanu vairot caur dabu;
- 6) par skolām;
- 7) ziņas par tautām un zemēm;
- 8) par pasaules notikumiem;
- 9) par latviešu rakstiem, un spriešana par grāmatām, kur latviešu raksti, notikumi jeb valoda pieminēti;
- 10) dažādi stāsti, joku raksti, dziesmas;

¹ Jelgavas mācītājs V. Pantēnius no 1835. – 1849.g. vadīja «Latv. Avīzes». Vērā liekama viņa «Pirmā Nieku grāmatiņa, kur nav nieki iekšā». Par P. sk. Āronu Matīsa grāmatu «Vecais Pantēnius». 1924.

² Vērojams, ka «P. Av.» gribējušas stāties ciešākos sakaros ar lasītājiem. To pašu apliecina arī «Pasta taša».

11) dažādas sludināšanas;

12) preču tirgi.

Jaunās avīzes tiek apgādātas no latviešu rakstītājiem, turīgiem latviešu kopmaņiem, arendatoriem un citiem, kas grib arī no savas puses mīļiem tautas brāļiem par labu darīt, kas un cik tiek iespējams. Tie, zināms, nebūt negrib smādēt, jeb par nieku izslavēt to, kas līdz šim jau darīts. Tie tikai grib piepalīdzēt, lai aug un izplatās prāta cilāšana latviešu starpā, lai iezeļas latviešu raksti vairāk, lai miers un labklāšana izplatās ikdienas vairāk un vairāk par karsti mīlētu tēva zemi. Miers baro, nemiers posta. Tāpēc avīzes gādās uz to, izplatīt un uzturēt miera prātu visādā vīzē, cik no savas puses varēs. Ja šur tur avīžu lapiņā gadīsies strīdiņi, kādi nevienu tautu avīzēs pasaulē netrūkst, tad tie tik jau uzturēs mierīgu prātu un garu, nevienam ļaunu ne darīdami, ne vēlēdami. Latviešu tauta ir mierīga tauta. Augstā valdīšana to zin un par to priecājas. Visužēlīgais un ļoti mīlēts Ķeizars jau savus latviešus neaizmirsīs. Bet miers nav miegs; mierīgam cilvēkam nebūt nevajaga gulēt un snaust garīgā miegā; viņš var savas domas izteikt droši un skaidri; kas to grib par ļaunu ņemt, tas nepazīst to pasaules daļu, ko sauc Eiropu, un kurā tas tik ilgi dzīvojis.³ Augstais Ķeizars grib un pagērē, lai visas Viņa tautas pacilā prātu un garu, lai starp visām izplešas saprašana un laime. Visas tautas pasaulē gaviļē par šo mūsu Ķeizara gribēšanu un izplata Viņa slavu pār zemu zemēm.

Pēterburgā gan nevar avīzes iegādāt par it lētu naudu, jo viss šie dārgi maksā. Taču gribam par minētu maksu dot, ja maz, tad pusotrureiz tik daudz rakstus, kā tagadīgās Jelgavas un Rīgas avīzes dod. Dažādas bildes, landkartes dosim līdz. Pie katra otra numura – tas ir, ik pa divi nedēļām – taps pielikta lapa, kur visādi joki un smieklī iekšā. Tāda avīžu sorte latviešiem līdz šim vēl nav bijuse, kauču pie visām tautām atrodas zobgaļi, kas bez tādas joku avīzes nemaz nevar būt. Tā krieviem ir avīze, ko ģeldīgi nosauc «Dzirkstele» (искра), jo tur iekšā ir, tā sakot, domu–dzirksteles, kur ir ko smieties, ko brīnīties, ko apdomāt un — ko redzēt, jo mēdz arī būt dažādas bildes klātu. Sauksim tad tik jau arī savu pieliktu lapiņu par «dzirksteli»!⁴ Vāciešiem ir:

³ «Miers nav miegs», šie vārdi ļoti iecienīti un atkārtoti vairākkārt, piem., 22. nr. Jaunlatvieši sevi uzlūkoja par tautas modinātājiem.

⁴ Vēlāk satīras un humora nodaļu pārdēvēja par «Zobgaļi».

«Kladderadatch», «Dorfbarbier», «Fliegende Blatter» un citas smieklu avīzes; angļiem un frančiem atkal savas. Tad nu provēsim, kā izdosies latviešu rakstītājiem tāda lapa. Ja daudz tādas bildes top ielikts avīzēs iekšā, kas avīzes dēļ vien izdomātas un taisītas, tad zināms, tādas dzirksteles—avīzes maksā smagu naudu, un tik tad var pastāvēt, ja rodas it daudz lasītāju. Redzēsim, kā izdosies pie mums. Ja papildam gadīsies lasītāju no paša iesākuma, tad jau iespēsim vairāk lapu pušķot. Iesākumā jau tā naudas izdošana Pēterburgas avīzes gruntētājiem ir liela. Rakstītājus lūdzam, lai priekš mūsu «dzirksteles» sūta īsus, svarīgus stīkus un jokus, ērmīgus notikumus krogos un tirgos, lai zobgaļi izzobo māņus, muļķību, lepnību, ģeķību, skaudprātību un citus tādus netikumus, jo visai pasaulei ir zināms, ka tik tad mēdz zust aplamība, kad to ar prātu piezobo. Dažs, kas pat sprediķi nebīstas, bīstas zobgaļus. Zināms ir smieklēm un jokiem vajaga nākt ar mēru.

Paša gruntslapa, Pēterburgā iznākdama, iespēs jaunas ziņas no Pēterburgas, no krievu zemes un no svešām valstīm it ātri un gruntīgi izteikt. Varam cerēt, ka pat vāciešiem, arendatoriem, muižkungiem, melderiem un visiem tiem, kam nav vaļas ikdienas lielas vācu avīzes izlasīt cauri, ar laiku varbūt patiks lasīt mūsu Pēterburgas avīzes, kas no valsts galvas pilsētas dos ziņas, un kas — to varam cieti nosacīt — ar vienu uz to rūpēsies, lai pastāv un aug draugu prāts starp vāciešiem un latviešiem, kā draugu tautām, kas vienas ticības biedri, viena Ņeizara pavalstnieki un kas abi iemīl krietnus tikumus, gaismu un gudrību. Še caur telegrāfiem divi līdz trīs dienu starpā sanāk ziņas kopā no visas Eiropas; kas Londonā vai Parīzē notiek sebā vakarā, to Pēterburgā otrā rītā agri lasām avīzēs! Tad ar ir laiki! Pat še Pēterburgā kā galvas pilsētā, notiek daudz, kas katram pavalstniekam, tad jau arī latviešiem, īsti ģeld gruntīgi zināt. No visiem zemes gabaliem, kur latvieši dzīvo jeb aiztieks.

Lasītāji, kas jaunās avīzes turēs pirmā pusgadā, no 1. jūlija līdz 31. decembrim 1862.g. — varēs paši spriest, vai tās ģeld turēt, vai nē. Jelgavas, Rīgas un citos pasta namos avīzes apstellēdams un rubli iemaksādams katrs tās dabūs riktīgi rokās, ja tik riktīgi uzdos adresu, kur jāaizsūta, kurā mājā, caur kuru muižu un pasta namu. Lūdzam pagasta tiesas, lai cik varēdami pieņem avīzes apgādāšanu no savas puses. Tāpat arī sirsnīgi lūdzam muižu un arendatora kungus, cienīgus mācītājus, skolmeistaros un visos, lai piepalīdz tiem avīzes apgādāt,

kas paši to nevar izdarīt. Pirmos avīžu numurus izsūtīsim cik ne cik tāpat ļaudīs, bez īstas apstellēšanas.

Kas grib avīzes apgādātājiem, redaktoriem jeb avīžniekiem rakstīt, vai nu avīzes apstellēdami jeb rakstus atsūtīdami, to lūdzam, lai liek grāmatai uzrakstu vācu vai krievu valodā: — «An Die Redaction der St. Peterburger lettischen Zeitung in St. Peterburg» — jeb «В редакцию С.-Петербургских латышских ведомостей в С.-Петербург».

Pēterburgā, 20. jūnijā, 1862.

K. Valdemārs

Par Pēterburgas avīzēm

To prieku izsludināšanu par Pēterburgas avīzēm, no izgājušā jūnija mēneša vēl reiz pielikdami, izteiksim īsos vārdos, kādu ceļu mūsu avīzes uz nākamām dienām grib iet.

Taisnību sakot, viss jau ir izteikts tai minētā pirmā izsludināšanā. Bet mūsu laikos saceļas daudz tādi pārgudrie, kas saka: priekš tādām mazām tautām, kā Latvieši, Leiši, Igaunī un t.j.pr. — priekš tādām neģeld ietaisīt īstu gruntīgu literatūru jeb gruntīgu rakstniecību, un to, ja arī gribētu, vairs nevarot ietaisīt. Tie, zināms, tādēļ teic, ka mūsu avīzes ar savu uzņemšanos nebūt nav vajadzīgas; kas gribot vairāk zināšanas, nekā atrodas Latviešu, Leišu un citu tādu mazu tautu līdzšinīgās grāmatās, tas lai mācās vāciski, vai krieviski, vai poliski. Pēterburgas avīzēm ir jāatbild visu šo mazo tautu vārdā, jo Leišiem un Igaunīem vēl nav avīze, kas var atbildēt uz tādām runām. Tad nu šis raksts nebūt nezīmējas uz to, ko viens vai otrs Kurzemē vai Vidzemē ir sacījis, bet tas grib aizstāvēt priekš mazajām tautām rakstu brīvestību.¹

Brīnums, ka neviens nav izgudrojis to brangu jaunu padomu, ka arī Krieviem, Vāciešiem un Poļiem nav vajadzīgas grāmatas un avīžu ziņas par svešām valstīm u.t.j.pr. — jo, kas grib zināt, kā klājas Parīzē, Londonā, Romā: tas jau tur var aizbraukt. Un taisnība gan, var jau patiesi tur aizbraukt visi tie, kas grib, kur tie grib — tik pat patiesi, kā katrs Latvietis, Leitis, Igaunis var iemācīties, ja tik grib, vāciski, krieviski, poliski u.t.j.pr. — Tie iemesli ir jaunā mundierīnā, bet ir uz mata tie paši, kas jau priekš 150 gadiem Vāc zemē izzuduši. Tur priekš pāru simts gadiem tīri tāpat strīdējās, un lielākā daļa cieti palika pie tam, ka neģeldot gudrus rakstus izlaist Vācu valodā, jo: Latīņu valoda jau esot visā pasaulē ieviesta, priekš mācītiem un pašām gudrībām esot ļoti ģeldīgs, ka varot tiešām sarunāties vienā valodā visas tautas. Kaut kādus parastus stāstiņus un tiem līdzīgus rakstus gan varot drukāt īpašu tautu valodā. — Slavējams Mārtiņš Lutērs bij tas pirmais, kas ar mak-tīgu roku un garu salauza to garīgu jūgu, kurā toreiz tautas bij iegrimušas un patiesi vēl šo dien gulētu, ja tai vienā Latīņu «pasaules

¹ «Pēt. Av.» grib uzstāties leišu, latv. un igauņu vārdā.

valodā» taptu rakstīts – «mācītiem un gudrībām par lielu labumu»!!! kā toreiz domāja.

Prūšos ir tagad knapi 150 tūkstoši Leiši, no šiem saprot lielākā daļa arī vāciski, un taču priekš šiem Leišiem ir divas avizes, viena īsti laba. Zandvich salā dzīvo maza tauta, ne desmito daļu tik liela, kā Latviešu tauta; tā priekš 80 gadiem vēl bij mežēnu tauta, bet tagad tai ir pārs avizes, un neviens tur nav to gudru jautāšanu izdomājis: Vai tiem arī ir brīv iegrunēt savu literatūru, jo katrs tic, ka tas koks, kas aug, arī var augt, un ka cilvēkiem būs Dievu iestādījumu, tautas un valodas īpašumu pieņemt ar pazemīgu prātu.

Bet vai rakstu-brīvībā reiz iezels priekš minētām mazām tautām īsta literatūra – tāda rakstniecība, kas arī svešām tautām ģeldīga priekš lasīšanas? To nezinām, un tas arī mums nav vajadzīgs zināt. Tanī no šīm valodām, kurā sāks rakstīt vīri, kas no īsta gara dzīti, ar zināšanām pušķoti, kas neraksta, kā algādži jeb par garu laiku, jeb tikai naudas dēļ; tanī valodā celsies īsta literatūra. Un ja arī tādas grāmatas Latviešu, Leišu un Igauņu valodā nekad netaptu rakstītas, kas pēc ir pārtulkojamas citās valodās, tad taču tas šām valodām neko nekaitēs, ja tikai viņu literatūras gars ir tik pat brīvs un prišs, kā lielu tautu valodās.

Pēterburgas avīzēs top visuvairāk gādāts priekš Latviešu nākošām dienām. Pie valodas kopšanas visvairāk notīgi daudz simti sveši vārdi, kas līdz šim trūka. Vecais Stenders ir ietaisījis priekš grāmatu valodas gan šauru, bet taču labi līdzenu ceļu. Mūsu laiki pagērē platāku, daudz platāku ceļu; kad to sāk ietaisīt, tad sākumā līdzenumu nebūt nevar cerēt. Tiesas likumi un dažas citas it ātri vajadzīgas ziņas priekš Latviešiem pagērē tādu daudz platāku ceļu, tādēļ šaurus valodas likumus neģeld izdomāt jeb pieņemt. Pēterburgas augstās gudrības Akadēmija grib, lai ietaisa dažas lielas pārgrozišanas Latviešu valodā. Bet pie tādām pārgrozišanām vajag daudz gadus vaļas, ja negrib celt lielu jukšanu.

K. Valdemārs

Priekšvārdi grāmatai ««Pēterburgas Avīžu» piemiņa» (1887)

«Pēterburgas Avīzes» apgādātāji nevar diezgan pateikties tiem kungiem, kas šīs avīzes iznākšanai (1. jūlijā 1862. gadā) grib piemiņu celt pēc pagājušiem 25 gadiem – īpašām grāmatiņām, kuru saturs būs izņemts iz «Pēterburgas Avīzēm».

Slavenais vācu dziesminieks Šillers kādā vietā saka, ka rakstnieku dažreiz nevar vis pazīt no tam, ko viņš teic un raksta, bet no tam, ko viņš neteic un neraksta. Šis vārds itin kā zīmējas uz «Pēterburgas Avīzēm». Šai lapai bija tas īpašīgs un sūrs liktenis daudz svarīgas lietas neteikt, lai gan lasītāji ilgodamies gaidīja, ka par tām runās.

Bet še mums jāatmin, zem kādiem svarīgiem apstākļiem toreiz iznāca «Pēterburgas Avīzes». Gadu agrāk bija Krievijā dzimtbūšana atcelta. Uz varenā ķeizara pavēli notika gandrīz it mierīgi tas, kas līdz tam laikam vēl nekur nebija tik lieliskā mērā noticis; Krievijā uzreiz 23 miljonu dzimtļaudis tapa brīvi. Tolaik Ziemeļamerikas brīvvalstīs valdība arī ņēmās iegūt brīvību 4 miljoniem melno vergu; bet no tam iznāca 4 gadu briesmīgs karš, pie kam simtiem tūkstošu ļaužu paspēlēja dzīvību un valsts uzreiz iekrita dziļos parādos. Tad nu gan katrs var saprast, cik lieliski mēs, krievu pavalstnieki, gaviļējām Pēterburgā, redzēdami, ka Krievijā svabadības dāvāšana izdevās daudz vieglāk un labāk. It īpaši Pēterburgā, kā valsts galvaspilsētā, kur šo vareno notikumu ar visiem viņa smalkumiem ik dienas apsprieda, īpaši tur vispārīga ievēriība pagriezās uz pārlabošanām, kas caur dzimtbūšanas atcelšanu bij ceramas. Nevaram brīnīties, ka toreiz arī par Baltijas lietām it karsti un nopietni sprieda un runāja, lai gan še dzimtbūšana daudz agrāki bij atcelta, tikai uz pavisam citāda pamata. Toreiz tie, kas gaidīja dažas pārlabošanas mūsu Baltijā, mēdza īpaša iemesla dēļ savas domas izteikt vācu valodā izdotās brošūrās un grāmatās. Pieminēsīm tikai cien. fon Rūtenberga «Geschichte der Ostseeprovinzen», 1. un 2. sējums; viņa brošūru «Mecklenburg in Kurland»; un tad «Edelmann und Bauer»; nelaiķa A. Spāģa brošūru «Zustande des freien Bauernstandes in Kurland» (šī brošūra ir sarakstīta no A. Spāģa Vāczemē); tās pašas grāmatas 10 reiz biezāku otru daļu

(sarakstītu Pēterburgā); cien. stātsrāta, Rēveles cenzora Blagoveščenskija grāmatu «Der Este und sein Herr» (šīs grāmatas druka tapa no manis izgādāta 1861.g. Vāczemē); manu mazu brošūru «Baltische, namentlich livländische Bauernzustände.» Cien. Blagoveščenskija raksts paskubināja Vāczemē pazīstamo rakstnieku F. Hofmani sarakstīt vācu žurnālā «Gartenlaube» ļoti siltu lūgumu zem uzraksta: «Eine deutsche Bitte für das arme Volk der Esten». Daudz citu rakstu nepieminēsim.

Saprotama lieta, ka «Pēterburgas Avīzes» izdevējiem dažas no Baltijas reformām un vajadzībām, kas pa daļai minētas brošūrās, pa daļai krievu žurnālos un it īpaši administrācijas rakstos bij iespiestas, nevarēja būt vienaldzīgas un svešas. Bet šīs lietas «Pēterburgas Avīzēs» pavisam palika neapspriestas un pat arī nepieminētas. Nav jāaizmirst, ka īpaši 1862.g. poļu nemieri tapa diezgan draudīgi, tā ka valdībai nācās ļoti grūti uzturēt vajadzīgo mieru.

Ja nu lasītājs, kas viņos laikos «Pēterburgas Avīzes» nemaz nebūs dabūjis rokā, tagad ieskatīsies šīs avīzes piemiņas grāmatiņās, tad tas laikam brīnīsies, kā šī no dažām pusēm par tik dumpīgu izslavētā lapa tik mierīgi un vispārīgi runā par šādām un tādām lietām, ko arī tagad avīzes apspriež it nopietni. Bet te atkal kas jāpiemin. Kas tagad lasa pazīstamos rakstus no franču rakstniekiem Voltēra (Voltaire) un Ruso (Rousseau), tas mēdz brīnīties, kā šie raksti, kur nekas īpaši jauns nav teikts, iespēja 18. gadu simtenī tik stipri iesildīt lasītāju garus ne vien visā Francijā, bet pa daļai arī citur Eiropā. Nevaru liegt, ka arī mūsu dārgi cienījamais Garlībs Merķelis, kā tas pats izsaka, caur Voltēra un Ruso rakstiem tapa uzskubināts tik dedzīgi, karsti aizstāvēt latviešu un igauņu brīvību un tiesības. Un tagad – kāds brīnums! – var lasīt Voltēru un Ruso aukstām asinīm un tur atrast diezgan vainu un vāju domu, bet it maz ko jaunu. Ja nu tas tā var notikt ar tik slaveniem varoņiem, kādi bija minētie franču rakstnieki, ko tad lai gaidām no tādiem niecīgiem rakstniekiem, kādi strādāja «Pēterburgas Avīzēs»? Lieta ir tā, ka dažas cilvēcei pie viņas attīstības ļoti svarīgas un derīgas domas, reiz izteiktas, paliek gandrīz par visas tautas īpašumu it īsā laikā, tā ka drīz jau tūkstoši runā un domā tāpat, kā iesākumā runājuši vai tikai viens pats, vai pāris cilvēku. Ar poēzijas rakstiem ir citādi; no tiem vispārīga publika gan mēdz izņemt dažus īsus, īpaši izdevīgus teikumus. Bet no visas poēzijas publika nevar tik daudz sev piesavināt kā no rakstiem par ļaužu labklāšanos, par valsts ietaisēm, par reformām un citām šādām tādām lietām. It ne reti notiek arī tā, ka tie,

uz kuriem publika skatās un klausās kā uz praviešiem, isā laikā top pārsniegti no jaunākās paaudzes, kas, šiem uz kamiešiem stāvēdama, it viegli paceļas augstāki bez īpaši liela pūliņa,

Nezinu, vai ar šiem piezīmējumiem iespēšu atvainot mūs, «Pēterburgas Avīžu» rakstniekus, pret lasītājiem, kas tagad varbūt «Pēterburgas Avīžu» piemiņas rakstiņus pirks un arī kāros šinīs rakstos atrast diezgan svarīgu saturu; tie varbūt pukosies, ka neatrod tik daudz, kā bij cerējuši, lasīdami dažas izslavēšanas no draugu puses. Lūdzam vērā likt, ka priekš «Pēterburgas Avīzēm» tikai pastāvēja «Latviešu Avīzes» un «Mājas Viesis». Abām avīzēm gan bij savi nopelni, bet «Pēterburgas Avīzes» ķērās pie daudz citādiem, toreiz latviešu rakstniecībā svešiem uzdevumiem. Veco (to laiku) latviešu ortogrāfiju uzreiz nebūt nevarēja sviest pie malas; bij jāmēģina papriekš ieviest šādas tādas mazas pārlabošanas un tad iet drusciņ tālāk. Tikai trīs gadus pastāvēja «Pēterburgas Avīzes» un jau pēdējā gadā bij rakstības vīzē vai ortogrāfijā spērusi ievērojamu soli uz priekšu; tagadējā «Piemiņa» iznāk, zināms, ar tagadējo ortogrāfiju. Kad paies vēl 25 gadi, tad latviešu ortogrāfija būs atkal cita.

Par arīgiem apstākļiem lasītājiem šis tas būs zināms. «Pēterburgas Avīzēm» pirmajā pusgadā, kad iesākumā es viens biju avīzes cenzors un nelaiķis Juris Alunāns redaktors (par nelaimi J. Alunāns stipri saslima jau maija mēnesī 1862. gadā un nevarēja pats būt Pēterburgā, kad pirmie 10 – 15 numuri iznāca), gadījās 4000 abonenti, un toreiz šis skaitlis izlikās tik brīnišķīgi liels, ka cien. «Latviešu Avīžu» redaktors Šulca kungs it ļoti par to niknojās. Kad pēc arī avīzes virscenzūra pēc daudz niknām sūdzībām tapa pārcelta uz Rīgu, «Pēterburgas Avīzēm» 1863. gadā vēl bija 3300 abonentu. Pēc tam, kad avīzes izdošana pāri reiz tapa uz vairākiem mēnešiem aizturēta, abonentu skaits 1864.g. vēl bija kādu 1500 liels. Daži apstākļi pamazināja abonentu skaitli vēl vairāk 1865. gadā, kad redakcija pasludināja, ka ar jūnija mēnesi avīzes izdošana beigsies, kas arī notika.

K. Valdemārs

Valsts jeb tautas saimniecība

(Politīga ekonomija)

Cienījamie lasītāji! Manta ir tā lieta, pēc kā visi ļaudis dzenas. Kā vilks pēc laupījuma, tā ļaudis pēc mantām kāro. Neskaitāmas sūdības pie tiesām ceļas mantas dēļ vien. To vērā ņemot vajadzētu domāt, ka manta tiešām ir tāda negantniece, tāda ļaužu samaitātāja, par kādu tā allaž nosaukta. Tas nu gan tā vis nav. Proti, mantas pie cilvēka dzīvības ir ļoti vajadzīgas. Caur mantām cilvēks paspēj savu dzīvību taisīt jaukāku un tāpēc arī ilgāku mūžu dzīvot. (Bagāti ļaudis caurcaurēm ņemot mūžu no 10 gadiem ilgāk dzīvo nekā nabagi ļaudis.) Turpretī bez mantām cilvēks savu dzīvību ne septiņas dienas nevilcinās. Tāpēc cilvēki savu dzīvību mīļodami, kas tiem no Dieva uzticēta, arī mantas mīļo. Dzīvība un mantas ir neatšķiramas lietas. Šīs mantas sagādāt, iedabūt cilvēks var tik caur darbu. Cilvēks nepiekusis strādādams mantas pelna un mantas izbrūķē. Šādu pastāvīgu mantu pelnīšanu un mantu izbrūķēšanu sauc par saimniecību (Wirtschaft). Katrs cilvēks šādā vīzē mantas caur darbu pelnīdams un mantas pie darba izbrūķēdams ved savu saimniecību. Bet cilvēks viens pats no citiem atšķīries uz ilgu laiku nevar pastāvēt: viņam biedrībā ar citiem kopā jādzīvo. Biedrības ir dažādas, tomēr kronis no visām sabiedrībām ir «valsts» un «tauta». Valsts ir ļaužu biedrība, kas savas rektes un tiesas ar varu sargā. Arī valstij un tautai ir sava saimniecība, kas no ļaužu saimniecībām tik lielumā izšķiras: dažas lietas, kas cilvēka saimniecībā ir svešas, tautas saimniecībā ieņem godājamu vietu, kā ceļi, kara spēks, kreposti u.t.j.pr. Katra saimniecība dibinās uz darbu. Tāpēc jau no veciem laikiem saprātīgi vīri lūkojuši darba dabu izmeklēt. Viņi savus gudrības krājumus īpašā mācībā noguldījuši, ko par valsts jeb tautas saimniecību sauc un priekš kuras svešs vārds ir «politīga ekonomija», t.i. mācība par valsts nama turēšanu. Šī tautas saimniecība, kā mēs redzējam, izdod mācības par darba būšanu. To dzirdēdams dažs labs varbūt domās, tā ir nieka, blēņu mācība, jo kas gan pats nezina darba būšanu? Ko tur vēl tik daudz izmeklēt! Liec rokas pie darba, un tu zini darba būšanu! Tomēr darbs nav vis tik prasta lieta, kā dažs no jums domā. Darba izzināšana ir it liela gudrība, uz kā tautu un valstu nabadzība un bagātība dibinās. Dažs labs un dažā tauta no bērna dienām līdz lielam

vecumam grūti strādā un tomēr nabadzībā paliek, tāpēc ka viņi darbu būšanu neprot. Cits otrs atkal daudz vieglāki strādā, un tomēr manta iekuļas. Tas caur to nākas, ka viņš strādā darbus, kas vairāk lonē. Pie katra darba trīs lietas vērā ņemamas: vieta, kur strādā, lieta, ko strādā, un spēki, kas strādā. Pie darba vietas vien, kas še viss nav apdomājams! Kalni un lejas, mikls un sauss gaiss, karstums un aukstums, upju tuvums un ūdeņu atstatums, pilsētu klātums un pilsētu tālumums, trekna un liesa zeme, ļaužu biežums un ļaužu plānums, ceļi u.t.j.pr.

Nu nav vis vienalga, kurā vietā darbu strādā; daža vieta pie vienādiem pūliņiem vairāk, daža mazāk peļņas piešķir. Kuras tās ienesīgās vietas ir, par to mums ziņu dod tautas saimniecība. Vēl daudzkārtīgākas ir tās lietas, ko strādā. Varbūt jūs tās dažādās pastrādāšanas varēsiet pie vārda piesaukt, kas jūsu malā visas padarāmas. Bet jums galva reibtu, ja jūs dzirdētu visus vārdus no darbiem, kādi pasaulē tiek pastrādāti. Cik daždažādi darbi nav pie lepnas pils uzbūvēšanas un ieriktēšanas vien! Kā šie darbi pastrādājami, lai viņi vairāk peļņas dod, un kuri darbi vairāk peļņas piešķir, par to mums atkal ziņu dod tautas saimniecība, kas arī parāda, kādā vizē šie dažādi darbi cits citam piepalīdzas vai arī cits citam skādēdami preti stāv. Beidzot paši ļaudis, kas strādā, tautas saimniecībā tiek apspriesti. Viņa runā par to, ko verdzība un brīvība, ko drošība un nedrošība, ko mācība un glupība, ko tiklība un palaidnība, ko bagātība un nabadzība pie darba paspēj. Še stāsta, kādā vizē nabagi kopjami, caur ko lones ceļas un krītas un kā viņas starp strādniekiem pārdaļās. Še arī pieder dažas lietas, iestādīšanas un biedrības, kas uz to der, darbu pašķirt, kā nauda, ceļi, bankas, kredīts, akcijas, asociācijas, skolas u.t.j.pr. Tad tautas saimniecība stāsta par ļaužu iekšķīgām vajadzībām, par ienākšanām un izdošanām, par dzimšanām un miršanām u.t.j.pr. Beidzot tautas saimniecība runā par mēsliem, par muitu un par nodošanām, kādi pavalstniekiem jānes, kādā vizē viņi izceļami un par pavalstniekiem pārdaļami u.t.j.pr. Ar vārdu sakot, tautas saimniecība visu apspriež un pārrunā, kam tik tas vārds «manta» piekrīt, lai nu šī manta parādās kā parādīdamās, vai nu gruntos un zemē, vai pastrādājumos, vai rektēs un brīvēstībās u.t.j.pr.

Tautas saimniecība savas mācības par mantām un darbu dibina uz dabas likumiem, kas nav šķobāmi un grozāmi, uz dabas likumiem, kas pārkāpējus uz karstām pēdām pie mantām soda. Visas valdīšanas savas dažādās pārgrozīšanas pie pavalstniekiem un pie pašas valsts pastrādā

pēc šiem dabas likumiem, ko tautas saimniecība izmeklējusi un par patiesu atzinusi. Tāpēc arī visas apgaismotas valdīšanas tautas saimniecību lielā godā tur, priekš kuras visās universitātēs ierāda īpašus mācāmus katedrus jeb krēslus, lai jauni ļaudis ar šīm jo vajadzīgām gudrībām var iepazīties un pēcāk valstij dienēdami lieti derēt. Bet tautas saimniecība un visvairāk mācība par darbu nepieder vis universitātēm vien – nē, visām ļaužu kārtām vajaga viņas mācības zināt. Tāpēc ar Vāczemē, Francijā un Anglijā ļaudis ne tik vien grāmatās iepazīstas ar tām ziņām, ko tautas saimniecība māca, bet arī jau ļaužu skolās ar šīm ziņām iedraudzējas. Angļu tauta, kas tā bagātākā pasaulē, zināms, šo mācību par darbu vairāk cienī, nekā visas citas tautas; angļu gudrais Adams Smits ir, tā sakot, darba izzināšanas iesācējs. Angļiem ir vairāk nekā 4000 skolas un it jaukas grāmatas, kur šo mācību par darbu māca darba strādātājiem un amatniekiem.

Vērtība

Cilvēks, kā redzējām, bez mantām nevar iztikt. Tapēc cilvēks, gribēdams šīs mantas iedabūt, pūlējas un rūpējas, kamēr viņam dzīvība kauclos. Bet lai nu cilvēks pūlējas kā pūlēdamies, tad tomēr reti tāds būs atrodams, kas visas viņam vajadzīgās lietas pats varēs izstrādāt. Gan tādas nelaimīgas malas karstās zemēs atrodamas, kur cilvēkam tik maz vajadzīgu lietu ir, ka viņš pats tās caur savu darbu var pagūt; kādi kukaiņi, kādas vārdes šiem ļaudīm – Papuiešiem Borneo salā, Pečeriešiem Uguns zemē – pie dzīvības pietiek; ja vēders viņiem pilns, tad viņi pilnā mierā. Bet šādi ļaudis lopiem līdzināmi. Visur citur, kur cilvēks godam nes cilvēka vārdu, cilvēkam arī ir vairāk lietas vajadzīgas nekā lopam, un proti par tik vairāk, par cik cilvēks no lopa atvirzās un izšķiras. Te nu lēti saprotams, ka cilvēks visas savas vajadzīgās lietas vis tā nevarēs pagādāties, kā lops barību uz ganībām. Cilvēks lūkos dažas nepieciešamas lietas no citiem ļaudīm iedabūt, viņiem par to citas lietas preti dodams. Ņemsim tā. Kārlis ir labs zvejnieks. Viņam tikli arvien pilni, tā kā zivis priekš pārtikšanas vis netrūkst. Bet nu Kārlis pa brīžam iekāro zaķa vai stirnas gaļas. Pats viņš neprot medīt. Turpreti Jānis ir lielu lielais mednieks. Tāpēc Kārlis ar Jāni reiz tā sarunājās.

Kārlis: Draugs mīlais, Dievs man zveju svētījis, zivis man pa pilnam, bet es arī labprāt kādu reizi gribētu kādu rubenīti vai zaķīti baudīt. Vai tu man pie tam nevari palīdzēt? Es tev došu zivis, un tu man dod meža

dzīvotājus.

Jānis: Es tev labprāt gribu paklausīt, bet cik tu man dosi par stīrnas gurnu, kas man pašu laiku mājās.

K.: Nu, es tev došu desmit prāvas līdekas.

J.: Draugs, tas ir par maz. Apdomā pats, stīrnū samedīt nevar vis tik ātri, cik desmit līdekas sazvejojot.

K.: Bet es tev arī tāpēc par vienu pašu gurnu dodu desmit līdekas, un stīrnai taču ir četri gurni, un kur nu vēl tā cita gaļa!

J.: Lai ir, bet kas par maz, tas par maz. Kamēr es vienu stīrnū dabūju nošaut, tu jau droši esi vairāk nekā simts līdekas saķēris.

K.: Neba zveja arī arvien tik izdevīga; dažu reizi, kā tagad, tikli no zivju pulka grib plīst, bet turpreti dažu reizi atkal nedēļām var tik knapi desmit sazvejojot...

J.: Ir man arvien nav tāda laime uz medišanu; man arī allaž pāriet mēneši, kur es nevienu stīrnū neieraugu. Ja es visu caurcaurēm kopā saņemtu, tad varu rēķināt, ka pa to laiku, kur es vienu stīrnū nošauju, tu jau esi 240 līdekas saķēris. Ja nu stīrnas gurns iztaisa astotu daļu no stīrnas, tad tev man pēc patiesības vajadzētu arī astotu daļu no 240, tas ir 30 līdekas par gurnu dot. Tad mūsu darbi būtu vienlīdzīgi aizmaksāti. Bet nu stīrnas gaļa ir sātīgāka par zivs gaļu. Tāpēc es par stīrnas gurnu prasu četrdesmit līdekas.

K.: Es daudz negribu tiepties; Dievs manu zveju šoreiz apsvētījis, tāpēc likop! Še tev četrdesmit līdekas un dod man par to stīrnas gurnu.

Šinī sarunāšanās mēs redzam, ka četrdesmit līdekas atsver stīrnas gurnu, t.i., ar citiem vārdiem, četrdesmit līdekas ir vērtas stīrnas gurnu, jo abas lietas tiek ar vienādiem pūliņiem iedabūtas un cilvēka vajadzības vienādā mērā apmierina. Tādā vizē vērtība ir tas mērs, kas izrāda, cik kāda lieta mums pakalpo. Pie šīs pakalpošanas, kā nupat redzējām, vērā jāņem divas lietas, proti, mantas iedabūšana un mantas brūķēšana. Bet šīs abas lietas nav jāšķir. Jo dažas lietas ar visai lieliem pūliņiem iedabūjamas un tomēr nav tik daudz vērtas, cik citas, ko ar mazākiem pūliņiem iedabū, tāpēc, ka viņas mūsu dažādas vajadzības tik pilnīgi neizpilda, cik citas. Tā tad platīns daudz retāki atrodams nekā zelts, un tomēr nav tik vērts, cik zelts, tāpēc ka viņu vis tā par dažādām lietām nevar izstrādāt, kā zeltu. Ja turpreti kāda lieta ar lieliem pūliņiem iedabūjama un turklāt mūsu vajadzības paspēj dažādā vizē apmierināt, tad šai lietai arī būs liela vērtība. Vai nu ziniet, kāpēc pūrs rudzu ir

vairāk vērts, nekā pūrs miežu. Redziet, tāpēc, ka pūrs rudzu ar lielākiem pūļiem iedabūjams un mūsu vajadzības pilnīgāk apmierina, nekā pūrs miežu. Pie rudziem mums sūdi uz tūrumu jāved, jāizklāsta un pati zeme krietnāki jāizstrādā. Tas viss taisa lielus pūļus. Turklāt pie rudzu augšanas viena liksta vairāk, proti, viņi var ziemā izsilt vai izpūt, caur ko rudzi var mazāk rasties nekā mieži. Beidzot ar rudziem var maizi cept, putru vārīt un alu brūvēt vien. Tādā vizē mums pūrs rudzu vairāk pakalpo nekā pūrs miežu. Jo pūru rudzu pērkot mēs tiekam no lielākiem pūļiem atsvabināti, kas, ja mēs paši viņus koptu, mums būtu jāpastrādā, un turklāt mēs ar viņu savas vajadzības pilnīgāki apmierinām. Tāpēc arī pūrs rudzu ir vairāk vērts nekā pūrs miežu.

Tā tad nu mēs zinām, ka vērtība ir, proti, pakalpošanas mērs jeb apspriešana. Šī vērtība pie dažādām mantām dažādā vizē parādās, un tā mums ir lietas vērtība (pie zemes darbiem), formas vērtība (pie amatiem) un vietas vērtība (pie prečošanas jeb andeles). Lietas vērtība parādās pie tādām lietām, pie kurām vairāk daba, nekā cilvēki strādājuši. Pie āboliem, labības, metāliem u.t.j.pr. cilvēku pūļi, jebšu nav smādējami un pie iedabūšanas ļoti vajadzīgi, taču neiztaisa ne desmitu daļu no tiem darbiem, cik daba pie viņām pastrādājusi. Tāpēc šīm lietām kā tādām, kas no dabas nākušas, ir tik lietas vērtība. Bet ja cilvēks ar savu prātu un ar savu gudrību ņemas viņas pārstrādāt un priekš cilvēka vajadzībām krietnākas taisīt, tad viņas iedabū formas vērtību. Tādā vizē cilvēks no poda dzelzs, kas varbūt trīs rubļus vērts, izstrādā plokšnas jeb federes, kas trīsdesmit tūkstošus rubļus vērtas. Še tā lieta ir 3 rubļus vērtā, bet tā forma ir 29 997 rubļus vērtā. Tāpat arī ir ar labību. Pūram rudzu ir sava vērtība. Bet ja melderis jeb sudmalnieks šos rudzus pārvērš par miltiem, tad šiem rudziem miltu formā ir lielāka vērtība, un atkal rudziem maizes formā ir vēl lielāka vērtība. Pie dažām, visvairāk modes lietām, gandrīz visu vērtību iztaisa tik forma vien. Šujams galdiņš, kur kāda princese savus rokas darbus pastrādā, nebūt nav stiprāks un arī nav ģeldīgāks par lielo kroga galdu; bet pie šujamā galdiņa tā forma ir jo patīkamāka, tāpēc viņš arī ir daudz vairāk vērts. Kurskas guberņā zeme ir desmit reizes auglīgāka nekā Kurzemē, tomēr Kurskas guberņā zeme netur ne desmitu daļu no tās vērtības, cik Kurzemē. Tas caur to nākas, ka Kurzemei priekš saviem zemes augļiem labs tirgus placis, proti, Rīga ir jo tuvu, kamēr Kurskas guberņai Odesa vai Rīga ir jo tālu atstatu. Tāpēc Kurskas guberņā labība pircēju trūku-

ma dēļ ir lēta, pūliņi pie zemes kopšanas netiek pilnīgi aizmaksāti un caur to arī pati zeme no vērtības zaudē. Tāpat Jelgavā bodes pie Katoļu ielas ir vairāk vērtas nekā bodes pie Pasta ielas, jebšu šīs abas ielas nav ne 100 soļus cita no citas atstatu. Jo pa Katoļu ielu visa ļaužu drūzma, kas pa Annas vārtiem ienāk, dodas uz tirgu, kamēr Pasta iela ir tukša no ļaudīm. Tāpēc bodes pie Katoļu ielas vairāk pircējus un pārdevējus dabūdamas var arī 10 reizes lielāku īri maksāt, nekā bodes pie Pasta ielas. Tā tas ir ar krogiem pie lieliem un maziem ceļiem, tā tas ir ar katru vietu, kur ļaudis dzīvo. Proti, gandrīz visi ļaudis preces pērk un preces pārdod, tāpēc visiem labs tirgus placis tuvumā ir ļoti daudz vērts.¹

Ja kāda jauna manta ceļas, kas tādas pašas vajadzības, bet pilnīgāki apmierina, nekā cita jau senāk brūķēta manta, tad šī pēdīgā manta, jebšu viņa nemaz nav pārgrozījiesies, vērtībā krītas. Vaski tagad tādi paši, kādi bij priekš simts gadiem. Bet tagad vasku sveces vairs tik daudz nebrūķē, tāpēc ka sveces no stearīna taukiem un dažādiem stādu elvjiem (eljiem) ir labākas, un turklāt vēl gāzu dedzina. Caur to arī vaski vērtībā kritušies. Lietas, kas vairāk atronamas, nekā viņas vajadzīgas, arī vērtībā krītas un allaž tīri bez vērtības paliek, kā lopu gaļa dienvidu Amerikā, malka mežainās malās u.t.j.pr. Vēl izšķirsim zortes vērtību un vairuma vērtību. Tā tad Arābu zirgs būs vairāk vērts nekā Leišu zirgs, priedes malka vairāk vērtā nekā egles malka; tāpat pieci pūri rudzu ir vairāk vērti nekā pūrs rudzu. Beidzot vēl jāpiemin patikšanas vērtība. Šī ir tāda vērtība, ko tik viens pats atzīst, bet nevis citi ļaudis. Rublim, ko tēvs dēlam šķirdamies pie ceļa jūtēm par piemiņu dod, dēls lielāku vērtību pieliek nekā citiem rubļiem, un šādu rubli allaž par tūkstošiem rubļiem neatdod.

Kapitāls

Cienīgi lasītāji! Jūs jau allaž būsiet dzirdējuši vārdu «kapitāls», bet kas un kāds kapitāls īsti ir, to varbūt vēl vis nezināsiet. Jo ļaužu starpā allaž ir neriktīgas domas par kapitāla būšanu. Tāpēc mēs še drusku par viņu pārrunāsim.

Kapitāls, jebšu pasaules valdnieks būdams, nebūt nav lepns vīrs. Pie katra algādža, pie katra darba vīra viņš labprāt piebiedrojas, ja tik viņu cietsirdīgi neatstumj nost. Jo šis varens vīrs ir no prasta dzimuma: viņa

¹ «Vietas vērtību» tautsaimniecībā dēvē par «zemes renti».

tēvs ir darbs, un viņa māte ir rūpe. Visi tie augļi, ko mēs no saviem pūliņiem ar to ziņu sakrājamies, lai viņi mums palīdz citus augļus iegādāt, ir kapitāls. Labība, ko zemes kopējs sviedros strādādams iemanto, ir kapitāls, ja viņa vai nu pie darba pāriet, vai arī uz to der, tādas lietas pagādāt, kas pie darba vajadzīgas. Ja turpretī ar šiem sviedru augļiem tādas lietas pagādā, kas pie darba nav vajadzīgas, tad šādas mantas, kā sudraba karotes, pīpes un t.j.pr. vis nesauc par kapitālu, bet par turtu (Vermogen) jeb mantu krājumu. Tādā vīzē kapitāls būs:

1) Lietas, kas pie darba vajadzīgas vai arī pašas izstrādājamas, ja tik pūliņi, kas pie viņām uzgājuši, bez augļiem nepaliek. Šādas lietas ir zeme, malka un lietas koki, metāli, stādi un dzīvnieki.

2) Krājumi, kas pa strādājamo laiku pie darba pāriet, proti, ēdamas lietas, apģērbs un ēkas.

3) Ieroči, ko ļaudis darbu pastrādādami brūkē, proti, rīki, mašīnas, rati (vāģi), kuģi, lopi u.t.j.pr.

4) Nauda.

Šinīs četrās šķirās iekrīt visas vērā liekamas lietas, ko par kapitālu sauc. Ja mēs viņas visas pie vārda gribētu piesaukt, tad mēs ar to varētu veselu grāmatu pildīt, un tomēr galā nenonāktu. Bez tam vēl ir viena lieta, ko arī par kapitālu sauc, proti, garīgās dāvanas. Šis garīgais kapitāls arī nav smādējams, un tā tauta saucama jo laimīga, kas caur garīgu kapitālu citas tautas pārtrāpa. Francūži caur to, ka viņi arvien jaunās modes izdomā, visu Eiropu sev taisījuši par kalpiem, kas šīs jaunās modes ar jo dārgu naudu aizmaksā. Jo projām arī laba slava ir kapitāls. Krodzinieki, kopmaņi jeb prečotāji un avīžu apgādātāji to it labi sajūt.

Tā tad mēs nu zinām, kas kapitāls ir, proti, mantu krājums, kas uz to der, jaunas mantas nopelnīt. Šī lieta izrāda, ka kapitāls bez krāšanas nevar celties. Kā bites medu no neskaitāma pulka ziedu salasa, tā arī cilvēks kapitālu no darba augļiem sakrāj. Bet it kā bites savā starpā izšķiras strādniekos un traņās, tā arī ļaudis tikumos nav vienādi. Cits kā taurens tik grib lustēties, cits atkal kā skudre tik pie darba savu prieku atron. Tāpēc arī visi ļaudis nevar kapitālu sakrāt. Kapitāla krājējiem vajaga dažus priekus pieciest, vajaga dažiem kārumiem atsacīt. Še sakāms vārds savā vietā, kas skan: kas grasi netur godā, tas rubli neiemantos. Tomēr krāšana un taupīšana vien vēl vis nerada kapitālu: arī apdomība, samaņa un saprašana vajadzīga pie kapitāla iemantošanas. Dažs sīkstulis sakrājis labu tiesu mantas, nezina, ko ar to iesākt. Viņš to

parok zemē vai paglabā cieti aizslēgtos šķīrstos. Te viņa manta kā nomirusi guļ, nekādus augļus nenesdama. Turpretī cits otrs, kam ir samaņa un gaišs prāts, savu mantu laiž placī, lai palīdz citas mantas pelnīt. Tādā vīzē ne reti Prūšu darba vīrs aiziet uz Ziemeļ–Ameriku. Tur viņš papriekš par algādzi pie cita dienestā stājas, tad mazumiņu kapitāla sakrājis uz paša roku strādā un pēdīgi par kungu paliek, kas citus strādniekus savā dienestā ņem. Ja viņš būtu tik krājis vien un savu krājumu pie dažādiem no jauna uzsāktiem darbiem nelaistu placī, tad viņš ne mūžam nebūtu par kungu palicis. Bet zināms, savas mantas tik tad un tur laidīs placī, lai jaunas mantas pelna, ja un kur ir drošība. Šī drošība ir kapitāla pamats. Anglijā ir drošība jo liela, tāpēc tur arī kapitāli līdz debesīm sakrājušies. Turku zemē trūkst drošības, tāpēc viņa arī ir tukša no kapitāliem. It kā bites, ja viņām reizu reizēm ar dūlāju virsū iet un medu izņem, apskurbst vai projām bēg, tā arī cilvēks, ja viņam nav drošības, lusti uz darbu pazaudē vai projām dodas uz tādu zemi, kur ir drošība.

Kapitāls piemīt tādās zemēs, kur labas tiesas atronamas, kur pats cilvēks un viņa mantas ir droši, kur darbs ir svabads, t.i., kur neviens nav piespiests tik to vai to strādāt, bet kur ikkatrs sev var tādu dzīvi izvēlē, kāda tam patīk, kāda tam vairāk peļņas ienes.

Visas tās lietas, kam tas vārds «kapitāls» pienākas, izšķir divās lielās daļās, starp kurām abām robežas vilkt ir ļoti grūti. Proti, kapitāls ir vai nu stāvots kapitāls vai arī tekots kapitāls. Pie pirmā pieskaitāmas tādas lietas, kas stipras būdamas ilgi pastāv, kamēr pie tekoša kapitāla pieder tādas lietas, kas ātri nodilst vai citādā vīzē pie darba ātri pāriet. Stāvots kapitāls tā sakot ir tas ierocis, kas mantas pelna, un tekots kapitāls ir tā lieta, kas šo ieroci taīsa ģeldīgu priekš pelnīšanas. Tā tad saimniekam zeme, ēkas, strādājami un slaucami lopi, rati, kamanas, arkli, skapji u.t.j.pr., būs stāvots kapitāls, turpretī ēdamas lietas, lomu barība, apģērbs, sēkla, malka, māla trauki, svecas, ziepes, darva u.t.j.pr. būs tekots kapitāls. Nauda, jebšu pa roku rokām tecēdama, stipruma dēļ ir stāvots kapitāls. Vara kalējam varš un lietas, ko no vara taīsa, ir tekots kapitāls, turpretī vīndedzīm un saimniecēm ir vara katli un vara kastrolī stāvots kapitāls. Kopmanim visas preces, jebšu jo stipras būdamas, ir tekots kapitāls, kas pircēju rokās allaž pārvēršas par stāvošu kapitālu. Stāvošam kapitālam lielumā arvien vajaga ar tekošu kapitālu saderībā būt. Ja kādam ir 800 pūra vietas labas zemes, bet nav tā iespēšana visu

pareizi apkopt, tad viņš vairāk pelnīs, ja kādu daļu no šī stāvošā kapitāla pārdod un par to pagādā vairāk tekoša kapitāla, kas atlikušo daļu no stāvošā kapitāla taisa jo auglīgu. Turpretī arī allaž atgadās, ka vairāk peļņas ronas, ja tekošu kapitālu pamazina un stāvošu kapitālu paaugstina. Precotājs jeb kopmanis ar mazumu iesākdams ar laiku allaž tik daudz pircēju dabū, ka priekš viņiem un arī priekš precēm rūmes pietrūkst. Te nu viņš kādu daļu no tekošā kapitāla ņem ārā, un ar to uzbūvē lielāku bodi, spīķerus, vai arī kuģus, ar ko pats savas preces var no svešurienes pievest. Tādā vīzē stāvošu kapitālu vairodams viņš vairāk pelna. Un tā vēl pie daudz citām lietām stāvošu kapitālu pavairojot lielāku peļņu dabū. Bet stāvošu kapitālu pavairo arīdzan caur to, ka viņu pārlabo. Grāvji, līdumi, pārplūdināšana pavairo stāvošu kapitālu zemes kopējiem, tāpat kā dzelža ceļi, kanāli, kuģi, fabrikas u.t.j.pr. visiem iedzīvotājiem. Vērpjamās mašīnas ievēdot tagad Anglijā ikgadus tik kokvilnas (bomvillas) izvērpj, cik ar rokām strādādami visi iedzīvotāji no Anglijas, Francijas un Vāczemes kopā nepaspētu savērt. Caur to kokvilnas drēbes dabūjušas virsroku pār nātnām drēbēm, tā kā ļaudis, kas citkārt ar linu vērpšanu un aušanu pūlējās, tagad pie zemes darbiem un citiem amatiem var strādāt. Caur to nu zināms atkal kapitāls vairojas.

Kapitāls ir mantu krājums no pagājušiem laikiem. Tāpēc jaunas ciltis arvien bagātākas nekā vecas ciltis. Jo viņas kapitālu jau atron gatavu, ar ko var jaunas mantas pagādāt. Visas tās ievērošanas, mācības, un visi tie gudrības krājumi, kas no pašiem veciem laikiem sakrājušies, arī nāk jaunām ciltīm par labu. Kad nu tagad kapitāla vairāk pasaulē ir, tad lēti saprotams, ka tagad ir nabags vīrs var ātrāk kapitālu sakrāt, nekā priekš 50 vai 100 gadiem. Tāpēc arī tagad angļu algādzis labāk dzīvo, nekā priekš 1000 gadiem ķēniņi un valdnieki.²

Kapitāls mūsu dienās ir kungs un valdnieks pār visu pasauli. Savās mājās jūs redziet ēkas, lopus, ieročus un dažas citas lietas. Ja jūs kāds prasa: caur ko viss tas cēlies? tad jūs varbūt atbildēsiet: caur mūsu sviedriem. Tā atbildot jums ir taisnība un arī nav taisnība. Zināms, visas šīs pieminētās lietas bez jūsu sviedriem vis nevarētu pastāvēt, bet ja kapitāls jūsu darbus netaisītu auglīgus, tad arī nieks no jūsu darbiem būtu. Jūs rokās turiet «Pēterburgas Avīzes» un par tām priecājaties vai

² Tik lielā mērā jaunlatv. jūsmo par moderno kapitālismu, ka nemaz nesaredz šīs iekārtas «ēnainās puses».

arī dusmojaties. Ja jūs kāds pavaicā: no kā jums nāk «Pēterburgas Avīzes»? jūs varbūt sacīsit: no latviešiem. Tā atbildēdami nebūsit visniekus sacījuši. Tomēr īstais «Pēterburgas Avīžu» apgādātājs jums ir kapitāls. Mūsu dienās dzelža ceļi un telegrāfi pa visām zemēm iet krustām šķērsām. Kas tos cēlis un taisījis? Kapitāls. Jūs Rīgā būdami esiet redzējuši kuģus lielus un mazus, ar dažādām precēm piekrautus; daži ved vīnu no Francijas un Spānijas, daži tērauda lietas un smalkus audumus no Anglijas, daži siļķes no Norvēģijas un Ollandas, daži tabaku no Amerikas, daži kafiju no Vakarū Indijas un Javas, daži perves no Brazīlijas un Austrumu Indijas u.t.j.pr. Kas nu visus šos kuģus ar visādām precēm no pasaules malu malām Rīgā kopā savedis? Kapitāls. Un tā kapitāls vēl daudz jo daudz citas lietas padara.

Ieroči un mašīnas

Ieroči ir tās lietas, kas dabas spēkiem liek darbu bez maksas pastrādāt; jo krietnāki šie ieroči ir, jo lielāks arī būs palīgs, ko dabas spēki par velti pasniedz. Ja tāpēc kāda jauna mašīna ar to pašu ļaužu darbu un ar tiem pašiem pūliņiem pastrādājumus un darba augļus pavairo, tad caur to uz katru cilvēku un atsevišķi uz katru strādnieku nāk vairāk augļu jeb peļņas, tā kā šī jaunā mašīna visiem likteni pārļobojusi. Jo pilnīgākas un jo lielākā skaitā mašīnas kādā zemē ir, jo vairāk arī tur pārļobojas ļaužu dzīve, tāpēc, ka tad dabas spēki lielāku daļu no darbiem par velti strādā.

Ieroči ir vienkārtīgas mašīnas, un mašīnas atkal ir saliktie ieroči, ar ko mēs savas rokas tā sakot apbruņojam, gribēdami viņām lielāku spēku dot. Mašīnas to padara, ka ar mazāk darba var tik pat darba augļu vai, kas tas pats ir, ar to pašu ļaužu darbu vairāk produktu jeb darba augļu pagūt.

Zināma lieta, ka cilvēks ar gara spēkiem var vairāk pastrādāt nekā ar miesas spēkiem; ja nu mašīnas cilvēkam miesas spēkus pataupa, tā kā viņš var savus gara spēkus vairāk pie darba brūķēt, tad lēti saprotams, cik aplamas ir tās sūdzības, ko neapskaidroti strādnieki pret mašīnām paceļ. Pie šīm sūdzībām ir tik ļaužu kūtrums vainīgs, kas tik ātri negrib citus darbus uzsākt, ja vecie darbi vairs nekādu peļņu neatmet.² Pie mums ļautiņi visu priekš sava apģērba paši taisa; viņi paši ar rokām vērpj, auž u.t.j.pr. Bet nu vērpjama mašīna tik pastrādā, cik 20 vai 50 vērpējas, tas ir, ja vērpēja pa dienu 2 mārciņas savērpdama pelna 15

kapeikas, tad vērpjamā mašina to pašu darbu īsākā laikā pastrādā par vienu kapeiku vai par ceturto daļu kapeikas. Šī lieta skaidri izrāda, ka tur sievieši tagadīgos laikos ar vērpšanu vien pūlēdamies var badu nomirt, jo ar vienu pašu kapeiku, cik vērpēja darbs pa dienu vērts, neviena vērpēja nevar pārtikt. Ko nu tur meitīši lai iesāk, ja negrib maizi par velti ēst? Viņām būs citi darbi jāpastrādā, kur mašīnas vēl netiek brūķētas. Zināms, viņām grūti gan nāksies tādus jaunus darbus uzsākt, tāpēc, ka ļaudis stipri turas pie veciem ieradumiem, kas šādos tādus darbus no sievišķiem pastrādātus tur par negodīgiem. Tomēr citās zemēs sievieši skroderu un kurpnieku darbus tāpat vai vēl labāk pastrādā nekā vīrieši, kas citus darbus uzsākuši, kur vairāk spēka un apdoma vajadzīgs. Tur sievišķi arī maizi cep un desas dara priekš pārdošanas, priekš citiem par naudu drānas un dzijas pervē, ziepes vāra, sienas ar tapetēm izsit, grāmatas iesien, ādas ģērē, audeklus balina, sveces lej, bērnu rotiņas no koka izdrāž, grāmatas drukā u.t.j.pr. Francijā sievieši pie tiesām ir skrīveri, grāmatu vedējas un kasīri, un Amerikā viņas ir ārstes un advokāti. Re, cik dažādi darbi sievišķiem vēl atliekas, ja vērpšana vairs nelonē.

Mašīnas pirmā iesākumā gan papriekš tik strādniekiem un darba devējiem peļņu piešķir, tomēr pašu lielo labumu no viņām dabū izbrūķētāji, t.i., tie ļaudis, kas no mašīnām pastrādātās lietas vai nu pie darba vai pie pašu vajadzībām izbrūķē, tāpēc, ka šie izbrūķētāji ir pati lielā ļaužu daļa, kas caur mašīnām vajadzīgas lietas dabū daudz lētākas. Jo projām mašīnas arī tādas lietas pavairo, ko viņas pašas nebūt nevar izstrādāt. Kā tas saprotams? Nu, mašīnas ar mazāk ļaužu spēku lielas lietas pastrādādamas paļauj, ka šie pārāki ļaudis savus spēkus var pie citiem darbiem brūķēt. Ja jūs visus savus laukus gribētu ar lāpstām vai šķīpelēm aprakt un ar grābekļiem nolīdzināt, vai jums pie tam nebūtu divdesmit reizes vairāk ļaužu vajadzīgi, nekā šos darbus ar arklū un ecēsām pastrādājot? Tādā vizē arkli un ecēšas to padarījušas, ka 19/20 (deviņpadsmit divdesmitās daļas) no visiem ļaudīm pie zemes darbiem lieki palikuši var citus darbus uzsākt, caur to nu zināms, darba augļi atkal vairojas. Tas pats arī sakāms par dzīrnāvām un sudmalām. Jo nebūs aizmirst, ka pie darba vis neprasa, kādus pūliņus viņš padara, bet tik to, kādus augļus, kādu peļņu viņš ienes. Ja tu pa trim dienām mocīdamies to pašu pastrādā, ko cits pa pusdienu it viegli padara, tad tavš darbs caur to ne par pus grasi nebūs labāks par cita otra darbu. Bet tev,

kas tu grūtāki strādādams mazāk pastrādā, būs tā skāde, un citam otram būs tā peļņa. Tāpēc mašīnas, kas to padara, ka ar mazāk pūliņiem vairāk augļus no darba dabū, ir par svētību priekš visām ļaužu kārtām.

K. Valdemārs (1862)

Jaunlatviešu uzskati par presi

Ir vispār atzīts, ka publicistika un darbība žurnālistikā, it īpaši nedēļas laikraksta «Pēterburgas Avīzes» (1862 – 65) izdošanā, bija viena no galvenajām jaunlatviešu darbības jomām, viņu darbības sākumposmā – noteikti galvenā. Arī meklējot apkopojosu apzīmējumu Krišjāņa Valdemāra (1825 – 91) darbībai un vērtējot to pēc ieguldījuma dažādās nozarēs, jāsecina, ka viņš bija galvenokārt publicists, modernās latviešu publicistikas un nacionālās žurnālistikas iedibinātājs – tādas, kas nodarbojās ar laikmetīgām problēmām no latviešu tautas interešu viedokļa.

Retais zina, ka jaunlatviešiem bija savi teorētiski priekšstati un atziņas par sabiedriskās saziņas līdzekļiem (avīzēm, žurnāliem u.c.), to darbošanos un uzdevumiem. Līdzšinējā zinātniskajā literatūrā šie uzskati aplūkoti garāmejojot un tikai no nacionālo mērķu īstenošanas viedokļa, nevis kā agrīni teorētiskās domas aizmetņi par masu komunikāciju (sabiedrisko saziņu, saskarsmi) vispār. Tomēr kā aizmetņi nākotnei tie pelna ievēribu latviešu profesionālās žurnālistikas vēsturē. Īpašus rakstus par minētajiem jautājumiem jaunlatvieši nav devuši, tomēr dažu rakstu fragmenti – kā var spriest, pirmoreiz latviešu zinātniskajā domā – precīzi raksturo brīvas sabiedriskās saziņas būtību. Tādu to izprot arī mūsdienu liberālajās demokrātijās: ar masu saziņas līdzekļu starpniecību nodrošināt sazināšanos, domu apmaiņu sabiedrībā, saskarsmes iespēju lielākoties savstarpēji anonīmiem, personiski nepazīstamiem indivīdiem.

Spožākais apstiprinājums šādam apgalvojumam ir laikraksta «Pēterburgas Avīzes» 2. numurā (1862) publicētais raksts «Valstību un tautu ziņas» (bez paraksta, ar apakšvirsrakstu «Kāds vārds par priekšziņu»). Šis raksts ietverts Edgara Ķiploka redakcijā izdotajos «Kr. Valdemāra rakstos».¹

«Pilnīgas avīzes ir visas pasaules laiku grāmata. Viņās tiek visi vēra liekami notikumi uzrakstīti,» lasām šajā programmatiskajā «Pēterburgas Avīžu» rakstā. Neapšaubāmi, ka avīzes te definētas kā

¹ Valdemārs K. Raksti. Red. E. Ķiploks. R., LU Studentu Padomes grāmatu apgāds, 1936, 1. sēj., 287. – 291. lpp.

komunikācijas daļa, pat visas pasaules komunikācijas daļa, nevis kā propagandas līdzeklis. «Viņas arī ir liela bilžu grāmata, kur katras tautas un valstības ģimīs riktīgi nomālēts ir. Viņas arī ir rēķinu grāmata, kur valstību un tautu izdošanas un ieņemšanas gada galā skaidri saņemt un zināt var, vai viņām atlikums vai parādi, vai tās uz priekšu tikušas, vai atpakaļ gājušas.» Jaunlatvieši saprot, ka galvenais avīžu uzdevums ir nodrošināt brīvu informācijas plūsmu – informācijas un domu apmaiņu, dzīvas komunikācijas strāvas: «Un par visām lietām viņas ir tā mēle, ar ko vienas sabiedrošanas (valstības un tautas) locekļi sarunājas. Kas dzīvo – lai vēl vienreiz sakām, – pie tā var dzīvību manīt, tam ir valoda, tas runā. Lasītājs, še tev nu ir mēle; runā, ja dzīvs esi!»²

Te rodas arī galvenais secinājums – par sabiedriskās saziņas būtību: «Avīzes lasīt tāpēc cits nekas vairāk nav, kā par tās sabiedrošanas būšanu, vai nu tā ir valstība, vai tauta, vai cilts, pie kuras katrs pieder, ziņas dabūt, kopā ar viņu sajust un domāt un runāt, tas ir: pie šās sabiedrošanas un pie visas cilvēciņas dzīvības daļu ņemt.»³

Cītiem vārdiem sakot, «Pēterburgas Avīžu» veidotāji izprata, ka žurnālistikas nodrošināto komunikatīvo (saziņas) saišu stiprums jebkurā sabiedrībā ir civilizācijas mērs. Viņi faktiski pauda viedokli, ka masu komunikācija ir arī nepieciešams nosacījums demokrātiskai attīstībai, indivīda līdzdalībai sabiedriskās dzīves un pasaules civilizācijas procesos. Šo pēdējo vērtību izpratne un popularizēšana savukārt pārstāv rietumeiropisko kultūras tipu. Savai tautai jaunlatvieši ieteica iekļauties Rietumu civilizācijas attīstībā, jo acīmredzot uzskatīja, ka šāda orientācija uz Rietumiem latviešiem būs vislabākais attīstības ceļš.

Jaunlatviešu uzskati par presi tādējādi atklājas kā viņu izvirzītās nacionālās attīstības programmas daļa, kas neaprobežojās ar nacionālām vērtībām, bet gan tiecās pēc kopīgām kategorijām ar Vakarēiropu.

Vēlāk, 1880. gadā, K. Valdemārs sevišķi augstu vērtēja sabiedriskās saziņas līdzekļu kultūras nesēju lomu: «Latviešu tauta pēdējos 10 – 20 gados ir it labus soļus uz priekšu spērusi; avīžu lasītāju skaits ir stipri vairojies; avīzes pašas paliek arvienu

² Turpat, 291. – 292. lpp.

³ Valstību un tautu ziņas. «Pēterburgas Avīzes», 1862, 2. nr.

labākas...»⁴ Zīmīgi, ka tieši šajā vietā izteikta slavenā doma: «Jo mazāka ir kāda tauta pēc skaitļa, jo vairāk par to jāgādā, ka visi ar gara spēkiem apdāvinātie locekļi tiek attīstīti.»⁵ Jāsecina, ka K. Valdemārs īpaši izcēla preses izglītojošo un audzinošo funkciju. Iepriekšējais raksts parādīja arī to, ka nebija domāta tieša didaktika, bet abu šo funkciju īstenojums caur trešo, galveno – informatīvo funkciju.

Var saskatīt K. Valdemāra motivāciju: galu galā avīzes pieradinās pie cita dzīvesveida, pie jauna dzīves stila. Šādu motivāciju apliecina raksts, kurā viņš min Ziemeļameriku par paraugu avīžu lasīšanas ziņā un salīdzina to ar stāvokli Latvijā: «Ka tur nav vis glēvi, slinki strādnieki, to redzam jau no tam, ka viņu zemkopība pēdējos gados sāk izdot tik daudz augļu, ka tie iespēj gandrīz visu Eiropu izglābt no bada. Un taču tiem atliekas vaļas lasīt savas 6000 avīzes (ik uz 8500 cilvēkiem tur iznāk viena avīze), pēc kurām skaitot latviešiem vajadzētu nekā tagad (1881. gadā – A.D.) tikai sešām, bet 120 avīzes būt.»⁶

K. Valdemārs tāpat saskatīja vistiešāko sakarību starp avīžu attīstību un kopējo sabiedrības attīstības līmeni. Ne tikai izglītības ziņā vien, bet arī saimniecībā un, tā kā salīdzinājumam izvēlētas «Ziemeļamerikas brīvvalstis» (K. Valdemāra apzīmējums)⁷, jādoma, arī tālākā konsekvencē – cik demokrātiska ir valsts iekārta. Šeit izpaužas K. Valdemāra simpātijas ekonomiskajam un politiskajam liberālismam. Viņa ideāls acīmredzot ir attīstīts un brīvs pilsonis, un šā ideāla sasniegšanu, kā K. Valdemārs liek saprast, varētu veicināt brīva prese, kas apzinās savus uzdevumus.

Par aktuālo uzdevumu izpratni, kas atbilst šādai vispārējai nostādnei, liecina paša K. Valdemāra – publicista, laikraksta «Pēterburgas Avīzes» galvenā organizētāja un tā idejiskās līnijas noteicēja darbība. Galvenokārt tā izpaudās kā saimniecisks liberālisms – latviešu skubināšanā uz pelnīšanos, tomēr vienlaikus uz nacionālās garīgās kultūras attīstību, kā arī atbalstā Krievijas reformām. Raksturīgi, ka sešdesmito gadu vidū K. Valdemārs izteica atzinību krievu liberālajai presei: «... balstoties uz tālu ejošām reformām, Krievijas presē radies

⁴ Valdemārs K. Tēvzemei. Sast. K. Lūsis, G. Šīmanis. R., Avots, 1991, 63. lpp.

⁵ Turpat.

⁶ Turpat, 69. lpp.

⁷ «Pēterburgas Avīžu» piemiņa: Raksti, salasīti «Pēterburgas Avīzēs» no Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas Derīgu grāmatu nodaļas. Jelgava, 1887, 1. burtn., III lpp.

stingri liberāls virziens, kam pietiekami daudz konsekvences, nopietnības un izturības, lai tam pilnā mēra uzticētos. Izglītotie latvieši un igauņi... nevar citādi, kā cildināt liberālo attīstību...»⁸

K. Valdemāram līdzīgus uzskatus par presi puda arī jaunlatviešu publicists Atis Kronvalds (1837 – 75). Avīzes viņš sauc ne vien par «ceļa rādītājiem uz labo pusi», bet arī par «laipām, kuras mūs pārved pār negantības, netaisnības un gara tumsības purviem».⁹ Acīmredzot audzinošā un izglītojošā funkcija jaunlatviešiem kā apgaismotājiem šķita vissvarīgākā avīžu darbībā. Ar laipas jēdzienu A. Kronvalds reizē nepārprotami norāda uz lasītāju līdzdalību komunikācijā (saziņā). Arī A. Kronvaldam lasītāji nav didaktiskas audzināšanas objekts: «Kas, derīgus laika rakstus (avīzes) lasīdams, iekrājies patiesīgas ziņas par savu tēvu zemi un par dažām citām zemēm, kas ievēro un apdomā, uz ko tagad tie krietnākie cilvēki daždažādās valstīs un tautās cenšas un cīnās, tam zināms, jo augstāks stāvoklis, nekā tam pelnrušķim, kas, pie Jelgavas dzīvodams, nezina ne to, ko viņa tautas brāļi nule aiztecējušā gadā pie Daugavas tautai par labu godu izstrādājuši.»¹⁰

Tāpat K. Valdemāra atzinums 1867. g., ka «Pēterburgas Avīzēs» ievietotajiem rakstiem neesot bijis «politisku mērķu»¹¹ un ka viņš nav aicinājis «pret vāciešiem sadumpoties un tos iznīcināt»¹², saistāms nevis tikai ar taisnošanos, bet ar to, ka avīze jaunlatviešu izpratnē vispirms bija sabiedriskās saziņas, nevis propagandas un aģitācijas līdzeklis. Tā nebija arī politiska neitralitāte, ko pārstāvēja šis laikraksts. To var nosaukt par nacionālliberālu virzienu, kas izpaudās jau minētajā izglītības uzsvārā un latviešu saimnieciskās emancipācijas popularizēšanā. Arī jaunlatviešu teorētiskā doma par presi liecina par piederību šim virzienam. Domas praktiskais īstenojums – «Pēterburgas Avīzes» – kļuva par jaunlatviešu tribīni, no kuras tie puda nacionālo pašapziņu un veicināja tautas nacionālās kopības apziņas veidošanos. Vispār pagājušā gadsimta 60. – 70. gadu latviešu prese turpināja veidot latviešu nacionālo identitāti, īpaši daudz to po-

⁸ Valdemārs K. Raksti. R., 1937, 2. sēj., 438. lpp.

⁹ Laikraksts – vislabākais draugs. R.: Zeme, 1937, 4. lpp.

¹⁰ Turpat.

¹¹ Valdemārs K. Raksti. R., 1937, 2. sēj., 301. lpp.

¹² Turpat, 302. lpp.

pularizējot plašākos tautas slāņos, radot telpas un laika nojēgumus, kas ir vieni no noturīgākajiem arī vēlāka laika nacionālās identitātes modeļos.¹³

Tas nebija revolucionārs, bet gan evolucionārs ceļš, ko gāja un piedāvāja jaunlatvieši, bet tas nozīmēja un izraisīja revolucionāras pārmaiņas – revolucionārs bija rezultāts. Franču apgaismotāju Voltēra un Ruso ietekmī K. Valdemārs salīdzina ar «Pēterburgas Avīžu» ideju izplatību, un šis salīdzinājums liecina par jaunlatviešu mērķiem, izdodot savu laikrakstu: «Lieta ir tā, ka dažas cilvēcei pie viņas attīstības ļoti svarīgas un derīgas domas, reiz izteiktas, paliek par visas tautas īpašumu it isā laikā, tā ka drīz jau tūkstoši runā un domā tāpat, kā iesākumā runājuši vai tikai viens pats, vai pāris cilvēku.»¹⁴ Tas sasaucas arī ar Friča Brīvzemnieka (1846 – 1907) atziņu: «Ne savrupīgi vārdi, bet tās domas, ko rakstā ieliek, kā un ar kādu nolūku tās ieliek – tas, pēc mūsu prāta, ir un paliek svarīgākais rakstos.»¹⁵ Turpat raksturīga kritika: «Priekš avīžu ziņām un spriedumiem šādi «zinātnieki» par lepnēm; bet zināt tie nezina, ka tie, politiku nevēgdami, daudzkārt pat negribot tumsiniekiem un atrāpuļiem par labu strādā un no tiem tīkami izlietāti tiek.»¹⁶

Jāatceras apstākļi, kādos iznāca «Pēterburgas Avīzes». Raksturojot laikraksta izdošanas cēloņus, K. Valdemārs uzsveris īpašo situāciju Krievijā pēc dzimtbūšanas atcelšanas, kas radīja cerības arī uz iespējamām reformām Baltijā. Tad, kad šīs cerības sāka zust, ienāca prātā izdot «Pēterburgas Avīzes».¹⁷ K. Valdemāra tuvākais līdzstrādnieks «Pēterburgas Avīžu» veidošanā Krišjānis Barons (1835 – 1923) vēlāk zīmīgi norādīja, ka «Pēterburgas Avīžu» izdošanas ideju noteica pēc Krievijas zemnieku brīvīšanas 1861. gadā izveidojušies jaunie apstākļi, kas radījuši «liberālāku laikmetu». To laikraksta veidotāji vēlējušies izmantot latviešu atmodināšanai, lai viņi sāktu sevi uzskatīt par tautu.¹⁸

¹³ Briedis R. Tur ir Latvija, tur ir Baltija...: Latviešu tautas telpas un laika izpratne 19. gadsimta 60. – 70. gados. «Karogs», 1993, 7. nr., 189. lpp.

¹⁴ «Pēterburgas Avīžu» piemiņa..., V lpp.

¹⁵ Stradiņš J. Lomonosovs un Latvija. R., Zinātne, 1987, 153. lpp.

¹⁶ Turpat, 158. lpp.

¹⁷ Ārons M. Krišjānis Valdemārs savā dzīvē un darbā. Jelgava, 1892, 31. lpp.

¹⁸ Zelče V. Krišjānis Valdemārs un latviešu prese (19. gs. 50. – 60. gadi). «Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis», 1991, 11. nr., 28. lpp.

Grāmatā ««Pēterburgas Avīžu» piemiņa» K. Valdemārs atgādina: «Lūdzam vērā likt, ka priekš «Pēterburgas Avīzēm» tikai pastāvēja «Latviešu Avīzes» un «Mājas Viesis». Abām avīzēm gan bij savi nopelni, bet «Pēterburgas Avīzes» ķērās pie daudz citādiem, toreiz latviešu rakstniecībā svešiem uzdevumiem.»¹⁹ Arī laikrakstā «Mājas Viesis» (1856 – 1910) aktīvi publicējās jaunlatvieši. Tā došanos tautā var vērtēt par latviešu nacionālās žurnālistikas aizsākumu, tomēr «Pēterburgas Avīzes» bija pirmais laikraksts latviešu preses vēsturē, kurā viscaur apzināti uzstājās no latviešu nacionālo interešu viedokļa.

Jāuzsver, kā atzīmē K. Valdemārs, ka jaunlatvieši ar «Pēterburgas Avīzēm» vēlējās radīt latviešu valodā avīzi, kas būtu līdzvērtīga lielo tautu preses izdevumiem, un pierādīt, ka arī mazām tautām ir tiesības uz «rakstu brīvību».²⁰ Tādējādi izdevās saasināt latviešu preses izdevumu konkurences garu un sekmēt avīzniecības attīstību. Acīmredzot ne jau tikai politiski motīvi bija cēlonis «Latviešu Avīžu» (1822 – 1915) redaktora Riharda Šulca dusmām, kad iznāca «Pēterburgas Avīzes», un K. Valdemārs to apstiprina: «... kad pirmie 10 – 15 numuri iznāca, gadījās 4000 abonenti, un toreiz šis skaits izlikās tik brīnišķīgi liels, ka cien. «Latviešu Avīžu» redaktors Šulca kungs it ļoti par to niknojās.»²¹ Kopumā lielākais abonentu skaits bijis 4200. Vēlāk, kad varas iestādes lika šķēršļus laikraksta izdošanai, tas nokritās zem 1500.

Jaunlatvieši un laikraksts «Pēterburgas Avīzes» aizsāka veselu tradīciju latviešu žurnālistikā – kļuva par simbolu nacionālajai un liberālajai tradīcijai. To ietekmē attīstījās latviešu prese gan tuvākā (laikraksti «Baltijas Vēstnesis», «Balss» u.c.), gan tālākā perspektīvā.

Zemnieku ģimene, kas lasa avīzi, – šis zīmējums «Pēterburgas Avīžu» galviņā lieliski raksturo avīžu veidošanas un lasīšanas jēgu: informēt, uzzināt, sazināties. Tas – pirmkārt. Otrkārt, ne velti Āronu Matīss tieši K. Valdemāru nosauc par latviešu tautiskās avīzniecības tēvu.²²

Ainārs Dimants

¹⁹ «Pēterburgas Avīžu» piemiņa..., V – VI lpp.

²⁰ Zelče V. Krišjānis Valdemārs un latviešu prese..., 32. lpp.

²¹ «Pēterburgas Avīžu» piemiņa..., VI lpp.

²² Latvju preses 100 gadi. R., Latv. preses 100 g. jubilejas izstādes komisija, 1922, 10. lpp.

«Pēterburgas Avīzes» – dabaszinātņu popularizētājas

«Pēterburgas Avīžu» (1862 – 1865) galvenais uzdevums bija sagatavot tautu aktīvai politiskai cīņai. Taču blakus šiem politiskajiem mērķiem avīze centās celt tautas kultūras līmeni, izkopt latviešu valodu, popularizēt zinātnes un veicināt latviešu atbrīvošanos no vācu, sevišķi garīdznieku, aizbildniecības.

Pirms «Pēterburgas Avīzēm» latviešu apgaismošanai tika izdota Gotlība Frīdriha Stendera (1714 – 1796) «Augstas gudrības grāmata no pasaules un dabas» (1774. gadā, atkārtots izdevums 1776. gadā). Papildinātu izdevumu sagatavoja viņa dēls Aleksandrs Johans Stenders (1744 – 1819) un izdeva 1796. gadā. Tā būtībā bija ne tikai pirmā populārzinātniskā grāmata, kurā izklāstītas dažas filosofijas, fizikas, astronomijas un ģeogrāfijas atziņas, bet arī enciklopēdija zemniekiem dzimtcilvēkiem.

Latviešu periodiskā prese un žurnālistika aizsākās ar Pētera Ernesta Vildes (1732 – 1785) nedēļas izdevumu «Latviešu Ārste» (1768 – 1769) 25 laidienos. To no vācu valodas tulkojis Jakobs Lange (1711 – 1777). Arī šā izdevuma adresāts bija dzimtbūšanas jūgā smagi nomāktais zemnieks («Tu tāds cilvēciņš kā es pats; man neriebj vis, tāpēc es tevi ieraugu un sirsnīgi mīlā turu»). Galvenā vēriba veltīta dziedniecībai, dažādiem ārstniecības līdzekļiem un paņēmieniem.

«Pēterburgas Avīzes» izteica nacionālus centienus un uzsvēra, ka latvieši ir tauta, nevis zemnieku šķira, ka tā nav vis zemes kukainis, bet zemes kungs, ka zemnieku attīstības iespējām nav nospraužamas robežas; zemnieks ir tāds pat cilvēks kā līdz šim par augstākas šķiras uzskatītie ļaudis. «Tagad, kad zemnieks īsti par c i l v ē k u (retinājums oriģinālā – G.D.) paliek, mācības pirmais mērķis ir viņu īsti par c i l v ē k u audzināt, tas ir, par s a p r ā t ī g u cilvēku, kas savus miesas un dvēseles spēkus prot saprātīgi brūķēt» («Kas zemniekam jāzina», 1862. gada 4. numurs).

Šo avīzi var uzskatīt arī par pirmo latviešu dabaszinātņu hrestomatiju, jo tajā plaši pārstāvētas dabaszinātnes. Diemžēl dabaszinātnisko rakstu autori vairumā gadījumu nav norādīti. Publikācijai

«Mūžīgs kara lauks» (1862, 5) ir paraksts «Baron», arī vairākiem rakstiem par astronomiju ir norāde «B». Tas veicina domāt, ka autors ir Krišjānis Barons (1835 – 1923), šīs avīzes redaktors, kurš tikai nesen (1860. gadā) bija beidzis matemātikas un astronomijas studijas Tērbatas universitātē. Otrs redaktors Krišjānis Valdemārs (1825 – 1891) 1858. gadā beidzis šo universitāti tautsaimniecības (kamerālzinātņu) specialitātē. Avīzes veidošanā aktīvi piedalījās skolotāji Bernhards Dīriķis (1831 – 1892), Ernests Dinsberģis (1816 – 1902), Jēkabs Zvaigznīte (1833 – 1867), Frīdrihs Mālberģis (1824 – 1907) u.c. Šie līdzstrādnieki arī varētu būt vairuma dabaszinātnisko rakstu autori.

Publikācijās atspoguļoti tālaika jaunākie dabaszinātņu sasniegumi. Rakstā «Mūžīgs kara lauks» (1862, 5) K. Barons populāri un saprotamā valodā skaidro Čārlza Darvina (1809 – 1882) evolūcijas teorijas galvenās atziņas. Bija pagājuši tikai trīs gadi, kopš Londonā 1859. gadā izdota Č. Darvina grāmata «On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Places in the Struggle of Life»; latviski šā darba 1. daļa «Sugu izcelšanās dabiskās izlases ceļā (jeb pielāgotāko formu saglabāšanās cīņā par dzīvību)» tika izdota tikai 1914. gadā A. Gulbja apgādā Pēterburgā V. Dermaņa un V. Teikmaņa tulkojumā.

K. Barons gan tieši neatsaucas uz Č. Darvinu, bet visumā detalizēti skaidro pamatnostādnes, kas izklāstītas «Sugu izcelšanās...» nodaļās «Cīņa par eksistenci» un «Dabiskā izlase un pielāgotāko saglabāšanās»:

«Dabā vienmēr karš un nemiers valda. Kur vien acis metam, visur ieraugām mūžīgu karu starp dzīvnieku radījumiem. Viens zvērs žņaudz otru, viena zivs rij citus ūdeņu dzīvniekus, viena zāle vai stāds vērsas otru nomākt un pati jo tālāki izplesties. Putni uzturas no mušām, kukaiņiem, tārpiem, sēklām, tādēļ daudz dzīvības nomāc. Paši top atkal vajāti no vanāgiem un citiem ienaidniekiem.

Trūkums, bads, salnas un citas kaites tos tūkstošiem nīcina. Tāpēc tik tie spēcīgākie, ātrākie jeb ar citiem tikumiem apdāvinātie var cerēt uz priekšu tikt un dzīvot. [...] Daba caur šo karu savus radījumus ne vien uztur, bet arī pārlabo un pilnīgākus dara. [...] Cilvēks sev ģeldīgākus lopus un stādus audzinādams ņem priekš vaislas un sēklas tos brangākos un stiprākos, jo no labas zortes nāk laba vaisla. Šis karš par

uzturu un dzīvību rāda, ka daba savus bērnus audzina un skolo. [...] Mūžam tas spēcīgākais, veselākais un gudrākais paliek uzvarētājs, un pasaule, lai gan pamazām, taču iet uz priekšu.» Autors atzīmē, ka arī «starp cilvēkiem nevien miesīgs, bet arī garīgs karš mājō».

K. Biezbārdis populāri skaidro tālaika jaunākās atziņas filosofijā, atsaucoties uz Kantu, Hēgeli un, kā jau klājās, arī uz Svētajiem Rakstiem. «Cilvēcīgai dvēselei ir «cilvēcīgi» prāti, tikpat kā lopam savs lopa prāts, jo teikt jau nevaram, ka tas neko neprot. Un kas var liecināt, ka stādam laukā nav sava dvēsele, kamēr tas dveš, jo tak dzīvību un dvašu tam nenoliegsi! Un tā – pat arī visām akmeņu kārtām, kas virs un apakš zemes, būs sava dvēsele, lai gan cilvēks līdz šim nespējis to labi ievērot. Jo arī tie nav vienumēr bijuši un ir tapuši; viss, kas vēl nav, tas top» («Ko var dvēsele atzīt? Kas ir tai iespējams?» 1862, 3).

Publicēts plašs pārskats par vācu dabaszinātnieka, ģeogrāfa Aleksandra Humbolta (1769 – 1859) dzīvi un darbību («Dabas prātīgi vīri», 1864, 35, 36). «[...] Humbolts šo zemes lodi, virs kā dzīvojam, no iekš– un ārpusē prātīgi aplūkoja, daudz nesaprastas dabas lietas izskaidrodams. Arī spožās zvaigznes pie debess, tās ķīķerus un tālredzes glāzes palīgā ņemdams, pūlējās apskatīt.»

Progresīvas domas ir izteiktas K. Barona (paraksts «B») rakstā «Vecs un jauns kalenders» (1862, 9). Skaidrots, «kur tāda savādība cēlusies,» ka «mūsu kalenderos atrodas divēja laika skaitīšana. To vienu sauc par vecu kalenteri un pēc tā tagad tik vēl Krievu zemē, Kurzemē, Vidzemē un Igauņu zemē skaita; to otru sauc par jaunu kalenteri un pēc tā visās citās Eiropas valstīs (bez Turku zemes, kam pašai savs īpašs turku kalenders) laiku rēķina.» Autors uzskata, ka «labi būtu, kad ir mūsu zemēs jauno, riktīgāko kalenteri pieņemtu, caur ko arī vienāda datumu skaitīšana jo pulkās zemēs vairotos.»

K. Barons vairākus rakstus ir veltījis debess spidekļiem. «Komētu daba ir pavisam citāda nekā planētu jeb to pasaulu daba, kas arī apkārt saulei tek un pie kā pieder ir mūsu zeme. Planētas ir cietas, biezas un apaļas kā lodes, komētes turpretī no plānas matērijas un dabas, nav apaļas, bet no daždažāda izskata un ar lielu asti. Savu spožumu arī komētes dabū no saules un tāpēc jo spožāki spīd, kad tās saules un zemes tuvumā» («Jauna komēte jeb astaiņa zvaigzne», 1862, 6).

Publikācijā «Kritošās zvaigznes» (1862, 3) skaidrots: «Jau vecos

laikos daudzreiz gadījās, ka akmiņi no gaisa zemē krita un tā bija iekarsējušies, ka kvēlot kvēloja. Ļaudis teica, ka tie no debesīm krituši. Mūsu laikos īsti uz tiem lūkojot atrada, ka šie akmiņi augstu gaisā mums kā zvaigznes izrādās, kas vai zemē krīt vai zemei garām šauj. Tie akmiņi bija tās krītošās zvaigznes.»

Tiek dots arī skaidrojums māņticībai par dažādām dabas un sadzīves parādībām: «Mūsu dienās gandrīz visi māņus par niekiem atzīst, bet rets būs, kas no māņu ticības ir visai svabads. Tā vaina ir meklējama mūsu pirmās bērnu dienās, kur vecas un jaunas mātes mums galvu pieteic pilnu ar spoku un burvju un citiem brīnuma stāstiem. Lai gan gados nākušiem mums laimējas no rupjas spoku, burvju un raganu ticības atsvabināties, taču daža māņu saknīte atliekas, kas visu mūžu nav izravējama» («Māņi un māņu ticība», 1862, 6).

Raksturota dabas daudzveidība ne tikai atsevišķos kontinentos, bet arī dažādos Latvijas novados. «Bet ne vien starp kalnainām un lejainām vietām tāda dažādība ir; arī starp purviem, smiltainu un mālu zemi; citādi viņa sasalst, citādi tā izkūst. Mežaini un jūrmalu vidučī daudz aukstāki vasarā un mērenāki ziemā u.t.pr.» («Par dabas dažādību», 1862, 3).

Vispusīgi stāstīts par zemeslodi, tās uzbūvi un ķīmisko sastāvu, par tām mācībām, «kas mums atslēgu dod priekš dabas izzināšanas» – fiziku un ķīmiju. Aprakstītas «lietas, kam ir dzīvība» un «lietas bez dzīvības», to atšķirības un īpašības. Pastāstīts «kas atronas mūsu zemes iekšās un kā ceļas ugunsvēmēji kalni un no kam ceļas zemes trīcēšana» («Par zemi», 1864, 40, 41; «Kādas ziņas no dabas», 1865, 3, 4, 5).

Gaiss raksturots kā «īsta lieta, lai gan to tā ar acīm nevaram redzēt kā citas lietas. [...] Gaiss nav vis gluži tukšums, bet īpaša īsta lieta, maisījums no diviem gāziem, no oksigēna jeb skābekļa un adzota jeb slāpekļa. [...] Bez šiem diviem tvaikiem gaisā arī vēl piemājo ūdeņa tvaiki» («Kas ir gaiss?», 1862, 12). Publikācijā «Par miglu, mākoņiem un gaisa ūdeņiem» (1865, 9) aprakstīta ūdens cirkulācija atmosfērā. Apkopoti ziņojumi no dažādām valstīm par to, ka «stipra šaušana nevis mākoņus izklidina, bet tos savieno», tātad izraisa lietu («Vai šaušana no lielgabaliem gaisu pārvērš?», 1863, 6). Visai plaši aplūkots vējš kā «kustošs gaiss» («Vējš», 1864, 41).

Populāri stāstīts par gaisa spiedienu un tā mērīšanu ar barometru («Gaisa smagums un uz kādu vīzi gaisa smagumu mēro», 1865, 11), kā

arī par temperatūras izmaiņām un tās mērīšanu ar termometru («Siltums un tā mērotais», 1865, 3).

Dots skaidrojums par kopīgo un atšķirīgo augu un dzīvnieku augšanā un attīstībā: «Bet ja mēs uzmanīgāki uz augiem lūkojam, tad redzam, ka tās rūpes, ar kurām augi par savu barību un labklāšanu gādā, ir līdzīgas dzīvnieku rūpēm, tik vajag ņemt vērā dzīvnieku un augu īpašu dabu un savādību» («Augu dvēsele», 1864, 17, 20, 21). Līdzīgas problēmas risinātas arī rakstā «Dzīvnieku un stādu dvešana jeb dvašas vilkšana», 1862, 17).

Dzīvnieki raksturoti šādi: «Visi šie pieminētie jušanas līdzekļi ir zvēram ir doti un vēl daudz pilnīgāki kā tev. Suņam ir jautrākas ausis un smalkāks deguns kā tev un vanags var padebesīs lidinādamies cāli dadžu lapu starpā ieraudzīt, no kura augstuma tev tavas ēkas kā siena gubas izrādītos. [...] Tā lieta, kas cilvēku no lopiem izšķir, ir prāts un saprašana iekšķīgi un valoda ārīgi» («Par skolām», 1962, 5).

Uzsvērta pareizas lauku mēslošanas nepieciešamība: «Ka bez krietnas lauku sūdošanas labība pilnīgi neaug, to gan katrs zemes kopējs zin. Un tāpēc katram zemes kopējam uz to jālūko, ka tas savus laukus jo pilnīgi un tā, kā tie augļi to paģēr, riktīgā mērā un labumā sūdo» («Tīrums un skolas», 1865, 7). Doti praktiski padomi zemes pareizai mēslošanai («Lauki pareizi jā sūdo», 1865, 10), bet rakstā «Kādas zemniekam vērā ņemamas mācības» (1864, 37, 38) plaši izklāstīta vācu ķīmiķa, agroķīmijas pamatlicēja Justusa Lībīga (1803 – 1873) teorija par augu minerālo barošanu.

Doti praktiski padomi augļudārza ierīkošanai, ko un kā stādīt, kā sagatavot zemi («Augļu dārza ietaisīšana», 1864, 27), kā «tārpus» nolasīt no augļukokiem un kā no slimiem kartupeļiem veselus izaudzēt («Dažādi raksti», 1864, 19). Plaši apraksti vēltīti augu mākslīgajai apputeksnēšanai («Skunstīga stādu apauglināšana», 1864, 17), labības vienmērīgai uzziedināšanai («Skunstīga palīdzība labībai pareizi, vienlīdzīgi noziedēt», 1864, 11), kā arī lauku meliorācijai («Par drenāžu», 1864, 18).

Daudz uzmanības vēltīts lopkopībai, lauksaimniecības dzīvnieku slimību apkarošanai – rakstīts par govju mēri (1862, 2), mājlopu asinsslimību (1863, 21), uzpūšanos (1863, 24) u.c.

Daudz uzmanības vēltīts cilvēka veselībai un pareizam dzīvesveidam, doti padomi, kā veselības uzlabošanai izmantot dabas veltes

(«Īstens ārste», 1864, 39; «Patiesīga ārstes zāles», 1864, 42). Skaidrota ūdens nozīme organismā («Ūdens», 1863, 25), kā arī tīra gaisa nepieciešamība: «Ne vien vējmelderis (sudmalnieks) dzīvo no vēja, jeb labāk sakot, no gaisa, bet mēs visi, visi cilvēciņi, tik tam gaisam vajag tīram un veselīgam būt» («Gais, plaušas un dzīvība», 1863, 22). Labas veselības uzturēšanai nepieciešama arī pareiza ēšana («Izsalkums un barība», 1863, 28; «Kā barība uztur miesu?», 1864, 15; «Par cilvēka barību», 1864, 41). Izskaidrota ādas tīrības nepieciešamība: «būvējiet labas pirtis un tīrījiet miesu!» («Āda», 1863, 24). Sirdsdarbība un asinsrite aprakstīta publikācijā «Asinis» (1865, 6, 7).

Teorētiski aplūkota zaļo augu loma gaisa un līdz ar to arī cilvēka veselības uzlabošanā – cilvēka un dzīvnieku izdalītās ogļskābās gāzes uztveršanā un skābekļa izdalīšanā atmosfēras gaisā («Dzīvnieku un stādu dvešana jeb dvašas vilkšana», 1862, 17).

Sniegts plašs pārskats par zvejniekiem, zvejniecības problēmām un nozveju Kurzemes, Vidzemes un Igauņu zemes jūrmalās. «1862. gadā Ainažciemā netālu no Salacas upes sazvejoja vairāku tūkstošu četvertu reņģu, lielākā daļa no tām aizgāja postā maz pircēju dēļ» («Par mūsu Baltijas jūrmalu», 1863, 25, 26). Mēdz uzskatīt, ka zvejnieki esot nabadzīgāki par zemniekiem, tāpēc ka neesot vērtīgu un dārgu zivju, bet tas neatbilst patiesībai, jo Baltijas jūrā bez reņģēm un siļķēm ir zobenzivs, jūras bullis, siģa, lasis, taimiņš, vimba, menca u.c. zivis («Par zveju Baltijas jūrā», 1866, 23).

Iesaka ierīkot zivjaudzētavas, lai pavairotu zivju krājumus upēs un ezeros («Zivju audzināšana», 1864, 3). Dots plašs pārskats par Azovas jūru un zvejniecību tajā («Zveja Azovas jūrā», 1864, 43, 44; «Briesmas, kādas brīžiem jāizcieš uz Azovas jūras ziemas laikā», 1864, 45).

Ir pievērsta uzmanība arī citām zemēm: aprakstīti dažādi sensacionāli gadījumi par sastapšanos ar milzu tārpiem, polipiem, tinteszivīm u.c. («Jūras čūska», 1865, 16; «Jūras milzu polīps», 1865, 17). Atsevišķs raksts veltīts Norvēģijas siļķēm («Norvēģijas siļķes (ēringi)», 1864, 15).

Laikrakstā plaši un vispusīgi raksturoti izplatītākie cilvēka un dzīvnieku parazitiskie tārpi – helminti: veltņtārpi, nematodes: cērmes, spalīši, trihīnas; dzelzņgalvji, akantocēfaļi; plakantārpi – diģenētiskie sūcējtārpi, trematodes: aknu fasciola un finnozi izraisošie «bantestār-

pi» – lentiņi, cestodes: vērša lentiņi, platais jeb zivju lentiņi, «pūšļtārpi» ehinokoki un smadzeņu «cenūra pūšļi». Skaidroti šo tārpu attīstības cikli, iedīglu cirkulācija dabā un izraisīto slimību izpausmes («Kā ceļas dažādi tārpi cilvēku un lopu iekšās (miesās)», 1864, 28, 29, 31, 32, 34). Atsevišķs raksts veltīts trihinām, cūku un mājdzīvnieku lomai to izplatīšanā. Tajā runāts arī par cisticerkiem muskuļos – par «putrainainu» gaļu. Sniegta pamācība tārpu «izdzīšanai»: «Pie iekšējo tārpu nomērdēšanas ģeld jo labāk grauzdēti kastaņi, kas arī pie mums aug. Tie top saberzti par pulveri un jaunām cūkām uz ēdiena uzkaisīti» («Trihinu slimība», 1864, 16). Visiem parazitiskajiem tārpiem ir doti latīņu nosaukumi, un ir norāde, ka materiāli «pārņemti» no «Annal. d. Landw».

Toties nav norādes par informācijas avotu citām bagātīgi pārstāvētām dzīvnieku sugām – zidītājiem, putniem, rāpuļiem, abiniekiem. Visai precīzie faunistiskie dati, dzīvnieku latviskie un latīņu nosaukumi vedina domāt, ka izmantots Jakoba Benjamina Fišera (1731 – 1793) darbs par Vidzemes (tā ietvēra arī daļu Dienvidigaunijas) dabu – «Versuch einer geschifte von Livland» (Leipcigā, 1778, grāmatas papildinājums 1784, bet 2. papildinātais izdevums – 1791. gadā). Šajā darbā aprakstītas 489 dzīvnieku un 420 augu sugas. Fišers paralēli vācu un latīņu nosaukumiem iespēju robežās centās dot arī sugu latviskos nosaukumus.

Interesanti atzīmēt, ka «Pēterburgas Avīzēs» visai plaši pārstāvēti dzīvnieki, bet par atsevišķām savvaļas augu sugām nav rakstīts. Vai avīzes līdzstrādniekiem nav bijusi interese par botāniku?

Rakstu sērijā «Derīgi putni» (1863, 9, 11; 1864, 33, 35, 36) ir akcentēts putnu derīgums un aicināts tos saudzēt. «Peļu vanagi ar pūkainām, spalvainām kājām, un dažas pūču slakas allaž tur sarodas, kur peļu pa pilnam, kas zemkopim skādi dara. [...] Ļaudis tos sāk visvisādā vīzē vajāt un postīt, domādami, ka plēsīgi putni vienādi esot mūsu ienaidnieki.» Nav jāvajā, kā līdz šim to mēdza darīt, pūces, peļu vanagi, sējas vārnas (kraukļi) un kovārņi, jo tie «ir priekš zemnieka ļoti derīgi putni, kas tam palīdz iznīcināt gan peles, gan daudz skādīgus tārpus un kukaiņus». Toties jānīdē citas «melns un pelēkas vārnas», kraukļi un žagatas. «Viņi ne vien jaktspuņiem lielu skādi dara pie viņu jauniem bērniem un sevišķi pie viņu pautiem, bet tie izposta arī daudz kukaiņus – ēdējus putnus. [...] Caur to viņi daudz vairāk skādes un sliktuma

padara, nekā caur kukaiņu deldēšanas labumu.» Dažus putnus ļaudis vajā tādēļ, ka tie pa lauku barojas ar graudiem. Tie ir žubītes un zvirbuli. Bet «šie putni jo vairāk patērē dažus skādīgus kukaiņus, kas sevišķi jaunu koku zaļumu maitā».

Uzskaitīti derīgie putni, raksturots to dzīvesveids un barība: zaļvārnas un dzeņi, kas viņām izkaļ dobumus, bada dzeguze (pupuķis), galvgrozis (tītiņš), zilais dzenis (dzilnītis), dažādas zilītes, mušķerājs, svīres, čurkstes, bezdelīgas, vakarlēpis, meža strazdi, sloka, grieze, baloži u.c. «Viens no tiem visnevainīgākiem putniem ir cīrulis.»

«Dzeguze meklē tādus kustoņus un tārpus priekš savas barības, ko citi, īpaši mazi putniņi neaiztiec, jeb tiem priekš barības neģeld» («Dzeguze ir savā vīzē derīgs putnis», 1864, 34). Stāstīts arī par pārtikā lietojamām «bezdelīgu ligzdām» («Ēdami putnu ligzdi uz Javas salas Āzijā», 1864, 37).

Raksts «Rudzu tārps Sāmu salā» (1864, 15) ievietots ar atzīmi – «Tulk. no Zemļed. Gaz.» Tajā izklāstītas šī kaitēkļa iznīcināšanas metodes: «a) uguņu sakurināšana laukos tai laikā, kad šī tārpa tauriņi skrej pautus dēt; pēc uguns gaišuma skriedami tie ieskrejot ugunī; b) aizsargāšana, cik spējams, tādu putnu, kas tārpus un kukaiņus ēd, kā vārnu, kovārņu, pūču u.c. un viņu pievilināšana uz apskādētiem laukiem ar maitas gaļu».

Skaidrots, kā atšķirt krupi no vardēm: tam ir kārpas, un nelec kā vardes, bet gan ložņā. Atklāts, cik nepamatots ir pretīgums pret krupjiem un māņi. Tie ir aizsargājami, jo iznīcina dārza kaitēkļus – kāpurus («Krupis», 1862, 28). Aprakstīts kurmjā ārējais izskats un dzīvesveids. Nav pamata tos nīst zemes rakumu dēļ, jo tas iznīcina dārza kaitēkļus. Dažās valstīs kurmjus iepērk un izlaiž dārzā («Kurmis», 1862, 21). Ir izpētīts, ka kurmis neēd augļus un augu saknes («Dažādi raksti», 1864, 26).

Māņu un slēptā dzīvesveida dēļ cieš sikspārņi, kas arī ir derīgi, jo iznīcina kaitēkļus («Sikspārņi», 1862, 21). Glodene cieš sava izskata dēļ. «Tā ir ķirzaka bez kājām, bet ne jau kājās ir būtība: ir bezkājaiņas ķirzakas un čūskas ar kājām» («Glodene», 1862, 25). Plašāk aplūkotas čūskas. Ir divas indīgas čūskas – lielā vara čūska un odze. Daudz cieš zalktis, jo to nezinātāji uzskata par indīgu čūsku («Čūskas», 1862, 26). Ezis ir «nevainīgs, mierīgs un derīgs dzīvnieks, kas visādā vīzē taupāms» («Ezis», 1863, 1).

Aplūkotas savvaļas un mājas kazas. «Domājams, ka kazas cēlušās no tās mežu kazu slakas, kas augstos Kaukāza kalnos, Persijā un Mazā Āzijā piemājo» («Kazas», 1863, 5).

Visai detalizēti aprakstīts krusta zirnekļa dzīvesveids («Zirneklis – laika pareģis», 1864, 33).

1862. gada 1. numurā ir šāda informācija: «Cienījamiem Vidzemes un Kurzemes skolmeisterei. J. Zvaigznīt»:

«Man tagad priekš skolas bērniem ģeogrāfija ir sarakstīta, kuru tūlīn driķēt varētu, ja tik kas viņu ņemtus apgādāt. Bet to uz labas laimes driķēt, tas grāmatu atkal dārgu sacels. – Vai nu to lietu nevarētu tā izdarīt? Katrs skolmeisters zina, cik bērnu tam pa divi vai trīs gadiem ir, kam kādas grāmatas vajaga. Ja nu viņš savā skolā tādu grāmatu grib katram skolas bērnam rokā dot, tad tik vajadzētu uzdot, cik eksemplāru vajadzīgs.»

Par šīs grāmatas manuskripta tālāko likteni mums ziņu nav. Bet interesē piesaista tas, ka tikai pirms trim gadiem bija nākusi klajā K. Barona «Mūsu tēvzemes aprakstīšana un daži pielikumi īsumā ņemti ar vienu landkārti», ko uzskata par pirmo latviski sarakstīto Baltijas ģeogrāfijas grāmatu. Bet J. Zvaigznītes manuskripts skolotājiem jau ilgāku laiku ir bijis pazīstams: «Ar vēl varu pieminēt, ka tā ģeogrāfija, tā kā to sarakstījis esmu, daudz un dažkārtīgi skolmeistēru sanāksmēs ir apspriesta.» Varbūt J. Zvaigznīte ir bijis pirmās latviešu ģeogrāfijas grāmatas autors?

Pirmā, 1862. gada, avīžu komplektam ir pievienoti lietoto svešvārdu, t.sk. arī dabaszinātnisko terminu skaidrojumi. Materiālisms ir mācība, ka visas lietas un pārgrozīšanas dabā un attīstīšanā caur to notiekās, ka tās vismazākās daļas jeb atomi, no kā lietas saliktas, mainās un grozās un kam priekš šīs pārvēršanās no miesīgām lietām nemiesīgi spēki vis nav vajadzīgi. Tāpēc materiālisms liedz, ka kāds nemiesīgs gars ir pasaules valdītājs. Ģeogrāfija ir zemes aprakstīšana jeb mācība par zemes virsu, par zemes ārīgu dabu, par kalniem, upēm, jūrām; par valstīm, tautām u.t.j.pr. Ģeoloģija ir zināšanas par zemes iekšējo dabu. Ķīmija ir tā daļa par dabas zināšanām, kas māca, kādā vīzē dabas elementi jeb grunts lietas ar citiem savienojas un kā no citiem maisījumā atkal atšķirami. Ķīmiķis izdibina uz šo lietu dabas likumus.

Tolaik bija vēl ejams garš ceļš pusgadsimta garumā līdz latviešu

nacionālās augstskolas nodibināšanai, bet «Pēterburgas Avīzes» jau skaidroja ar studijām saistītus jēdzienus. Akadēmija: 1) biedrība no mācītiem vīriem, 2) augstā skola, kur tik vien pašu zināšanu un ne vis vairāk kopā māca, kā mežu akadēmija, zemkopības akadēmija u.t.j.pr. Fakultāte apzīmē iespiešanu un mēdz būt pie universitātēm četras nodalīšanas, kādās cilvēku zināšanas iedalās: 1) t e o l o ģ i j a jeb dieva (oriģinālā ar mazo burtu – G.D.) vārda zināšana, 2) j u r i s p r u d e n c i j a jeb tiesas likumu zināšana, 3) d a b a s z i n ā š a n a un f i l o s o f i j a jeb mācība par cilvēka prātīgu attīstīšanu visās garīgās un laicīgās lietās. Profesors ir mācītājs (ne vis sprediķnieks), kas universitātes studentiem zināšanas māca.

Gunārs Daija

Dr. Biol., Latvijas Universitātes docents

«Pēterburgas Avīzes» un latviešu 19. gs. 2. puses grafikas tradīcijas

19. gs. vidū iezīmējās arī latviešu grafikas pirmsākums. Grafiku sagatavošanā galvenā nozīme bija Pēterburgas Mākslas akadēmijai un Štiglica Centrālajai tehniskās zīmēšanas skolai, kur izglītojās pirmie latviešu grafikas celmlauži. Vienlaikus aktivizējās arī vietējie spēki – Rīgā, Jelgavā, Tērbatā. Latviešu grafiku iespējamais darbības lauks 19. gadsimta otrajā pusē jau ieguva plašas aprises, aptverot grāmatu, kalendāru, žurnālu un citu izdevumu ilustrācijas un grafisko rotājumu, kas visai jutīgi atspoguļoja toreizējai latviešu sabiedrībai raksturīgo tēlotājas mākslas un tās uzdevumu izpratni.

«Tiklīdz sāka parādīties žurnāli un avīzes latviešu pašu izdevniecībā un redakcijā, tajās sākās arī latviešu mākslinieku līdzdalība. Šī līdzdalība paliek taisni nepieciešama, jo tautai tik redzēt, kaut arī vājākā tehniskā izpildījumā, taču no pašu vidus ņemtus tēlus, kas tai tuvāki.» (A. Prande. Ilustrēts Žurnāls. 1926, Nr. 9.)

Galvenā uzmanība tika veltīta reproducējošai grafikai. Pārsvarā izmantoja ksilogrāfijas, oforta, vara grebuma un litogrāfijas tehnikas paņēmienus. Pakļautība dažādiem etaloniem un konkrētiem uzdevumiem, tehniskā rutīna neļāva radoši attīstīt grafikas specifiskās iespējas. Priekšstatus par latviešu oriģinālgrafikas attīstības tendencēm šajā laikā palīdz atklāt tie darbi, kas radušies kā sabiedriski politiskās dzīves diktēta nepieciešamība un tiešā vai pārnestā nozīmē stāsta par norisēm, kuras bija būtiskas tautas vitālajām interesēm.

Pirmais akadēmiski izglītotais latviešu grafiķis bija Augusts Daugulis (1830–1899). Mākslinieks dzimis Tērbatā, kur viņa vecāki bija ieceļojuši no Mazsalacas. Apstākļi sagādījis tā, ka A. Daugulis visu mūžu nodzīvoja un darbojās ārpus Latvijas, taču viņa jaunrade bija saistīta arī ar latviešu mākslu. 40. gadu beigās, būdams Tērbatas universitātes students, A. Daugulis apguva kokgrebuma iemaņas L. Maidela darbnīcā.

Vēlāk Pēterburgas Mākslas akadēmijā A. Daugulis ieguva otrās pakāpes mākslinieka nosaukumu. Viņš palika Pēterburgā, kur ierīkoja savu ksilogrāfijas darbnīcu. 19. gs. 60. gados A. Daugulis nonāca

Pēcinspēcība

un tādas jaunatņu dzīvība.

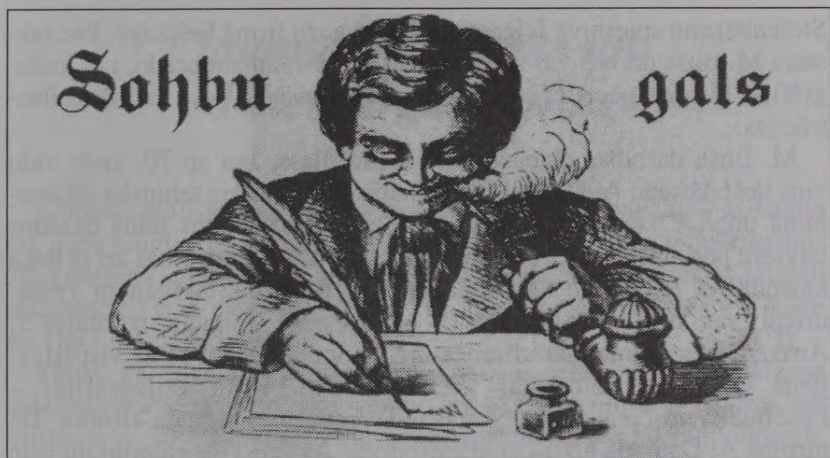
Šķiet, ka, tu atnāc no seniem
 Tu sēdi uz krēslā
 Un izdod, izdod
 Tu spais mēģina
 Tu pūcās palomārijā
 Tāpat izdod, izdod
 Un izdod, izdod, izdod
 Tu izdod, izdod, izdod

Tu, tu, tu, tu, tu, tu, tu, tu
 Tu, tu, tu, tu, tu, tu, tu, tu
 Tu, tu, tu, tu, tu, tu, tu, tu
 Tu, tu, tu, tu, tu, tu, tu, tu
 Tu, tu, tu, tu, tu, tu, tu, tu
 Tu, tu, tu, tu, tu, tu, tu, tu
 Tu, tu, tu, tu, tu, tu, tu, tu
 Tu, tu, tu, tu, tu, tu, tu, tu

saskarē ar jaunlatviešu kustības darbiniekiem K. Valdemāru un J. Alunānu, kuri viņu iesaistīja jaundibinātā laikraksta «Pēterburgas Avīzes» (1862–1865) sagatavošanā un izdošanā.

Laikrakstam «Pēterburgas Avīzes» un tā satīriskajam pielikumam «Dzirkstele» (vēlāk – «Zobugals») A. Daugulis darinājis galvas zīmējumu, vinjetes, kā arī karikatūras. Par satīriski izteismīgu Baltijas vāciešu reakcijas simbolu kļuva tā sauktais Bizmanis (vairāki varianti). Aktuālo dialogu risinātāji latviešu tautas pārstāvji Brencis un Žvingulis, Švāģeris un Repis, Jēcis un Pēcis un paša Zobugala tēls pielikuma titulā vēlāk tika reproducēti daudzos citos izdevumos («Īstais tautas kalendārs», «Baltijas Zemkopis», «Žvinguļa un Brenča kalendārs»).

Zīmējumu profesionālā izpildījuma līmenis ir atšķirīgs, to pašu var teikt arī par satura nozīmību. Taču atsevišķas ilustrācijas, kā, piemēram, «Krejošana», «Dunduru pēcnākamos», «Saturies, Brenci» un vēl citas pieder pie sava laika izteismīgākajiem un trāpīgākajiem

zīmējumiem latviešu politiskajā satīrā.

Pēterburgā palika ne vien plašs A. Dauguļa grafikas darbu klāsts, bet arī audzēkņi, kas bija mācījušies viņa darbnīcā.

Viens no aktīvākajiem Latvijas grafikas tradīciju veidotājiem bija Kārlis Kronvalds (1838–1883) (jaunlatviešu kustības ievērojamā pārstāvja Ata Kronvalda brālis). K. Kronvalds, A. Dauguļa darbnīcas audzēknis, pēc atgriešanās Rīgā 1871. gadā strādāja Ernesta Plātesa spiestuvē un vēlāk arī K. Stālberga tipogrāfijā. Efektīgas ir viņa populārās litogrāfijas, piemēram, «Kuģu un strūgu degšana uz Daugavas 1871. gadā», «Latviešu dziedātāju koru svētku gājiens no Rīgas Latviešu biedrības nama uz Ķeizara dārzu 28. jūnijā 1873. gadā».

Pēc spiestuves īpašnieka K. Stālberga pasūtījuma K. Kronvalds darinājis jaunlatviešu kustības darbinieku, tai skaitā arī Krišjāņa Valdemāra, portretus, kuri tika izdoti gan kā atsevišķas kokgrebuma vai litogrāfijas lapas, gan tika reproducēti laikrakstā «Baltijas Vēstnesis». Īpašu uzmanību pelna 1872. gada «Baltijas Vēstneša» pirmajā pielikumā «Šis un tas» ievietotie satīriskie kokgrebumi «Pie bizmaņiem» un «Deramdienu». Tie vērsti pret Baltijas muižniekiem, un tajos jūtams «Pēterburgas Avīzēs» aizsāktais A. Dauguļa tradīcijas turpinājums.

Viens no aktīvākajiem tā laika latviešu grafiķiem bija Mārtiņš Bušs (1855–1930), kurš ksilogrāfijas tehnikas paņēmienus apguva

Stefenhāgenu spiestuvē Jelgavā un Brokhauzu firmā Leipcigā. Pēc rakstura M. Buša darbus var sadalīt divās grupās: amatnieciski, t.i., ksilogrāfijas klišejas pēc aizgūtiem paraugiem, un viņa paša darinātas ilustrācijas.

M. Buša darbības diapazons bijis ļoti plašs. Jau ap 70. gadu vidū viņš tieši pārņēma A. Dauguļa iedibinātās tradīcijas un tehniskā atkārtumā publicē kopš «Pēterburgas Avīzēm» pazīstamos tēlus dažādos latviešu periodikas izdevumos. Viņa ilustrācijas sastopamas arī tā laika kalendāros. Par vienu no pirmajiem M. Buša patstāvīgajiem veikumiem var uzskatīt ilustrācijas 1874. gadā Jelgavā izdotajai J. Anskēnēvica grāmatiņai «Brenča un Žvinguļa brauciens uz vispārīgajiem latviešu dziedāšanas svētkiem». M. Buša ksilogrāfijas – Pilsētnieka un Laucinieka, Ņirgas tēli – redzamas žurnālā «Rota». Tie turpina A. Dauguļa aizsākto «Pēterburgas Avīžu» tēlu galeriju un veic analogas funkcijas. Jo uzskatāmi izpaužas šo tēlu kopīgā tradīcija, bet to pretstatījums norāda uz plato attīstības soli, kādu šajā laikā spēris gan Laucinieks – Brencis, gan Pilsētnieks – Žvingulis. Tiem piemīt pašapzinīgums, arī pārliecinoša pārticība.

*T. Slobodčikova,
mākslas vēsturniece*

Jaunnacionālisms un «Pēterburgas Avīzes»

Jaunnacionālisms kā ideoloģisks strāvojums ir pagājušā gadsimta 60. gadu jaunlatviešu kustības ideju zināms atkārtojums un pārnese 20. gadsimta sākuma pirmajos gados. A. Prandes izdevumā «Latviešu rakstniecība portretējās» (R., 1926, 216. lpp.) minēts tā datējums laikā: no 1897. līdz 1905. gadam.

Tāpat kā savulaik jaunlatviešu kustībai, arī jaunnacionālisma atdzimšanai ir savi noteikti cēloņi un pamudinājumi. Vispirms tas saistāms ar 90. gados plaši kultivēto jaunstrāvnīeku kosmopolitismu, pat nacionālo nihilismu, kam pamatā ir no marksisma nekritiski pārņemta proletāriskā internacionālisma ideja un tās attiecināšana uz divkārt nacionāli apspiesto latviešu nāciju.

Andrievs Niedra, kurš labi pārzināja marksisma teoriju, ir spilgti parādījis, kādu ļaunumu var nodarīt ideologi – interpreti, nekritiski pārņemot svešas atziņas un tās tiešā veidā attiecinot uz savas sabiedrības sociālo un ekonomisko dzīvi. Konkrēti to Niedra atklājis trīs apcerēs: «Pirmā vēstule mūsu vecākai paaudzei»¹, «Otrā vēstule mūsu vecākai paaudzei»² un «Trešā vēstule mūsu vecākai paaudzei»³, kā arī recenzijā par J. Purapuķes stāstu «Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes».⁴ Vēlāk uz A. Niedras atziņām balstīties arī vēsturnieks E. Blanks savos pētījumos.⁵

A. Niedra saka: «... visa šī kustība ārzemēs nav nekas cits kā vienpusīgs prasījums, lai visa valsts satversme tiktu iekārtota un visi likumi izdoti tikai no rūpniecības darba ļaužu redzes stāvokļa un šās ļaužu šķiras vajadzībām piemēroti. Šī ir tā lielā vienpusība, caur kuru zināmā partija top netaisna pret visām citām ļaužu šķirām valstī.»⁶

¹ Austrums, 1904, 6., 7. nr.

² Austrums, 1904, 8. nr.

³ Austrums, 1905, 5. nr.

⁴ Austrums, 1904, 6. nr. – 476. lpp., 7. nr. – 557. lpp.

⁵ Blanks E. Latviešu tautas atmoda. R., 1927;

Blanks E. Latvju tautas ceļš uz neatkarīgu valsti. Vesterosa, 1970.

⁶ Skat. 1. atsauci: 7. nr. – 530. lpp.

Marksisms visvairāk «sit» lauksaimniekus (bet tai laikā latviešu tautas lielākā daļa pārtiek no lauksaimniecības!), amatniekus u.c. ļauzu šķiras, noniecina ģimenes dzīvi un tās lomu cilvēka individualitātes, kā arī nacionālās pašapziņas veidošanā.

A. Niedra jautā: «Kā tas nākas, ka daļa no mūsu jaunekļiem, no zemkopju tautas nākdama, tā varēja iesilt priekš uzskatiem, kuri izauguši no rūpnieciskas dzīves?» un dod atbildi: «Tas ir interesants problems par pūļa psiholoģiju.»⁷ Tālāk viņš analizē tā izpausmes, taču par to citā reizē.

Svarīgs ir A. Niedras kā jaun nacionālista paustais uzskats, ar ko viņš nostājas pret jaunstrāvnieku vienpusību: «Pievilkt arvienu vairāk mūsu jaunību pie praktiskas dzīves un pie ģimilijas. Darbs un dzīve dos pret svaru uzbudinātam jūtu nemieram. Organizēt un organizēties uz darba pamata, ne uz skaļas runas un aģitācijas. Zemkopjus lai vieno viņu darbs, tirgotājus, rūpniecības darbiniekus – viņu darbs. Lai pie mūsu darba izaug mūsu pārliecības.»⁸

Bez 90. gadu jaunstrāvnieciskā kosmopolitisma kultivēšanas lielu iespaidu uz latviešu tautu atstāja arī gadsimtiem tradicionālais Baltijas vāciešu politiskais un ekonomiskais pārkums.

Jaun nacionālisma ideologus visvairāk uztrauca latviešu turīgākās un izglītotākās daļas pārvācošanās reālās iespējas un arī pakļaušanās pārtautošanas tendenci, jo

— latviešiem nav reālu pilsoņu tiesību (nav īstu tiesību piedalīties ne valsts, ne pašpārvaldes – pilsētu, zemes, draudžu – darbā);

— izglītību ieguvušie nevar atrast darbu, jo parasti priekšroka tiek dota izglītotiem vāciešiem, tāpēc tiek meklētas dzīves izejas, kas nekādi nav uzskatāmas par nacionāli izdevīgām: ieprecēšanās baltvācu vai pārvācotu latviešu ģimēnēs, izceļošana uz Iekškrīeviju, apzināta savas tautības noliegšana un tml. Uz Iekškrīeviju zemes vai citu dzīves iespēju meklējumos nenokārtoto mantošanas tiesību dēļ izceļo arī zemnieku jaunākie dēli.

Kaut arī skaļi un atklāti tas nav teikts nevienā publikācijā (taču jau cariskās cenzūras apstākļi!), tomēr, zinot vēsturisko situāciju Latvijā divu gadsimtu mijā, ir skaidrs, ka jaun nacionālistus savā darbībā mudi-

⁷ Skat. 2. atsauci: 624. lpp.

⁸ Skat. 3. atsauci: 396. lpp.

nāja arī latvieša kā cilvēka un latvieša kā noteiktas nācijas piederīgā pazemojoši ciniskā pakļaušana vispārējai rusifikācijai.⁹ Par to gan 1909. gada Zinību komisijas vasaras sapulcē uzmanīgi ierunājās A. Niedra, analizējot tautiskās apziņas pašreizējo līmeni starp latviešiem.¹⁰

Viņš uzsver, ka rusifikācijas laikmets līdzī atnesa arī jaunu šķelšanos latviešu, šai gadījumā izglīto to latviešu, vidū. «Vāciskie latvieši (tie, kas guvuši vācisku izglītību – D.L.) nevarēja saprasties ar krieviskajiem latviešiem. Būtu vāciski audzinātie jau paguvuši pārlatviskot no vāciešiem uzņemtos iespaidus, un būtu krieviski audzinātie arī jau iekšķīgi piesavinājušies un latviešu dabai un dzīvei piemērojuši savus krievu haotiskās kultūras iespaidus, tad šai latvietībā un latviskās dzīves vajadzībās būtu abas šīs partijas satikušās un uz kopēju vispārēju darbu vienojušās.»¹¹

Tai pašā laikā atšķirībā no pirmās tautiskās atmodas latvieši daudzās dzīves jomās bija gājuši uz priekšu. Tas, par ko sapņoja jaunlatvieši, piemēram, Krišjānis Valdemārs, bija jau ar lielām sekmēm īstenojies. Daudzi latvieši jau bija kļuvuši turīgi, gan racionāli saimniekojot savās «uz dzimti» izpirktajās lauku mājās, gan būvējot kuģus un braucot jūrā tirdznieciskos nolūkos, ceļot namus pilsētās un izejot arī kredītsabiedrību un banku sistēmā.

Ne tikai zināma ekonomiska stabilitāte, bet arī kultūras dzīves bagātā dažādība un uzplaukums gadsimtu mijā liecina par latviešu nācijas panākumiem.

Jaunlatviešu izklāstītie nācijas pašapliecināšanās un vitalitātes nosacījumi (ekonomiskā stabilitāte, izglītības un kultūras vērtību pieejamība visām kārtām un šķirām, tautiskās apziņas veicināšana un nostiprināšana) pa daļai bija īstenotojušies un īstenojās.

Vislielākā nacionālā un sociālā problēma gadsimta sākuma apzinīgo latviešu sabiedrībā bija, kā apliecināt latviešu kā nācijas savdabību («...iekš kam tad pastāv mana latvietība un viņas kulturālā nozīme? Kādas īpatnējas spējas aptver mūsu tautība un kā es pārvērtīšu šās spējas darbos? Šis ir ceļš uz jaunnacionālismu...»¹²) un vienlīdzību starp citām nācijām un kā iegūt kultūras (ne vairāk!) autonomiju.

⁹ To tēlojis arī E. Aistars savā daļēji biogrāfiskajā romānā «Savā zemē» (R., 1990).

¹⁰ Skat. grām.: Niedra pret Veinberģi. Latviešu tautiskās apziņas jautājums. R., 1909, 28.–32. lpp.

¹¹ Skat. 10. atsauci: 30. lpp.

¹² Niedra A. Merķelis un Kronvalds. – Grām.: Niedra A. Nemiera ceļi, III sēj. R., 1931, 555. lpp.

Jaunlatviešu iesāktajam darbam vajadzēja turpinājuma tieši nacionālās pašapziņas veidošanā un reizē – nacionālās identitātes saglabāšanā.

Šo darbu gadsimta sākumā turpināja divi slaveni vīri – Andrievs Niedra (1871 – 1942) un Vilis Olavs – Plute (1867 – 1917). Par jaunacionālisma ideju paudžiem kļuva «Pēterburgas Avīzes» (O. Rāviņa dibinātas 1901. gada beigās; kā līdzstrādnieki ar pārtraukumiem strādāja gan V. Olavs, gan A. Niedra, arī R. Blaumanis) un žurnāls «Austrums» (J. Velmes rediģēts kopš 80. gadiem, gadsimta sākumā, 1904. gadā, šā žurnāla izdošanas koncesiju nopērk A. Niedra, un tas iznāk līdz 1906. gada sākumam).

Jaunnacionālisma idejiskā programma atklājās vairākos abu teorētiķu rakstos: V. Olava ievadrakstā «Pēterburgas Avīžu» paraugnumuram 1901. gada 22.XI, A. Niedras ievadrakstā «Pēterburgas Avīžu» literārajam pielikumam «Ko mēs gribam?» 1901.g. paraugnumurā, A. Niedras rakstos «Morituri» («Pēterburgas Avīžu» literārais pielikums, 1902.g.), «Nacionālisms mūsu gara dzīvē» (turpat), ievadrakstā 1904. gada žurnālam «Austrums», V. Olava rakstos ««Pēterburgas Avīžu» draugi un pretinieki», «Cik ilgi jūs klibosat uz abām pusēm?», «Gurdenums tautiskos centienos»¹³ u.c. un V. Olava grāmatā «Galvenie virzieni ētikā».

Vilis Olavs par jaunacionālisma filozofiski ētisko pamatu uzskata t.s. enerģismu¹⁴ (dēvēts arī par evolucionismu) un runā par tautisko enerģismu un nacionālisma ideju kā tagadējā enerģisma formām. «Prāta gaisma un ar viņu sakarā stāvošie kultūras darbi ir pazīstamais tautiskā enerģisma mērķis,» viņš saka un kritiski tālāk piezīmē: «Kats kaunīgs latvietis, kas atklāti sāk atzīt savu tautību, pastrādājis, pēc nacionālistu uzskata, tikumīgu darbu, kura vērtība ir lielāka par visām citām tikumīgām vērtībām.»¹⁵

Tāpat kā priekšteči jaunlatvieši, arī jaunacionālisti savas idejas par latviešu kā nācijas attīstību redz īstenojamies tikai kultūras autonomi-

¹³ Skat. V. Olava Kopoto rakstu IV sēj. R., 1924, 110.–179. lpp.

¹⁴ Enerģisms saistāms ar Berlīnes universitātes profesora, filozofa kantista Frīdriha Paulsena (1846 – 1908) vārdu. Pēc viņa ētikas mācības, cilvēkam, cik vien tas iespējams, sava mūža laikā jāattīsta savas garīgās spējas. Tikums ir tas, kas rada garīgas, kultūras vērtības. Liela nozīme ir cilvēka gribai. Enerģisms kā filozofiski ētisks skatījums veidojies no atsevišķām Aristoteļa, Hēgeļa, Šleiermahera, vēlākā laikā arī no F. Ničes idejām. F. Paulsena pētījumu ierosmē tapusi arī V. Olava grāmata «Galvenie virzieni ētikā».

¹⁵ Olavs V. Galvenie virzieni ētikā. – Grām.: Olavs V. Kopotie raksti, III sēj. R., 1923, 44. lpp.

jas ietvaros lielās Krievijas impērijas sastāvā. Niedra un Olavs ir ar attīstītu impērijas uzticīgu pavalstnieku apziņu, un tāpēc gadsimta sākumā ne sapņos viņiem nevar rādīties latviešu nācijas valstiskā patstāvība (tad tā būtu «dzišanās pēc politiskas patstāvības pāri tām robežām, kādas tās ierāda likums atsevišķu guberņu un apriņķu pašpārvaldībai Krievijā» vai arī «Baltijas saimnieciskie centieni var būt tikai daļa un loceklis no visas Krievijas saimnieciskās politikas»¹⁶). Arī vēlākajos mūža gados ne viens, ne otrs valstiskuma ideju neloloja. Vēl 1916. gadā V. Olavs runā par «Kurzemes nozīmi Krievijas robežās». Var tikai minēt, ko viņš būtu domājis 1918. – 1920. gadā, ja būtu to laiku piedzīvojis. Savukārt A. Niedras vēlākās politiskās ambīcijas un nesaprašanās, piemēram, ar K. Ulmani, var izšķīdināt mūsu priekšstatu par viņa uzskatu nacionālā valstiskuma jautājumā. Taču tas atklājas A. Niedras brošūrā «Latvijas valsts tiesiskie pamati» (R.–Liepāja, 1924.).

Kādi ir galvenie jaun nacionālistu uzskati, kopus aplūkojot A. Niedras un V. Olava teorētiskos rakstus?

Pamatā savai koncepcijai jaun nacionālisti liek jaunlatviešu trīs galvenās idejas: par turības veicināšanu starp latviešiem (««Mums jātop neatkarīgiem mantas ziņā!» – tā bija viena no tām jaunlatviešu tālredzībām, priekš kurām es dziļāk noliecu galvu nekā priekš Baltijas vāciešu saimnieciskās politikas.»), par izglītības izplatīšanu un kultūras vērtību pieejamību un par nacionālās pašapziņas attīstīšanu. Apcerē «Kurp mēs ejam?» (Cēsis, 1905.) A. Niedra saka: «[...] ir trīs avoti latviešu spēkam... pašu zeme, pašu bērni, pašu ticība». A. Niedra ekonomisko stabilitāti redz mazgruntniecības attīstībā (tāpat kā K. Valdemārs). Mazgruntniecība – tas ir vidusšķiras (pilsoņu) slānis, un no tā stipruma atkarīgs arī valsts stiprums. «Pilsoniskā vidusšķira ir valsts visdrošākais pamats.»

1909. gadā, runādams par tautiskās apziņas jautājumu jau iepriekš pieminētajā Zinību komisijas vasaras sapulcē, par tautu vienojošiem spēkiem A. Niedra atzīst tautā esošās garīgās vērtības: reliģiju, tikumību, mākslu («Tautiskā īpatnība nevar parādīties nekur citur, kā tikai tur, kur darbojas tautas dvēsele, viņas psihiskie spēki: reliģijā, tikumībā, mākslā. Viss ārējais cilvēkus sadala un šķiro, viss garīgais

¹⁶ Citēts no A. Niedras raksta «Morituri». – «Pēterburgas Avīžu» literārais pielikums, 1902, 72. nr., 571. lpp.

viņus biedro. Un kad sāks darboties šie mūsu tautas garīgie spēki savā īpatnībā, tad viņus pazīs par tādiem, kas snauda visur Latvieša sirdī, vienalga, vai šī sirds pukstēja zem baltās vestes, vai zem zilās blūzes un sviedrainā krekla...»).

Tautiskai apziņai, pēc A. Niedras domām, jāizaug ģimenē, bet tā ar lielāku noteiktību nekā līdz šim tālāk attīstāma tautskolā. A. Niedra gan uzsver, ka tautiskā audzināšana nedrīkstētu būt šķirta no kristīga ideāla.

No jauna koncepcijai klāt nāk tautas vienotības doma (tā aktuāla nebija jaunlatviešu laikā, jo nebija toreiz tās asās sociālās noslāņošanās starp latviešiem un nebija arī tik daudz sazarotu sociālo sfēru, kurās latvieši vairumā darbotos, piemēram, inteliģences aprindas).

Tautas vienotības domu jaun nacionālistu uzskatos visvairāk ietekmējusi dzīvē tik bieži sastaptā «klibošana uz abām pusēm» (V. Olava izteiciens) un «kaunīgā latvieša» sindroms, reizēm to visai komiskās izpausmes. Komiskās situācijas, kādās nokļūst tāds «kaunīgais latvietis», parādītas vairākās V. Olava publikācijās «Pēterburgas Avīzēs» 1902. gadā (kāda «kaunīga latvieša» ģimenē viens bērns tiek kristīts vācu draudzē, otrs – latviešu, citam viens bērns mācās vācu ģimnāzijā, otrs savukārt latviskā privātskolā utt.).

«Kaunīgā latvieša», «klibotāja uz abām pusēm» apkarotā jaun nacionālisti arī saskata vienu no saviem galvenajiem uzdevumiem, jo «visu var piedot, tikai tautiskās apziņas trūkumu ne».

A. Niedra vienotības idejas realizēšanos redz latviešu ģimeņu stiprumā («No ģimenes pie tautas un tēvijas – tas mūsu ceļš un gaita») un darba gaitā. Pēc A. Niedras domām, tikai ģimenes stiprumā ir pamats gan cilvēka individualitātes attīstībai, gan tajā pašā laikā tautiskās kopības apziņas veidošanai. Tāpēc aizskaroša un ciniska viņam šķiet jaunstrāvnieku nevērība pret ģimeni (bērni lai aug sabiedrības aprūpē), nerunājot nemaz par citiem ar nacionālo politiku saistītiem jautājumiem.

Pēc V. Olava domām, latviešiem jāapvienojas, balstoties uz latviešu tiesībām pašpārvaldē, izglītībā, kā arī respektējot tieši sieviešu lomu latviskās audzināšanas nodrošināšanā ģimenē. Viņš redz piecus ceļus, kas ejami, lai realizētos vienotas tautas ideja:

- 1) tautas vadoņiem konsekventi darboties tautas tiesību aizstāvēšanā;

- 2) izglītot un garīgi pacelt visu aprindu latviešus;

3) nodibināt kontaktus ar latviešu kolonijām, piemēram, Iekškrīviņā;

4) vienot latviešus un latgaliešus;

5) uzmanību vērst uz kalpu un sikgruntnieku stāvokli.

Andrievs Niedra tautas vienotībā vairāk akcentē ētiskos, Vilis Olavs – juridiskos momentus.

Koriģējot jaunlatviešu uzskatus, jaun nacionālisti neatzīst latviešu izklišanu pa visu plašo Krievzemi laimes meklējumos. Jāredz iespēja, kā šeit pat – Vidzemē, Kurzemē un Latgalē – apmierināt visus zemes gribētājus. Latviešu nācija ir pārāk maza, un tāpēc ir jāsāp sirdij par jebkuru, kas aiziet prom no savas tautas.

Jaun nacionālistiem savā koncepcijā drošāk un uzstājīgāk nekā iepriekšējai paaudzei izdodas iezīmēt «latviešu tiesību nodrošināšanas un vācu privilēģiju drupināšanas principu». Šai ziņā tiek pārskatītas baznīcas vāciskās privilēģijas, vietējo pašpārvalžu un tiesu situācija tautību samērojuma ziņā, agrārā politika attiecībā pret latviešu zemniekiem, – tāpat tie jautājumi, kas lielākoties aizstāvēja tikai vāciešu intereses.

Īsti radikāli revolucionārs uz sava laika vācisko privilēģiju un vāciskās orientācijas fona izskatījās A. Niedras raksts «Morituri» (nāvei nolemtie).

Autors atklāj pakāpenisku Baltijas vācietības iznīkšanas un latviešu zemniecības augšupejošas attīstības ceļu. Šo domu dažus gadus iepriekš A. Niedra jau bija atklājis savā episki plašajā romānā «Līduma dūmos».

Raksts «Morituri» ir polemiska atbilde laikraksta «Düna Zeitung» redaktora E. Serafima kunga brošūrai «Im neuen Jahrhundert», kur viņš prognozē baltvāciešu vājās izdzīvošanas iespējas nākotnē, baltvāciešu kā privilēģētās kārtas apdraudētību pamatnāciju (latviešu, igauņu) sociāli ekonomiskās attīstības rezultātā un tāpēc iesaka tautiešiem meklēt sadarbības un vienošanās formas ar latviešiem (igauņiem).

Pēc A. Niedras apcerē teiktā, šāda savienība ir neiespējama, jo galvenais – latvieši ir augoša nācija, bet baltvācieši nav nācija, tikai kārta un šķira, turklāt ar vecām asinīm. «Baltijas vācieši pamazām izmirs un izklidīs, latvieši tiks pa daļai par viņu darbības lauka un kultūras mantiniekiem», jo sabruks viņu ekonomiskais pamats – lielgruntniecība,

kas dzīvo no kapitāla uzkrājuma un sveša darba spēka izmantošanas pretstatā latviešu mazgruntniecībai, kas balstās uz pašu darbu.

A. Niedra ar politiķa – praktiķa acīm skata latviešu zemniecības uzplaukumu, savstarpēji sabiedrojoties, izglītojoties, pārņemot vāciešu pieredzi, dibinot kredītsabiedrības un izmantojot dažādus saimniekošanas tipus un veidus.

Latviešu nācijas ģeopolitiskās īpatnības respektējot, jaun nacionālistu programma galvenokārt bija domāta zemniecības izaugsmei, tad, tālākās uzmanības secībā, – latviskai inteliģencei un tad pārējiem sociālajiem slāņiem. No spēcīgās zemniecības savukārt Latvijas apstākļos ir atkarīga pārējo šķiru un grupu labklājība.

Kaut arī zeme, lauku darbs un zemnieku dzīve ir rakstnieku – jaunacionālistu koncepcijas piekritēju – daiļrades centrā, un tam pakļauts ir arī viss Andrieva Niedras literārais devums, tomēr trāpīgs šķiet Ernsta Morica Arndta izteikums ar virsrakstu «Zeme», ko izvēlēties A. Niedra, sakārtojot žurnāla «Austrums» 1904. gada 4. numuru: «Pie cieta un droša zemes īpašuma, kas paliek no auguma uz augumu tais pašās rokās no tēvu tēva līdz bērnu bērniem, pie tā saistās ieraša un likums, tikums, gods, uzticība un mīlestība: zemnieks ir tēvu zemes pirmais dēls. Kas vēlētos savu tēviju stipru un slavenu, tas lai gādā par drošu zemes īpašumu un dzimtsīpašniekiem zemniekiem. Tīrumi nedrīkst iet no rokas rokā kā bodes preces; zemnieka māja nedrīkst būt kā baložu būris, kurā ieskrien un no kura aizlaižas ar vieglu sirdi. Kur tas notiekas, tur iznīkst tikums, gods un uzticība, tur beigās iznīkst pati tēvija.»

Dace Lūse

Dr. Philol., Latvijas Universitātes docente

Ideālisma tradīcija latviešos

Tautu pastāvēšanas nosacījumi vienmēr ir vairāki, un tie palaikam ir savstarpējā sakarā. Vairāki nosacījumi, bez šaubām, ir arī mūsu kā latviešu pastāvēšanai trimdas apstākļos. Visus šos nosacījumus mēs te tomēr negribam aplūkot, bet tikai to, kas mums šķiet viens no galvenajiem, ja ne pats galvenais. Bez tam savu uzdevumu šeit gribam izprast galvenā kārtā kā teorētisku: gribam tikai atklāt un noskaidrot zināmas loģiskas un faktiskas sakarības, bet negribam ne uz ko pierunāt, jo tas dotu maz panākumu. Mēs gribam īsti tikai izstrādāt dažus iespējamus hipotētiskus spriedumus pēc shēmas: ja jūs gribat to un to, tad jārikojas tā un tā; ja jūs gribat citu ko, tad atkal jārikojas citādi. Izvēle, ko gribēt, tātad paliek katram pašam. Tomēr, lai gan pirmā pakāpē šie spriedumi būs tīri teorētiski, tie var tālāk vest arī pie konkrētu darbības plānu izstrādāšanas un var palīdzēt ievest lielāku sakarību kaut vai izvirzāmos saukļos un darbības mērķos, kuros pie mums reizēm valda liela pretrunība un sajukums.

Pievēršoties mūsu pastāvēšanas nosacījumiem trimdas apstākļos, viegli ieskatīt, ka galvenais nosacījums te ir, lai vispār būtu cilvēki, kas atzīst sevi par latviešiem un grib būt tādi un grib arī, lai būtu un pastāvētu citi latvieši, ar kuriem ciešā sakarā tie tad veidotu savu īpatnējo latvisko dzīvi. Tā kā vismaz pašreizējos trimdas apstākļos tas lielam vairumam nevar būt saistīts ar materiālām interesēm, tad tas prasa īpatnēju gara ievirzi. Mēs šo ievirzi sauksim par ideālistīgu, saprotot ideālismu ļoti plašā nozīmē kā spēju aizrauties un vadīt sevi ar jūtām un domām, kas nav tieši vērstas uz paša fiziskās vai materiālās eksistences uzturēšanu vai paplašināšanu.

Ja tāds ir galvenais nosacījums mūsu kā latviešu pastāvēšanai, tad šķiet, ka prognoze mūsu lietai nevarētu būt pārāk slikta, jo mums ir kāda sena ideālistīga tradīcija. Tiešām, viss mūsu tautas apzinīgās eksistences sākums cieši saistīts ar to spēcīgo, spilgti ideālistīgo kustību, kas pazīstama ar tautiskās atmodas nosaukumu. Kad Krišjānis Valdemārs pielika pie savām durvīm vizītkarti ar demonstratīvu paziņojumu, ka viņš ir latvietis, tad materiālā un pat tieši fiziskā ziņā tas viņam varēja solīt tikai nepatīkšanas un zaudējumus, bet viņš to darija,

aizraudamies ar zināmām idejām, kas izteica augsto vērtību, ko viņš piedēvēja tādai tik nepraktiskai lietai kā savai tautiskai piederībai. Arī tad, kad viņš vēlāk sāka pamudināt latviešus uz materiālās labklājības iegūšanu, viņš pats no tā neieguva neko citu kā tikai zaudējumus, – tātad palika tīrs ideālists. Vai visi viņa padomi bija pareizi, un vai daži no tiem nebija kaitīgi, – par to, kā zināms, pastāv dažādas domas, – bet tas negroza faktu, ka viņš pats bija ideālists, kaut arī, varbūt, dažos gadījumos veicināja materiālistīgā gara uznākšanu. Vēl spilgāks bija otra nacionālās atmodas ideologa Kronvalda ideālists: tas viss balstījās tautiskās eksistences kā augstas vērtības saskatījumā un aizrautībā ar to. Tāpat līdzīgs spilgts ideālists raksturo tautiskās atmodas dzejniekus Auseklī, Pumpuru u.c. Bet ne mazāk ideālistīgi ievirzīti bija arī «jaunās strāvas» pārstāvji Rainis, Aspazija, Jānis Asars – un tad, zināmā atstarpē – Skalbe, Akurāters un vispār visa mūsu vecākā un vidējā dzejnieku paaudze. Tā visa bija ideālistīga: tā palaikam cīnījās vai nu par nacionāliem vai sociāliem mērķiem, tātad vispār par idejām, vai vismaz liecās dažādu pārpersonisku – ētisku vai aistētisku ideālu priekšā, – bet vienmēr tie vismazāk jūsmoja par materiālās labklājības vērtībām un par cilvēkiem, kas tanīs dzīvo resp. iestīguši.

Tas tad neizbēgami ietekmēja arī tautu, it sevišķi inteligentās aprindas un visvairāk skolu un augstskolu jaunatni, kas auga un brieda šī gadsimta sākumā. Pēc izglītības tad visbiežāk centās pašas izglītības dēļ, turpretim tiekties pēc tās karjēras vai pat bagātības iegūšanas aprēķina dēļ skaitījās maz cienījama lieta, un, ja tādas kalkulācijas reizēm arī būtu pastāvējušas, tad tās vismaz slēpa. Izšķirīga nozīme šai laikā un līdz ar to vispār latviešu ideālu orientācijā bija dzīviem «ideālo» cilvēku paraugiem – un tie latviešu tautai nebija vis bagātnieki, bet rakstnieki, dzejnieki, skolotāji u. tml., – jau tāpēc vien, ka latviešiem šai laikā bagātnieku bija vēl maz. Tas atstāja ilgu laiku dziļu iespaidu uz mūsu dzīves ideāliem, – un to jūt it sevišķi, ja nonāk citās vecās un bagātās tautās. Kamēr pie mums garīgos darbiniekus uzlūkoja par augstāko sociālo slāni, tikmēr citur tie ir labi ja vidējos slāņos – tur pirmā vietā ir bankieris un fabrikants, bet profesors un skolotājs parasti ir maznozīmīgi cilvēciņi, ko spilgti izteic jau šinīs zemēs izšķirīgais visa vērtēšanas līdzeklis – nauda: skolotājs un profesors te palaikam pelna mazāk nekā kāds amatnieks. Nebūs tātad, liekas, nepamatoti

apgalvot, ka pie mums vismaz vēl šī gadu simteņa sākumā mūsu reprezentatīvās inteligēnces aprindās visumā valdīja ideālistīgs gars – tai nozīmē, kā tas bija paskaidrots. To veicināja arī to tautu paraugs, ar kurām mēs tad bijām tuvākā satiksmē un kam bija varas prestižs, proti, vācieši un krievi. Vācu baltiešu aprindās savā laikā bija daudz ideālistīgi noskaņotu inteligēnces pārstāvju, kas augsti cienīja garīgās vērtības, un līdzīgi tas bija pie izglītotiem krieviem, kas bija lielāko tiesu tieši revolucionāri noskaņoti, t.i., opozīcijā mantīgo šķiru prestižam un varai. Izceldami un labprāt uzņemdami savā vidū izglītotus ideālistīgi noskaņotus latviešus, tie ar to vēl vairāk cēla garīgo vērtību un to cienītāju prestižu mūsu tautā.

Par cik šis ideālisms vienmēr izpaudās arī kā humānisms, kā cilvēka individualitātes, viņa domu un jūtu, it sevišķi viņa brīvības un personības respektēšana, var teikt, ka mēs ar visu to īsti iekļāvāmies vispārējā Eiropas garīgā dzīvē un tās gadu simteņos izveidotā cilvēcīgā ideāla pielūdzējos. Mēs bijām eiropieši, īpatnējā Eiropas gara reprezentanti, – bieži, varbūt, pat visīstākie un patiesīgākie, jo bijām naivāki un jūsmīgāki nekā veco tautu pārstāvji, kur šo ideālu pielūgšanā jau bieži sāka jaukties klāt nogurums un skepse. Mēs uzņēmām sevī eiropisko garu viņa tīrākā pirmatnējā veidā un viņa dziļākā pozitīvā būtībā; kamēr rietumpasaulē tas jau bija paguvjis iegūt dažādas negatīvas deģenerācijas pazīmes, – mēs, varbūt, savā ziņā reprezentējām to īstāki nekā paši rietumeiropieši.

Bet tam tagad ir svarīgas konsekvences. Par cik mūsos vēl ir laba tiesa šāda tipiski eiropiska gara resp. ideālisma vai humānisma (mūsu izpratnē pēdējais arī ietveras ideālismā, – kamēr citā izpratnē, piem., platonismā, tas var būt arī pirmam opozīcijā) pārstāvju, mēs esam no zināma viedokļa kļuvuši «nemoderni». Vai tā ir liela nelaieme – to mēģināsim noskaidrot vēlāk, – bet pagaidām konstatēsim tikai, ka mēs ar to tiešām esam zināmā pretstatā «jaunajai pasaulei» – gan tai, kas pēdējos gados attīstījusies Āzijas stepju gara ietekmē, gan arī tai, kas tālās aizjūras zemēs izveidojusies cīņā par materiālās kultūras sasniegumiem, līdz ar to neizbēgami atstājot zināmā mērā novārtā garīgo vērtību ja ne tieši veidošanu, tad vismaz to turēšanu pirmā vietā. Katrā ziņā kā boļševistīgs, tā moderni kapitālistīgs materiālisms ir neapstrīdamā opozīcijā mūsu ideālisma tradīcijai un nāk konfliktā ar to, un tā ir īpatnējā daudz pārrunātās «eiropiskās gara krīzes» izpausme pie

mums. Par cik nu mums nākas tagad tieši sadurties ar šīm mūsu garīgai tradīcijai svešām pasaulēm – gan dzimtenē ar āziātisko pasauli, gan kapitālistīgo materiālismu aizjūras zemēs, mēs šo «moderno» ievirze ietekmi izjūtam sevišķi asi (tas izpaužas daudzās vēstulēs, kurās pirmie aizbraucēji apskauž vēl Eiropā palikušos, ka tie vēl var elpot «eiropisko gaisu»), bet patiesībā šī ietekme sāka izpausties mūsu dzīvē jau kopš vienas paaudzes. Vecai un vidējai paaudzei, kas sapņoja un tad cīnījās par Latviju, bija līdz ar to pārpersoniski ideāli, kam veltīt sevi, un tās dzīvoja mērenos vai pat trūcīgos apstākļos. Tiem nebija daudz kārdinājumu, kas tos no viņu ideāliem varētu novirzīt un likt iegrimt materiālismā.

Citādi bija jaunai paaudzei, kas auga, kad tautas sapnis jau bija piepildīts. Galvenais ideāls, kam varētu veltīt sevi, bija jau sasniegts, – pārējie, tālākie vairs nebija tik viennozīmīgi un neapšaubāmi, – un tad nāca klāt, ka patstāvības gados tautas turība strauji auga, un tas nevarēja neietekmēt dvēseles. Jaunatne – neaizrauta ar neapšaubāmu masīvu ideālu – dabūja iepazīties ar materiālās dzīves un baudu kārdinājumiem un nevarēja, vismaz pa daļai, neļaut sevi ar to ietekmēt. Tā «modernais» gars dabūja savu ieceļošanas vīzu arī pie mums, – un tas būtu interesants kultūras pētnieku uzdevums, izsekot dažādiem šīs ieceļošanas apstākļiem un fāzēm. Bet sekas bija tās, ka pie mums pamazām pretstatā ideālismam sāka nostiprināties ne tik daudz kāds skaidri apzināts, vai vēl mazāk dogmatiski formulēts materiālisms, bet gan zināms svešs gars, zināma vērtību izjūtas pārveidošanās, kas jau iezīmēja eiropiskā, humānistīgā un reizē ideālistīgā gara vājināšanos (tas pats notika arī Rietumeiropā). Tā vietā vienmēr vairāk ieguva prestižu tīri praktiskais konkrēto dzīves vērtību iegūšanas, izmantošanas un baudīšanas gars, – ko var saukt arī par materiālismu visdažādākās nozīmēs. Tas guva ietekmi jo straujāk tādēļ, ka īsti tas latviešos – tāpat kā daudzās citās tautās – tautu masā jau vienmēr ir bijis dzīvs, varbūt pat noteicējs, tā kā runa par mūsu ideālismu jau saprotama visai relatīvā nozīmē, – galvenā kārtā kā zināma virzienu pārsvars tautas «galotnēs». Bet tieši par cik materiālistīgā ievirze sāk ietekmēt arī šīs «galotnes», sāk gūt noteikšanu inteliģencē un arī presē, tā top par parādību, par kuru nevar būt šaubu, ka tā mums var kļūt ārkārtīgi bīstama un tieši var draudēt mums ar nāvi.

Tiešām nav šaubu, ka tagad trimdā mūsu liktenis, mūsu pastāvēšana

pirmā kārtā atkarīga no mūsu ideālisma saglabāšanas. Ja kam, tad šai tēzei vajadzētu būt skaidrai ikvienam. Un to nav tik grūti saprast, un tā nav tik paradoksāla, kā tas var likties pirmā brīdī. Tiešām tagad var, tā sakot, pielikt pirkstu patiesībai, ka latvietība mums šeit trimdā vairs nav materiāla vērtība, bet gan tīri garīga; tā īsti ir ideja, un piesaistīšanās latvietībai ir piesaistīšanās idejai un prasa attiecīgu dvēseles spēju, proti, spēku saskatīt, iemiļot idejas, spēju aizrauties ar tām un atdoties tām. Latvietība nav tagad nekas cits, kā zināms cilvēciskās dzīves ideāls, – ideāls, kas pastāv mums piemītošā īpatnējā domāšanas, jušanas un rīcības veidā, uzturot dzīvas attiecības ar saviem tautas locekļiem un apzinoties, ka vienīgi šai dzīves veidā un stilā mēs spējam pilnīgi brīvi un dabiski izteikt sevi un tā gūt dzīves iekšējās bagātības un piepildījuma apziņu, kas rodas vienīgi tad, kad mūsu dvēseliskais saturs spēj izpausties un ielikties tais normās, kurām tas īsti visā tautas dzīvē veidots un sagatavots. To apliecina ikvienam, kas reiz bija ieaudzis savā tautā, tā dziļā neapmierinātība un dzīves nepatika, kas viņu pārņem, kad tam jādzīvo svešos ļaudīs pēc viņu paradumiem, pēc viņu domām un jūtām. Šādos dzīves apstākļos tam bieži rodas dzīves jēgas zaudēšanas izjūta un tad izmisums un grūt-sirdība. Tam šķiet labāk nedzīvot, un pie šāda lēmuma un tā piepildīšanas dažos gadījumos jūtīgākas un neizturīgas dvēseles trimdā jau arī nonākušas.

Prof. Dr. Pauls Jurevičs

Ēdole Krišjāņa Valdemāra dzīvē

Ar Ēdoli saistās leģendāri nostāsti un svarīgi vēstures notikumi.

1253. gadā, sadalot Livonijas zemes starp ordeni un bīskapu, Ēdoli iegūst bīskaps.

No 1264. līdz 1276. gadam Ēdoles upītes krastā vecās koka pils vietā uzceļ jaunu mūra pili, kura vairākas reizes pārbūvēta. Līdz 1561. gadam pils bija Piltenes bīskapijas īpašums, pēc tam līdz 1918. gadam tā piederēja Bēru dzimtai.

Ēdoles pils ir viena no vecākajām Livonijas pilīm, kas vēl glabā atmiņas par senajiem notikumiem cilvēku dzīvē. Savulaik Ēdolei cauri gājis Napoleona karaspēks. Franču karavīri te uzcēla tiltu, ko tautā vēl tagad dēvē par Franču tiltu.

Izcilu vēsturisku nozīmi Ēdole iegūst mūsu tautas pirmās atmodas laikā.

Jau 1812. gadā Ēdolē bija latviešu skola, kur par skolotāju strādāja toreizējā pagasta vecākā dēls Natiņu Kristis.

Lielu vēsturisku pavērsienu Ēdoles dzīvē iezīmē 1847. gads, kad tur par skrīveri sāka strādāt Krišjānis Valdemārs, tobrīd 22 gadus vecs jauneklis.

1848. gadā K. Valdemārs sāka pulcināt latviešu jaunatni derīgu grāmatu lasīšanai un nodibināja lasītāju biedrību, kuru pats vadīja un svētdienās izdalīja grāmatas, kamdēļ muižas valdnieki sāka viņu vajāt. Tajā pašā gadā pēc Valdemāra ierosinājuma skolotājs Zēbergs izveidoja jaukto kori, kurā dziedāja laicīgas dziesmas. Lai nostiprinātu jaunlatviešu kustību, veicinātu derīgu grāmatu lasīšanu un atmodas laika progresīvo darbību, bija, tā sakot, jālaiž muižniecībai mirga acīs, tādēļ K. Valdemārs 1848. gadā uz Ēdoles ezera saliņas, kas atradās turpat pie muižas, nodibināja «Baltijas jūras izsmelšanas biedrību», kurā sākumā bija tikai trīs biedri – K. Valdemārs, A. Spāģis un K. Lepevics. Tās mērķis nebija pētīt Baltijas jūru, biedrība ar šo divaino nosaukumu deva latviešiem iespēju pulcēties – lasīt grāmatas, celt savu kultūru, jo gadu simtiem muižnieku paverdzinātais latvietis slāpa pēc zināšanām, brīvības, vienlīdzības un taisnības. Vēlāk bibliotēka tika ierīkota mājā, kur toreiz dzīvoja Valdemārs. Tur svētdienās pulcējās ļaudis, lasīja grāmatas, paslepus pārrunāja vienu otru aktuālu jautājumu, uzdziedāja.

Valdemāra aktivitāte un draudzība ar zemnieku jaunatni nepatika baronam Bēram, kurš sāka meklēt iemeslu, lai dabūtu Valdemāru prom no Ēdoles.

Kad «Jūras izsmelšanas biedrības» lieta kļuva zināma Ventspils pilskungam grāfam Koskulam (Ēdole toreiz atradās Ventspils apriņķī), tas tūdaļ aizbrauca uz Ēdoli lietu izmeklēt. Kaut gan Valdemāra attapības dēļ nekas neatļauts netika atrasts, tomēr biedrību slēdza, tās zīmogu un biedrības biedru dzelzs gredzenus konfiscēja. Uz slēgšanas sēdi uzaicināja arī K. Valdemāru.

Pēc tam Valdemārs no Ēdoles bija spiests aiziet. Bet viņa celmlauža darbs tomēr bijis nozīmīgs – latvieši lasīja grāmatas, atcerējās Valdemāra gaišās domas, ka latvietim nākotnē jāklūst brīvam. Ar katru dienu auga neapmierinātība pret muižniecību gan rentes, gan citu iemeslu dēļ.

1948. gadā apritēja 100 gadu kopš pirmās progresīvās latviešu bibliotēkas un latviešu laicīgo koru dibināšanas Kurzemes pusē. (Jāpiezīmē gan, ka garīgās un laicīgās dziesmas koris dziedāja jau no 1817. gada.)

Pēc K. Valdemāra aiziešanas uz Liepāju viņa iesākto darbu tautas izglītošanā turpināja skolotājs Krems (Skābais) – gan skolā, gan ārpus tās. Viņš nodibināja dziedāšanas biedrību «Saskaņa». Šāda rīcība baronam nepatika, un arī Kremam no Ēdoles bija jāaiziet. Viņš pārceļas uz tuvējām Bāliņu mājām un atver tur privātskolu, bet tā kā vajāšana turpinās, 1891. gadā aizbrauc uz Liepāju, kur noslēdzas viņa mūžs.

K. Valdemāra ietekmē attiecības starp muižu un zemniekiem tā sasasinājās, ka 1869. gadā rentes dēļ muižā izcēlās nemieri. Sacelšanos apspieda kazaki, bet barons aizbēga uz Vāciju.

* * *

Ēdole tolaik atradās Ventspils apriņķī, tāpēc Ventspils Nacionālais pētniecības muzejs 1948. gadā sakarā ar Ēdoles bibliotēkas 100 gadu jubileju sarīkoja izstādi ēkā, kur savulaik bija atradusies bibliotēka. Ekspozīti plaši atspoguļoja K. Valdemāra darbību Ēdolē, bet īpaši bija uzsvērts tas, ka K. Valdemārs cīnījies pret muižniecības patvaļu, jo citādi tolaik, PSRS okupācijas režīmā, tādu izstādi nevarēja sarīkot.

Būtībā izstādes ekspozīciju caurstrāvoja latvju cīņa par savu eksistenci savā zemītē.

Nozīmīgi bija arī tas, ka izstādes laikā kopā ar Ēdoles ilggadējo skolotāju, kurš jau bija pensijā, izložņājām Ēdoles pils bēniņu telpas. Pie kādas jumta izbūves skolotājs I. Goba apstājās un man sacīja: «Aiz šīs sienas glabājas Ēdoles vēstures dokumenti.» Protams, radās liela interese, kas īsti atrodas nišā.

Pēc tam laiciņu pabijām izstādes telpās, kur notika pēdējie noformēšanas darbi. Kad muzeja aktīvistam E. Vincanskim bijām izstāstījuši, kas vēl darāms, skolotājs Goba mani uzaicināja uz savām mājām «Rūķīšiem», kas atradās turpat Ēdoles centrā. Tur mierīgi parunājām par Ēdoles vēsturiskajiem notikumiem, K. Valdemāra darbību šajā pusē. Bet galvenais tobrīd šķita tas, kas glabājās Ēdoles pils bēniņos. Nolēmām, ka pagaidām visam jāpaliek tur, kur ir, kamēr šīs tas vēl tiks noskaidrots un izdomāts, kā rīkoties šajā gadījumā.

Trauksmaini steidza laiks, bet man mieru nedeva atradums Ēdolē.

Pagāja aptuveni gads, kad Goba man ziņoja: kļīst valodas, ka pils bēniņos sāksot remontēt jumta konstrukciju, kas mitruma dēļ ir bojāta. Atkal uztraukums: kas notiks ar bēniņos noglabātajām vērtībām?

Tūlīt devos uz Ēdoli pie Gobas kunga uzzināt, kas tur pilī notiks. Īstas skaidrības nebija, bet izlēmām, ka pienācis laiks drošības dēļ visu nogādāt uz muzeju. Gājām pārbaudīt, kādas vērtības un cik tur īsti ir. Konstatējām, ka vismaz krietna smagā auto krava. Ēdoles pagasta zemnieku rentes līgumi pakās, zemesgrāmatas, māju un cilvēku uzskaites lietas, vēstules, dažādi klašu apraksti, finanšu dokumenti, muižas ieņēmumu un izdevumu dokumenti, apraksti par Ēdoles saimniecisko un kultūras dzīvi XIX gs. pirmajā pusē K. Valdemāra rokrakstā un ar tā laika parakstu. No redzētā secinājām, ka te galvenokārt ir K. Valdemāra darbības laika lietas. Pamanīju arī šo to no 18. gs. (vecajā gotu rakstībā). Zināms, no tā lielā daudzuma tikai daļu apskatījām, jo visu pārkravāt nebija iespējams. Bija arī grāmatas. Dažus K. Valdemāra laika dokumentus, piemēram, «Jūras izsmelšanas biedrības» Ēdoles bibliotēkas lietas, cik varējām, salikām mugursomās.

Pēc tam devāmies uz ciema padomi (pagasta valdi) un lūdzām atļauti pils bēniņu telpā atrastās vēsturiskās vērtības pārvest uz muzeju. To arī ciema padome jeb pagasta valde deva, un tas jau bija daudz.

Bijām laimīgi. Gobas kungs mani pavadīja uz autobusu. Šķirāmieš lab-sajūtā – viens ar smagiem nesamiem brauca uz Ventspili, otrs uz Rūķišu mājām.

Iebraucis Ventspilī, tūlīt steidzos sameklēt transportu, kas tolaik nebija tik viegli dabūjams.

Pēc dažām dienām ar smago auto braucu uz Ēdoli. Vērmeļu rūgts bija pārsteigums, kad dokumentus bēniņos vairs neatradām, bet pagalmā ieraudzījām pelnu kaudzi. Kā redzams, viss bija sadedzināts. Devāmieš uz pagasta valdi notikušo noskaidrot, bet atbilde bija īsa un skarba: «Tās bija fašisma paliekas.» Tomēr tika iegrozīts, it kā pašarnieki to visu izdarījuši. Lai nu šā vai tā, bet viss bija iznīcināts. Skumji, bet toreiz bijām spiesti klusēt, jo ar runāšanu tik un tā nevar līdzēt. Zudušo vairs neatgūt, var tikai vēl kas ļaunāks notikt, spriedām abi ar Gobas kungu, paši sevi mierinādami.

Tolaik bija ļoti sarežģīti jebkādas pirmspadomju laika kultūrvērtības glābt, īpaši jau tautas nacionālās vērtības.

Tā aizgāja bojā zelta vērtas liecības par Krišjāņa Valdemāra dzīvi un darbošanos Ēdolē.

Andrejs Šulcs

Pēcvārds

Grāmatas nobeiguma daļu ievada Andreja Šulca, Latvijā pazīstama novadpētnieka, ilggadēja Ventspils novada muzeja līdzstrādnieka, viena no Jūrmieciņas savienības dibināšanas iniciatoriem mūsu valsts atdzimšanas periodā, stāstījums par Ēdoli un K. Valdemāra «Baltijas jūras izsmelšanas biedrības» materiālu u.c. rokrakstu likteni pēckara okupācijas gados Kurzēmē.

Ēdole ieņem nozīmīgu vietu K. Valdemāra sabiedriskās darbības agrīnā perioda kultūras mantojuma izpētē. 1847. un 1848. gadā strādādams Ēdoles pagastā par rakstvedi, K. Valdemārs kopā ar jaunlatviešu kustības darbiniekiem Andreju Spāģi un Kārli Lepevicu apgaismības ideju ietekmē dibina ne tikai pazīstamo Jūras izsmelšanas biedrību, bet arī pirmo latviešu lauku bibliotēku. Ēdoles provinciālajā vidē ienāca laikmeta idejisko strāvojumu pretstati – barona fon Bēra konservatīvisms un progresīvā vietējā mācītāja, latviešu folkloras vācēja Kārļa Gotlība Šmita (1794 – 1875) atbalsts K. Valdemāra paustajiem latviešu izglītības un kultūras veicināšanas centieniem. Ne velti tagad jau vēsturisku nozīmi ieguvusi brīvbibliotēka tika izveidota Ēdoles baznīcas ģērbkambarī.

Ēdoles vārds Kurzemes novada kultūras dzīvē atkal iezīmējās 1996. gada 6. decembrī, kad saistībā ar Tautas bibliotēku gada pasākumiem un G. Merķeļa «Latviešu» 200. gadadienas atceri Rīgā, Valdemārpilī un Ēdolē ar jūrmieciņas organizāciju un firmu atbalstu un Kuldīgas rajona kultūras nodaļas dalību notika K. Valdemāra 105. nāves gadadienas atceres pasākumi, piemiņas brīdis Jūrkalnē, K. Valdemāra dibinātās Feliksbērgas jūrskolas vietā, dievkalpojums Ēdoles baznīcā un sestie «Valdemāra lasījumi» ar Kuldīgas mūzikas skolas pedagogu un audzēkņu piedalīšanos Ēdoles pils zālēs.

Ēdoles pilī turpinās iesāktie restaurācijas darbi, ko, cerams, krietni pāvirzīs uz priekšu arī šogad piešķirtā valdības dotācija 12 tūkstošu latu apjomā. Patīkami, ka vasarās savu senču muižu apciemo barona fon Bēra dzimtas pēctecis Ulrihs fon Bērs ar kundzi Doroteju, iespēju robežās piedaloties muižas interjera un pils parka atjaunošanā.

A. Šulca atmiņas, mūsaprāt, apliecina XX gs. otrās puses vācu filosofa H. Gādamera pausto atziņu par kultūras apziņas modināšanas

svarīgo lomu indivīda un tautas dzīvē. Zaudējot šo apziņu, cilvēki kļūst par manipulācijas objektiem dažādu varu rokās. Zūd vērtību kritēriji, saprāta vietā sāk valdīt bailes un instinkti, tiek kurti sārti grāmatu un vēstures dokumentu iznīcināšanai.

K. Valdemārs no jauna ir augšāmcēlies latviešu tautas kultūras apziņā, cerams, šoreiz paliekoši, uz visiem laikiem.

Kārlis Lūsis

K. Valdemāra kapa piemineklis Rīgas Lielajos kapos (uzcelts ar Rīgas Latviešu biedrības gādību 1898. gadā). 1996. gada 1. septembris. Latvijas Jūras akadēmijas studenti noliek ziedus latviešu jūrniecības tēva atdusas vietā.

«Mums ir pamatīgi jāiepazīstina krievu sabiedrība caur laikrakstiem ar to netaisnību, kādu nodara zemniekiem muižnieki, lai lauztu muižniecības cietokšņa mūrus, aiz kuriem smok mūsu tauta.»

(P. Laša atmiņas par K. Valdemāru, «Latvijas Vēstnesis», 1925, Nr. 270)

Premieris Krišjānim Valdemāram Valdemārpili (atklāts 1993. gada 18. novembrī). Autore tēlniece Dzintra Jansone, akmeņkalis Jānis Šķirus. Visus ar piemeiņļa izgatavošanu saistītos izdevumus sedza Valdemārpils pašvaldība. Fotogrāfija: pārklāju noņem Amatnieku kameras priekšsēdētāja vietnieks Sandris Skribnovskis un akmeņkalis J. Šķirus.

«Un kad mums arī laimētos tik vienu vai otru pie gaismas pievest, tad jau nevaram zināt, cik daudz labuma no šī viena pūliņa var celties. Jo viszemākais nabaqa zēniņš, ko pie mācības vedam, var, liels uzaudzis, palikt par godājamu vīru un darīt lielas lietas pasaulē: var daudz citus pievest pie gaismas un tā mūsu labus darbus uz bērnu bērniem vairot.»

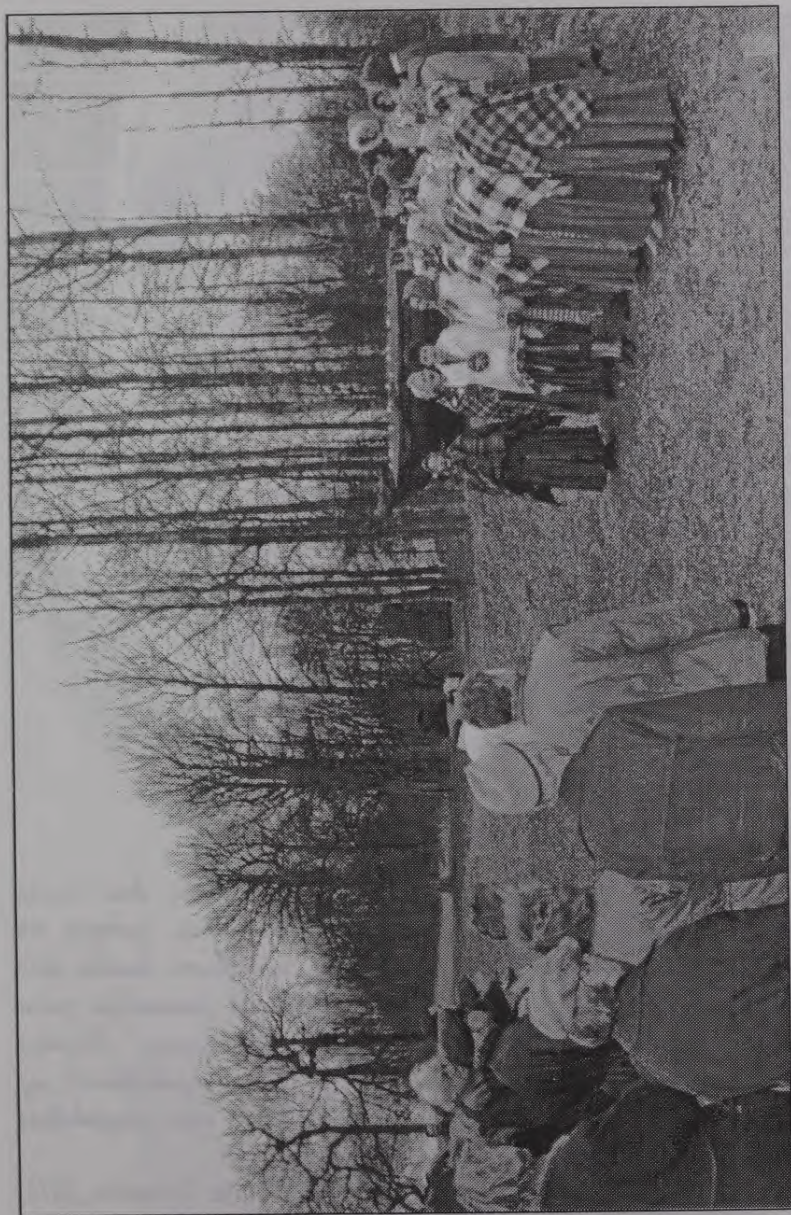
(«Vārdi par grāmatām», 1853)

Tehniskis Ģirts Burvis pie paša veidotās pieminās zīmes Feliksbergas jūrskolas (1871–1902) vietā 1996. gada decembrī.

*«Izglītība, tautā iespiēdusies, atdzīvina, pamodina viņas
snaudošos spēkus un padara viņu spējīgu ķerties pie
grūtiem un lieliem uzņēmumiem.»*

(«Austrums», 1898, 434.)

Pieminas brīdis Fellksbergas jūrskolas vietā 1996. gada decembrī. Dzied Alsungas Suitu etnogrāfiskais ansamblis.

«Tautas istā, bagātākā manta ir tie jaunekļi, kas savas garīgās dāvanas tik pilnīgi, cik vien iespējams, izkopj, ar zinībām izrotā un tad tās cik un kur varēdami tautai par labu izlieto. Šo visdārgāko mantu, latviešu jaunekļu gara spēkus, nu vajaga kopt, cik vien iespējams. Vajaga jaunekļus, pie kuriem manāms jaunrs prāts, uzskubināt uz zinības ceļiem, tiem ierādīt, kādā vīzē var augstākas gudrības iemantot.»

(Recenzija par Lomonosovu, «Baltijas Vēstnesis», 1875)

K. Valdemāra 170. gadskārtas piemiņas lasījumi Valdemārpils vidusskolā 1995. gada decembrī. Runā literatūrzinātnieks
Romans Pussars.

«Nevajaga daudz ļaužu pie tādu darbu strādāšanas, kas
nezūdamu svētību atnes; dedzīga tuvāku mīlestība, cieta
apņemšanās un nešaubīga izdarīšana visu iespēj.»

(«Vārdi par grāmatām», 1853)

K. Valdemāra 170. gadskārtas atceres vakars Rīgas Latviešu biedrības Zelta zālē. K. Valdemāra piemiņas grāmatas reprezentācija. Runā Latvijas brīvvalsts komandkaptēinis Hugo Legzdīns. 1995. gada decembris.

«Sparība un izturība priekš vispārīgiem mērķiem – tās ir lietas, kuru mums tik ļoti vajadzīgs. Tādēļ cienītu pret tām, lai viņas parādītos, kur parādīdamās! Mūsu uzslava lai neskan augstskanīgiem, mazvērtīgiem vārdiem; bez darbiem tie ir nedzīvi un nekam derīgi; rosībai, vispārīgiem mērķiem par labu pastrādātam darbam lai piegriezta visa mūsu vērība.»

(«Austrums», 1892, II. p.)

(«Über die Heranziehung der Letten und Esten... 1857)

Zelta zālē pie V. Dišlera gleznas «Krišjānis Valdemārs» (1987) sveces aizdedz Latvijas Kultūras fonda Jūrniecības vēstures kopas priekšsēdētājs Arvis Pope. Dzied Rīgas Latviešu biedrības koris. 1995. gada decembris.

*«Jūra ir tā visauglīgākā druva priekš tiem, kas to prot
art un ecēt ar derīgiem ieročiem; šī druva pieder katram,
kas to grib un prot apstrādāt, un tādēļ tā ir visiem brīvības
un garīgas gaismas nesēja.»*

(«Vēstule Kurzemes jūrmalniekiem», 1876)

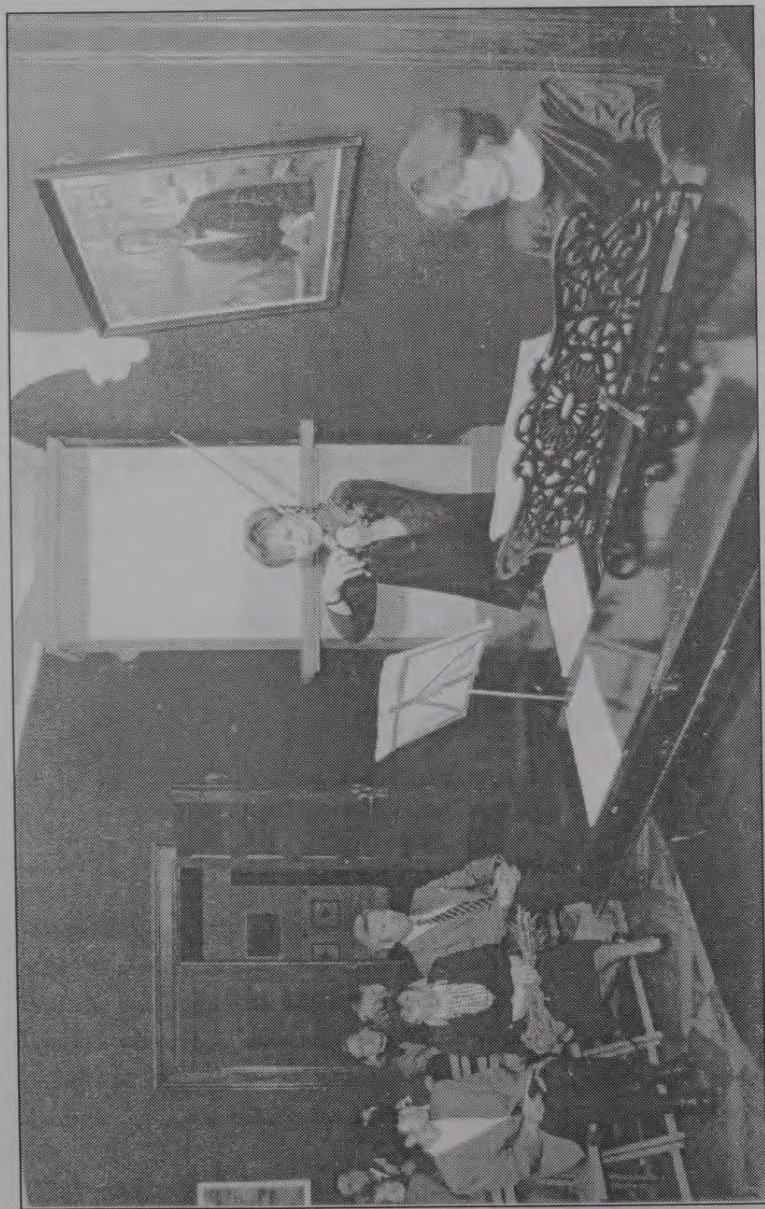

Latvijas Jūras akadēmijas studenti pie Ēdoles pagasta Krišjāņa Valdemāra veidotās pirmās lauku brīvbibliotēkas piemiņas akmens, 1996. gada decembris.

«Katram tautas bērnam būs tānī vieta, kurā liktenis to ir stādījis, strādāt pilnā spēkā tautas labklāšanai bez kādas atmaksas un goda pāgērēšanas. Latviešu tautai nav gandrīz nekas no tām dižēnām dāvanām, ar ko lielas un bagātas tautas var tiem atmaksāt, kas tām par labu pūlējas. Bet viena manta tai ir tikpat krāšņa kā citām tautām: latviešu karstā mīlestība, kas tos skubina tāpat domāt, ka iru dziesminieks domāja, dziedādams:

«Kad tu būtu, tevu zeme, kā es lūdzu nakt un dien,
Liela, branga jūras pērle, pasauls paradīzes dārzs,
Tad gan lepnāki es tevi sveicinātu, slavētu,
Bet vai tevi karstāk mīlēt nekā šodien varētu?»»

(«Mājas Viesim», 1871)

K. Valdemāra 6. piemiņas lasījumi Ēdoles pilī. 1996. gada decembris. Koncertē Kuldīgas mūzikas skolas pedagogi un audzēkņi.

*«Ne vien pēdējā meža malā, bet daudz jo dziļāk vien-
tulībā var strādāt saviem brāļiem un pēcnākamiem par
svētību un par priekšzīmi: tikai gribēt vajaga, tik karsti
gribēt, ka ir dažu niecīgu pasaules prieku un izlustēšanu
labprāt var paciest un turpreti iemantot simtkārt saldāku,
paliekamu prieku, proti, to sirds apzināšanu, ka savam
tuvākam par labu strādājis.»*

(«300 stāsti», 1853)

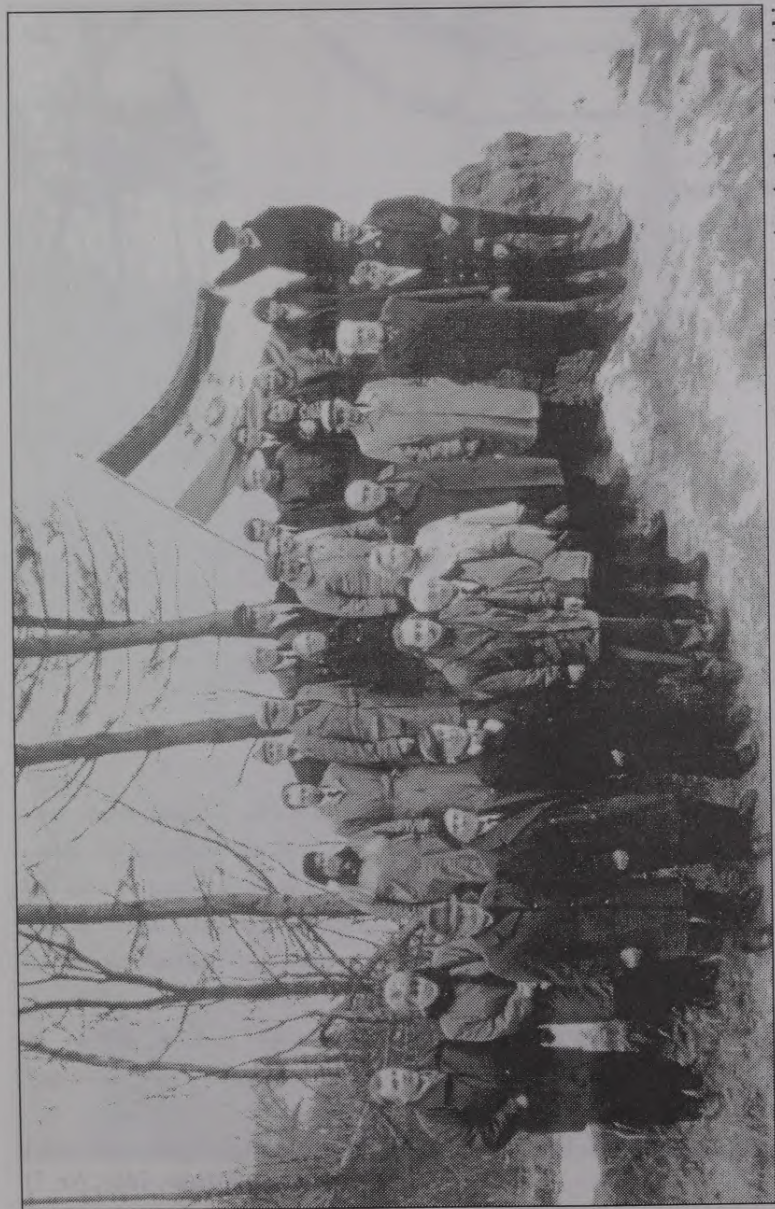
K. Valdemāra atceres pasākumu darba grupa pie Ēdoles baznīcas: (no kreisās) LLU docents Kārlis Lūsis, Ēdoles pagasta kultūras darba koordinatore Māriete Puškundze, Kuldīgas rajona valsts galvenā kultūras inspektore Dace Reinkopa, Kuldīgas rajona padomes kultūras darba speciāliste Līga Brencē un laikraksta «Jūras Vēstis» galvenais redaktors Gints Šimanis, 1996. gada novembris.

«Valoda ir cilvēka garīgo spēku virsotne. Ar to viņš var izsacīt, ko samanijis, sajutis, iegrībējis, domājis. Ar valodu viens otram var izsacīt, kas tam ir, kas tam trūkst, pēc kā tas dzēnas, ar vienu vārdu, kas viņš ir.»

(Valdemārs K. Valstību un tautu ziņas. (Kāds vārds par priekšziņu.)

«Pēterburgas Avīzes», 1862, Nr.2)

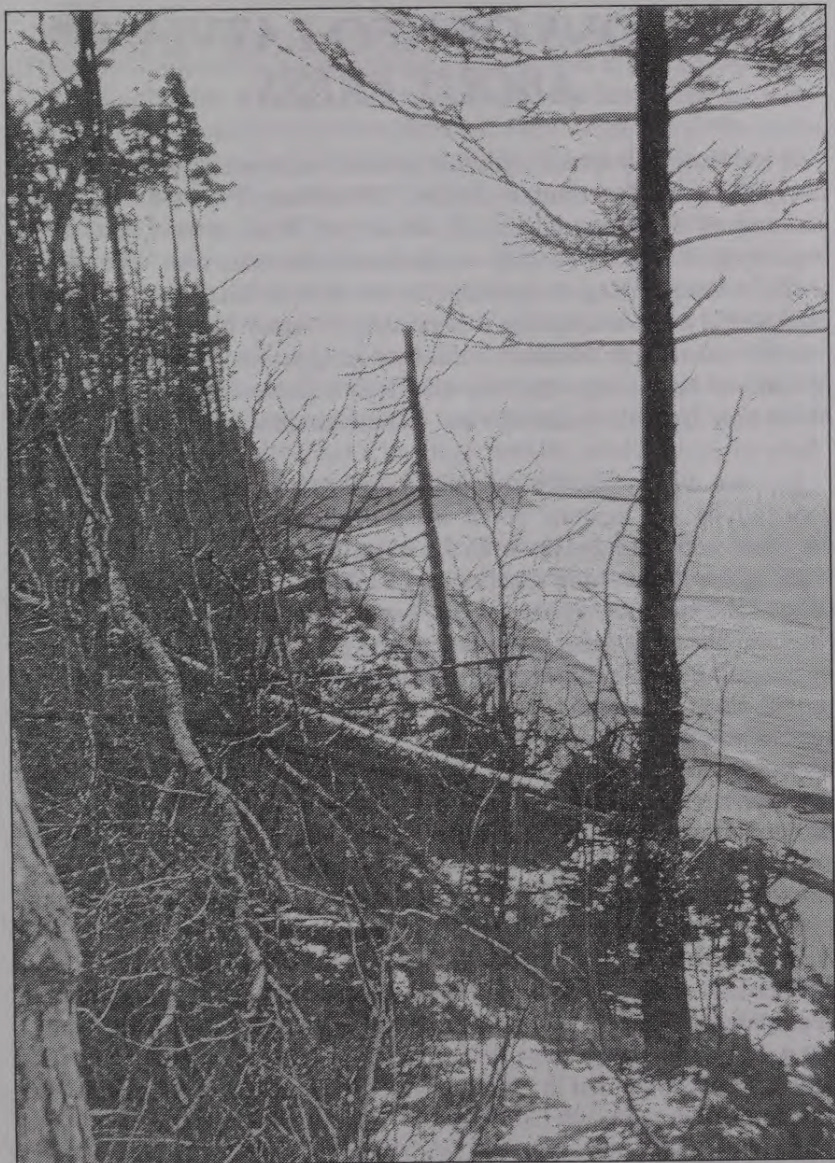

Latvijas Jūras akadēmijas studenti un pasniedzēji, akadēmiskās vienības «Austrums» biedri un jūrmiecības vēsturnieki Jūrkalnē 1996. gada decembrī.

«Avīzes ir visas pasaules laiku grāmata. Tajās tiek visi vērā liekami notikumi uzrakstīti. Tās arī ir liela bilžu grāmata, kur katras tautas un valstības ģimīs riktīgi nomālēts ir. Tās arī ir rēķinu grāmata, kur valstību un tautu izdošanas un ieņemšanas gada galā skaidri sapemt un zināt var, vai viņām atlikums vai parādi, vai tās uz priekšu tikušas vai atpakaļ gājušas. Un par visām lietām tās ir tā mēle, ar ko vienas sabiedrošanas (valstības un tautas) locekļi sarunājas.»

(Valdemārs K. Valstību un tautu ziņas. (Kāds vārds par priekšziņu.)

«Pēterburgas Avīzes», 1862, Nr. 2)

OPINIONS OF NEO-LATVIANS* ABOUT PRESS

It is universally recognized, that journalism, especially publishing of the newspaper "Peterburgas Avizes" (Petersburg Paper) (1862-1865), was one of the main spheres of activity of Neo-Latvians, and in the beginning of their movement - undoubtedly the main one. When trying to find a summarizing designation for the work of Krishjanis Valdemars (1825-1891) and estimating it according to input in various fields, it must be concluded, that he has chiefly been a journalist and the founder of national journalism - the one who dealt with contemporary problems of his time from the point of view of Latvian national interests.

It is not widely known, that Neo-Latvians had their own theoretical conceptions and notions about mass media (newspapers, magazines etc.) their activities and tasks. In the scientific literature so far these conceptions have been only touched upon and only from the point of view of the fulfillment of national goals, but not as early sprouts of theoretical thoughts about mass communication (mass media, communication) in general. But as sprouts for the future they deserve attention in the history of the professional Latvian journalism. Neo-Latvians have given no special articles on the issue, but fragments of several articles - as it can be judged, for the first time in the Latvian scientific works - precisely characterize the essence of free mass communication. That is the way modern liberal democracies understand it today: through mass media ensure communication, exchange of ideas in the society, possibility to communicate for mainly mutually anonymous, personally not acquainted individuals.

The best proof for such a statement is an article published in "Peterburgas Avizes" No2 (1862) "News of States and Nations" (without a signature, with a sub-title "A Word on Preliminary Knowledge"). This article is included in "Works of Kr. Valdemars" edited by Edgars Kiplocins.

---

* persons belonging to a social movement in Latvia in the 1860s - 1880s

"Complete newspapers are the year book of the whole world. In them all the important events are described", we can read in this keynote article of "Peterburgas Avizes". The newspapers here have been undoubtedly defined as means of communication, even means of global communication, and not as means of propaganda. "They also are a big picture book, where each country and nation are truly portrayed. They are also balance books, where you can clearly learn the revenues and spending of each country and nation at the end of the year, do they have account balance or debts, have they moved forward, or backward." Neo-Latvians understand that the main task of newspapers is to insure free information flow - exchange of information and views, live currents of communication: "Above all things they are the tongue which is used by all members of one community (state and nation). We can tell one more time - the one who is alive, has a language and he speaks. Hey, the reader, you have now a tongue; speak, if you are alive!"

Here we can generate the main conclusion - about the essence of mass communication: "Therefore to read newspapers is nothing more than to be a part of the community, be it a country or a nation, or a tribe one belongs to; to get news, to feel, to think and speak together, i. e. participate in the life of the community and the whole of the humanity."

To put it in other words, the creators of "Peterburgas Avizes" understood, that the strength of mass communication ties in the society created by journalists is a measure of its civilization. In fact, they expressed the view, that mass communication is also a necessary precondition for democratic development and participation of the individual in social and global civilization processes. Understanding of the latter values and their popularization, in their turn, represent the culture type of Western Europe. Neo-Latvians recommended their nation to become a part of Western civilization development, because they obviously must have believed, that such orientation towards the West will be the best way of development for Latvians.

Thus the opinion of the Neo-Latvians about the press were revealed as a part of their national development program, which did not restrict itself to national values only, but were directed towards common cate-

gories with Western Europe.

Later in 1880, K. Valdemars highly estimated the role of mass media as the one bringing culture: "Latvian nation during the last 10-20 years have good steps forward made; the number of newspaper readers have largely increased; newspapers themselves are becoming better and better..." It is noteworthy, that just in this place the famous thought was expressed: "The smaller the nation is in number, the more it should be taken care of, that all of its mentally talented members are developed." It must be concluded, that K. Valdemars especially stressed the educating function of the press. The above mentioned article showed, that not the didactics only was considered, but fulfillment of both these functions through the third, main one - informative function.

K. Valdemars motivation is visible: sooner or later the newspapers will adjust people to new life style. There is an article testifying to such motivation, where he names North America as a good example in newspaper reading and compares it with the situation in Latvia: "We can see that the workers there are not meek and lazy, we can see it from the fact, that their agriculture can produce crop enough to save nearly all Europe from famine. But they still have time to read their 6000 newspapers (one paper per every 8500 people is issued there), according to this calculation Latvians should (in 1881- A.D.) not only six, but 120 newspapers have."

Thus K. Valdemars saw direct connection between the development of newspapers and overall development level of the society. Not only regarding education, but economy as well, and as the United States were chosen for the comparison, we can further conclude - even how democratic the social system is. There K. Valdemars sympathy for economic and political liberalism is manifested. His ideal is a developed and free citizen, and he makes it clear, that this ideal could be reached by the free press, which is aware of its tasks.

Actual comprehension of the tasks, corresponding to such general stand, is proved by activities of K. Valdemars himself - a journalist of the newspaper "Peterburgas Avizes", its main organizer and denomina-

tor of its ideological orientation. It mainly expressed itself as economic liberalism - urging Latvians to earn money, - but at the same time urging them to develop national culture, as well as in the support of reforms in Russia. It is characteristic, that in the middle of the 60ties Valdemars expressed his support to the Russian liberal press: "...based on far-going reforms, a strongly liberal movement has appeared in the Russian press, which is consequent, serious and hardy enough to gain trust. Educated Latvians and Estonians... cannot, but praise the liberal development...".

Opinions similar to those of Valdemars regarding the press were also expressed by Neo-Latvian journalist Atis Kronvalds (1837-1875). He not only calls newspapers the "signposts to the right direction" but also the "foot-bridges, leading us across the swamps of nastiness, unfairness and darkness of mind." It is obvious, that Neo-Latvians as enlighteners considered educational function of the newspapers to be the most important one. With the notion of the "foot-bridge" A.Kronvalds also clearly points at the involvement of the reader in communication. A.Kronvalds also did not regard the readers as objects of didactic instruction: "The one who through reading has collected true information about his own country and some other countries, who learns and considers, what are the most upright people in different countries and nations striving and fighting for, occupies a considerably higher position, than that cinder poker, who living at Jelgava does not know, what his own people during the expired year near the Daugava River have managed to do in honour of their nation."

The opinion expressed by K.Valdemars in 1867, that the articles printed in "Peterburgas Avizes" did not have any "political aims", and that he has never urged to "upraise against the Germans and destroy them" must not only be connected with making excuses, but also with the fact, that Neo-Latvians considered a newspaper to be the means of social communication and not the one of political propaganda. We cannot say that the newspaper represented political neutrality. It can be called nationally liberal oriented, that manifested itself in the above mentioned stress on education and economic emancipation of Latvians. Theoretical views of Neo-Latvians regarding the press also testify to this orientation. Practical implementation of these views - a newspaper

"Peterburgas Avizes" - became a platform of Neo-Latvians used for propaganda of national self-esteem and promoted the formation of national unity comprehension. Latvian press of the 60s and 70s continued to create the national identity of Latvians, especially popularizing it among wider social groups, forming notions of space and time, which remain the most sustainable in the national identity models later.

That was not a revolutionary, but rather an evolutionary path offered by Neo-Latvians, but it meant and created revolutionary changes - the result was revolutionary. K.Valdemars compares the influence of the French enlighteners Voltaire and Rousseau with spreading of the "Peterburgas Avizes" newspaper ideas, and this comparison testifies to Neo-Latvians' goals issuing their newspaper: "An essential thing is, that some thoughts important and useful for the development of mankind, once said, remains the property of the nation in a short period of time, so that soon thousands think and speak the same, although in the beginning only one or a couple of people spoke like that." That correlates also with the opinion of Fricis Brivzemnieks (1846-1907): "Not separate words, but the ideas incorporated in the article and the goals with which they have been incorporated - that, to our mind, remains the most important thing in the articles".

We must remember the circumstances, under which the "Peterburgas Avizes" were published. Characterizing the causes of appearance of the newspaper, K. Valdemars stressed the extraordinary situation in Russia after abolition of serfdom, that provided hopes for possible reforms in the Baltics. When these hopes began to fade, the idea to issue "Peterburgas Avizes" appeared. K. Valdemar's closest colleague in the publishing of "Peterburgas Avizes", Krisjanis Barons (1835-1923) pointed out later, that the idea of issuing of the "Peterburgas Avizes" was determined by abolition of serfdom in Russia in 1961, when a new, more liberal age was created. Creators of the newspaper wanted to use it in order to awaken Latvians and urge them to start regarding themselves as a nation.

In his book "Commemorating "Peterburgas Avizes"" K. valdemars reminds: "We ask you to take into consideration, that before

"Peterburgas Avizes" only two newspapers in Latvia existed - "Latviesu Avizes" (Latvian Newspaper) and "Majas Viesis" (Home Guest). Both of them had their merits, but "Peterburgas Avizes" undertook various tasks, very much different from the ones familiar to Latvian written publishings." Neo-Latvians wrote actively also to "Majas Viesis" (1856-1910). Appearing of this newspaper might be considered the beginning of Latvian journalism, but "Peterburgas Avizes" was the first newspaper in the history of Latvian press, which always spoke from the point of view of Latvian national interests.

It should be stressed, as K. Valdemars marked, that Neo-Latvians creating "Peterburgas Avizes" wanted to create a newspaper in Latvian, which would be equal to publishings of bigger nations and prove, that small nations also have the right for the "freedom of press". This helped to create competition between the Latvian newspapers and promote the development of newspaper business. K. Valdemars affirms, that: "... when the first 10-15 issues of "Peterburgas Avizes" appeared and it won 4000 subscribers, which then seemed a miraculously large number, the highly honoured editor in chief of "Latviesu Avizes" Mr. Shulc became very angry." The largest number of subscribers ever reached was 4200, but later, when the authorities made obstacles for publication of "Peterburgas Avizes", the number of subscribers fell to 1500.

Neo-Latvians and the newspaper "Peterburgas Avizes" gave start to a new tradition in the Latvian journalism - it became a symbol of the national and liberal tradition. That influenced the development of the Latvian press in the nearest and more distant future.

A peasant's family reading a newspaper in the logo of "Peterburgas Avizes" wonderfully characterizes the essence of making and reading a newspaper: to inform, to get to know, to communicate. And not in vain Matiss Arons has called K. Valdemars the father of the Latvian journalism.

Ainars Dimants

Ansichten der Neuletten über die Presse

Es ist allgemein bekannt, daß Publizistik und journalistische Tätigkeit, insbesondere die Herausgabe der Wochenzeitung «Pēterburgas Avīzes» («Peterburger Zeitung», 1862–65), eine der wichtigsten Tätigkeitsplänen der Neuletten war, und zu Beginn dieser Bewegung sicherlich die wichtigste. Auch, wenn wir eine umfassende Bezeichnung für das Wirken von Krišjānis Valdemārs (1825–1891) suchen und dieses Wirken nach seinem Gewicht in verschiedenen Zweigen auswerten, ist festzustellen, daß er vor allem Publizist und Begründer der modernen lettischen Publizistik, der nationalen Journalistik war, die sich mit aktuellen Problemen, vom Standpunkt des lettischen Volkes aus, befaßte.

Kaum bekannt ist, daß die Neuletten ihre theoretischen Vorstellungen und Erkenntnisse bezüglich der gesellschaftlichen Verständigungsmittel (Zeitungen, Zeitschriften u. a. m.), ihres Wirkens und ihrer Aufgaben besaßen. Die bisherige wissenschaftliche Literatur befaßt sich mit diesen Ansichten nur vorübergehend und vom Standpunkt einer Verwirklichung nationaler Ziele aus, und betrachtet sie nicht als Ansätze einer frühen theoretischen Auffassung der Massenkommunikation (gesellschaftlicher Verständigung, des Verkehrs) überhaupt. Jedoch, als Keim für die Zukunft, verdienen sie, von der Geschichte der lettischen Berufsjournalistik beachtet zu werden. Besondere Artikel zu erwähnten Themen haben die Neuletten nicht hinterlassen, in Auszügen einiger Publikationen findet man jedoch — unseres Erachtens, erstmals in der lettischen Wissenschaft — das Wesen einer freien Gesellschaftsverständigung genau charakterisiert. So versteht man das auch in der heutigen liberalen Demokratie: durch Vermittlung der Medien Verständigung und Meinungsaustausch in der Gesellschaft sowie eine Verkehrsmöglichkeit zwischen meist anonymen, miteinander unbekanntem Individuen zu sichern.

Eine glänzende Bestätigung ist ein in der «Pēterburgas Avīzes» N2, 1862, veröffentlichter ununterschiedener Artikel «Nachrichten von Staaten und Völkern», mit dem Untertitel «Ein Wort zur Vorkenntnis». Dieser Artikel wurde in die unter Redaktion von Edgars Kiploks herausgegebenen «Schriften von K. Valdemārs» aufgenommen.

«Vollständige Zeitungen sind eine Chronik der ganzen Welt. Darin werden alle bemerkenswerten Ereignisse aufgeschrieben», ist in dieser Programmartikel der «Pēterburgas Avīzes» zu lesen. Die Zeitungen werden hier zweifellos als ein Teil der Kommunikation, sogar der Weltkommunikation, und nicht als ein Propagandamittel definiert. «Es sind auch ein großes Bilderbuch, wo das Gesicht eines jeden Volkes und Staates richtig abgebildet ist, und auch ein großes Rechenbuch, wo alle Ausgaben und Einnahmen der Staaten und Völker am Jahresende klar zusammenzufassen sind, und man wissen kann, ob sie Ersparnes oder Schulden haben, ob sie vorwärts oder rückwärts gegangen sind.» Den Neuletten ist klar, daß die Hauptaufgabe der Zeitungen ist, einen freien Informaionsfluß zu sichern, Informations- und Gedankenaustausch, lebendige Kommunikationsströme: «Und sie sind vor allen Dingen die Zunge, womit die Mitglieder einer Gesellschaf (eines Staates und Volkes) sich unterhalten. Wer lebt, an dem ist — sei es nochmals gesagt — Leben zu spüren, der besitzt Sprache, der redet. Leser, hier hast du nun die Zunge; so sprich, wenn du am Leben bist!»

Hier entsteht auch die Hauptschlußfolgerung über das Wesen der gesellschaftlichen Verständigung: «Zeitungen zu lesen, bedeutet deshalb nichts Anderes als Nachrichten über das Wesen einer Gesellschaft, sei es nun ein Staat oder Volk, dem ein jeder angehört, zu bekommen und gemeinsam mit derselben zu fühlen, zu denken, zu sprechen, das heißt: an dem Leben dieser Gesellschaft und der ganzen Menschheit teilzunehmen».

Anders gesagt, haben die Schöpfer der «Pēterburgas Avīzes» verstanden, daß die Stärke der durch Journalistik gesicherten kommunikativen Verbindungen in jeglicher Gesellschaft das Maß der Zivilisation bedeutet. Sie haben tatsächlich den Standpunkt geäußert, daß die Massenkommunikation auch eine unerläßliche Voraussetzung für eine demokratische Entwicklung, für eine Teilname des Individuums an den Prozessen der gesellschaftlichen Lebens und der Weltzivilisation ist. Durch diese Auffassung und Popularisierung der letztgenanntes Werte wird aber auch die westeuropäische Kulturtypus vertreten. Ihrem Volk gaben die Neuletten den Rat, an der Entwicklung der westlichen Zivilisation teilzuhaben, den sie erkannten offensichtlich, daß so eine Westorientierung der beste Entwicklungsweg für die Letten ist.

Die Ansichten der Neuletten über die Presse offenbaren sich solcherart als ein Teil von ihnen proponierten nationalen

Entwicklungsprogramms, der sich nicht auf die nationale Werte beschränkte, sondern nach allgemeingültigen westeuropäischen Kategorien strebte.

Später, 1880, hat K.Valdemārs die kulturtragende Rolle der gesellschaftlichen Verständigungsmittel besonders hoch eingeschätzt: «Das lettische Volk hat in den letzten 10–20 Jahren gar treffliche Schritte vorwärts gemacht; die Anzahl der Zeitungsleser hat stark zugenommen; die Zeitungen selbst werden immer besser...» So ist bemerkenswert, daß gerade an dieser Stelle der berühmte Gedanke ausgedrückt wird: «Je kleiner ein Volk zahlenmäßig ist, je mehr sollte man dafür sorgen, daß alle seine mit Geisteskräften gerüsteten Mitglieder entwickelt werden.» Hieraus wäre zu folgern, daß K.Valdemārs die bildende und erziehende Funktion der Presse besonders hervorgehoben hat. Der obige Artikel zeigt auch, daß damit keine direkte Didaktik, sondern eine Verwirklichung beider Funktionen durch die dritte, die informative Hauptfunktion gemeint war.

Hier kann man die Motivierung K.Valdemārs erblicken: die Zeitungen werden uns letztlich an eine andere Lebensweise, an einen neuen Lebensstil gewöhnen. Diese Motivierung beweist er in einem Artikel, wo er Nordamerika zum Vorbild bezüglich des Zeitungslesens stellt und es mit der Situation in Lettland vergleicht: «Daß dort die Arbeiter nicht feige und faul sind, sehen wir schon daran, daß sie in den letzten Jahren durch den Ackerbau so viel Früchte einbringen, so daß sie fast das ganze Europa vor dem Hunger zu retten vermögen. Und doch bleibt ihnen auch Zeit zum Lesen ihrer 6000 Zeitungen übrig (je auf 8500 Menschen kommt dort eine Zeitung aus), und wenn man danach rechnet, sollten die Letten nicht bloß sechs, wie heute (1881—A.D.), sondern 120 Zeitungen haben.

K.Valdemārs hat also einen direkten Zusammenhang zwischen der Entwicklung von Zeitungen und dem Gesamtentwicklungsneveau der Gesellschaft festgestellt. Nicht nur bezüglich der Bildung, sondern auch der Wirtschaft, und da die «Nordamerikanischen Freistaaten» (eine Bezeichnung von K.Valdemārs) zum Vergleich gewählt sind, so muß man annehmen, daß es auch weitere Konsequenzen in sich hat, und nämlich, wie demokratisch die Staatsordnung ist. Hier kommen die Sympathien von K.Valdemārs für den wirtschaftlichen und politischen Liberalismus zum Vorschein. Sein Ideal ist offensichtlich ein

entwickelter und freier Bürger, und eine freie Presse, die sich ihrer Aufgabe bewußt ist, könnte, wie K.Valdemārs zu verstehen gibt, das Erreichen dieses Ideals fördern.

Vom Verständnis der aktuellen Aufgaben zeugt, der allgemeinen Stellungnahme entsprechend, auch die Tätigkeit von K.Valdemārs selbst, die Tätigkeit der Publizisten, der die Zeitung «Pēterburgas Avīzes» ins Leben rief und ihre Ideenrichtung bestimmte. Sein Wirken offenbarte sich hauptsächlich als Wirtschaftsliberalismus, darin, daß er die Letten zum Geldverdienen anregte, gleichzeitig aber auch zur Entwicklung der nationalen Geisteskultur; außerdem unterstützte er die Reformen in Rußland. Charaktervoll ist, daß K.Valdemārs Mitte der 60.Jahre einen Lob auf die russische liberale Presse bringt: «... sich auf die weitgehende Reformen stützend, hat sich in der Presse Rußlands eine streng liberale Richtung entwickelt, die genügend Konsequenz, Ernst und Ausdauer besitzt, um ihr volles Vertrauen schenken zu können. Die gebildeten Letten und Esten ... können nicht anders, als daß sie diese liberale Entwicklung preisen.»

Ähnliche Ansichten wie K.Valdemārs hat auch der neulettische Publizist Atis Kronvalds (1837–75). Die Zeitungen nennt er nicht nur «Wegweisung nach rechts», sondern auch «Stege, die uns über Sümpfe der Bosheit, des Unrechts und der Geistesarmut (Geistesfinsternis) hinwegführen.» Offenbar haben die Neuletten als Aufklärer als wichtigste Funktion des Zeitungswesens die Bildung- und Erziehungsfunktion aufgefaßt. Mit den Begriff «Steg» weist A.Kronvalds unmißverständlich auf das Mitwirken des Lesers in der Kommunikation hin. Auch für A.Kronvalds ist der Leser kein Objekt didaktischer Erziehung: «Wer, nützliche Zeitschriften lesend, wahrhaftes Wissen über sein Vaterland und einige andere Länder gesammelt hat, wer wahrnimmt und bedenkt, wonach heute die ... Menschen unterschiedlicher Länder und Völker streben und kämpfen, der hat gewiß einen höheren Stand als derjenige Aschenbrödel, der, bei Jelgava (Mitau) wohnend, nicht mal das kennt, was seine Landsleute im vergangenen Jahr an der Daugava zu Ehren des Volkes vollbracht haben.»

Ebenfalls ist auch die Erkenntnis K.Valdemārs (1867), die in der «Pēterburgas Avīzes» veröffentlichten Artickel hätten keine «politische Ziele» gehabt, und er selbst nicht aufgerufen hätte, «gegen die Deutschen zu rebellieren und zu vernichten», nicht bloß auf eine

Sich-Rechtfertigung zurückzuführen, sondern darauf, daß die Zeitung in der Vorstellung der Neuletten zuerst ein Mittel der gesellschaftlichen Verständigung, und nicht eines der Propaganda und Agitation war. Es war auch keine politische Neutralität die diese Zeitung vertrat. Das kann als eine Nationalliberale Richtung bezeichnet werden, die durch die bereit erwähnte Akzentierung der Bildung und Popularisierung einer, wirtschaftlichen Emanzipierung der Letten zum Vorschein kam. Auch die neulettische Presse-Theorie zeugt von dieser Richtung. Die praktische Verwirklichung dieses Gedankens, die «Pēterburgas Avīzes», wurde zum Tribüne der Neuletten, von welcher diese das nationale Selbstbewußtsein verkündeten und die Herausbildung des nationalen Gemeinschaftssinns des Volkes förderten. Im Allgemeinen hat die lettische Presse der 60.-70. Jahre des vorigen Jahrhunderts an der Bildung der nationalen Identität der Letten weitergearbeitet, indem sie diese Idee besonders unter die breitesten Volksschichten brachte, wobei die Vorstellung über die Begriffe Raum und Zeit geschaffen wurde, welche zu den andauerndsten Begriffen auch in nationalen Identitätsmodellen späterer Zeit gehören.

Es war kein Revolutions-, sondern ein Evolutionsweg, den die Neuletten gingen und den sie anboten, aber er bedeutete es, er brachte die revolutionäre Umwälzungen mit sich — revolutionär war das Ergebnis. Den Einfluß der französischen Aufklärer, Voltaires und Rousseaus, vergleicht K.Valdemārs mit den Ideenverbreitung der «Pēterburgas Avīzes» und dieser Vergleich gibt Zeugnis über die Ziele der Neuletten bei Herausgabe der eigenen Zeitung: «Die Sache ist die, daß einige für die Menschheit bei ihrer Entwicklung äußerst wichtige und nützliche Ideen, einmal ausgesagt, in beträchlich kurzer Zeit zum Gut des ganzen Volkes werden, so daß bald bereit Tausende so sprechen und denken, wie anfangs nur Einer, oder ein paar Leute.» Das stimmt auch mit einer Erkenntnis von Frīcis Brīvzemnieks (1846-1907) überein: «Nicht einzelne Worte, sondern diejenigen Gedanken, die man einem Artikel beigibt, und wie und mit welchem Zweck diese beigegeben wurden, — das ist und bleibt, nach unserem Sinn, das Wichtigste in den Schriften.» Ebenda findet man eine charaktervolle Kritik... «Solche "Gelehrte" sind zu stolz, die Zeitungsnachrichten zu lesen und zu urteilen; jedoch ist es denen ganz und gar unbekannt, daß sie, unwissend in der Politik, øfters, sogar

unbewußt, zugunsten der Finsterer und Rückkriecher wirken und von diesen gar gefällig ausgenutzt werden.» Es sei an die Verhältnisse erinnert, in welchen die «Pēterburgas Avīzes» erschien: Die Ursachen der Zeitungsherausgabe charakterisierend, hat K.Valdemārs die besondere Situation in Rußland nach Aufhebung der Leibeigenschaft betont, was auch Hoffnungen auf mögliche Reformen im Baltikum entstehen ließ. Als diese Hoffnungen schwanden, kam man auf die Idee, die «Pēterburgas Avīzes» herauszugeben. Der nächste Mitarbeiter von K.Valdemārs bei der Entstehung der «Pēterburgas Avīzes», Krišjānis Barons (1835–1923), wies später bedeutungsvoll darauf hin, daß die Idee, die «Pēterburgas Avīzes» herauszugeben, durch die nach Freisetzung der russischen Leibeigenen 1861 neuentstandenen Verhältnisse bedingt war, als ein «liberales Zeitalter» entstand. Diesen Umstand hätten die Zeitungsherausgeber nutzen wollen, um die Letten aufzuwecken, damit sie sich für ein Volk ansähen.

In dem Buch «Zum Andenken an «Pēterburgas Avīzes» ermant K.Valdemārs: «Zu beachten sei, daß vor der «Pēterburgas Avīzes» bloß die «Latviešu Avīzes» und «Mājas Viesis» bestanden. Beide Zeitungen haben zwar ihre Verdienste, die «Pēterburgas Avīzes» hat sich aber ganz unterschiedliche, für das damalige lettische Schriftwesen unbekannte Aufgaben gestellt.»

Auch die Zeitung «Mājas Viesis» (1856–1910) brachte aktiv Publikationen der Neuletten. Das Erscheinen dieser Zeitung kann als Beginn der nationalen lettischen Journalistik eingeschätzt werden, jedoch war die «Pēterburgas Avīzes» in der lettischen Pressegeschichte die erste Zeitung, die durchaus bewußt den Standpunkt der lettischen nationalen Interessen vertritt.

Zu betonen sei, bemerkt K.Valdemārs, daß die Neuletten mit der «Pēterburgas Avīzes» eine lettischsprachige Zeitung zu schaffen gedachten, die der Presse der großen Völker gleichzusetzen wäre, und damit beweisen, daß auch kleine Völker Recht auf «Schriftfreiheit» haben. Solcherart war gelungen, den Konkurrenzgeist in der lettischen Presse zu schärfen und die Entwicklung des Zeitungswesens zu fördern. Offenbar waren es (nicht nur politische Motive, die den Zornausbruch des Redateurs der «Latviešu Avīzes» (1822–1915), Richard Schulz, bei Erscheinen der «Pēterburgas Avīzes» hervorriefen. und K.Valdemārs bestätigt es: «... als die ersten 10 bis 15 Nummern

erschienen, fanden sich 4000 Abonnenten, und diese Zahl schien damals wundergroß, so daß der Redakteur der «Latviešu Avīzes», der geherte Herr Schulz, darob in hellen Zorn geriet.» Die höchste Abonnentenzahl soll 4200 betragen haben. Später, als die Behörden die Herausgabe Behinderten, ist diese Zahl stark zurückgegangen (unter 1500).

Die Neuletten und die Zeitung «Pēterburgas Avīzes». begründeten eine neue Richtung in lettischer Journalistik, sie wurden zum Symbol einer nationalen und liberalen Tradition. Unter ihrem Einfluß hat sich die lettische Presse in näherer (Zeitungen «Baltijas Vēstnesis», «Balss» u.a.), wie auch in weiterer Perspektive entwickelt.

Eine zeitunglesende Bauerfamilie — diese Zeichnung im Kopf der «Pēterburgas Avīzes» hat trefflich den Sinn der Herausgabe und des Lesens von Zeitungen dargestellt. Das zum ersten. Zweitens hat Āronu Matīss nicht umsonst gerade K.Valdemārs den Vater des lettischen volkstümlichen Zeitungswesens genannt.

Ainars Dimants

Младолатыши и пресса

Общепризнано, что публицистика и деятельность в журналистике, особенно издание еженедельника «Pēterburgas Avīzes» (1862 — 1865), было одним из главных видов деятельности младолатышей, и даже главным — на начальном периоде их деятельности. Если давать оценку деятельности Кришьяна Валдемара (1825 — 1891) и его вкладу в различные отрасли, нужно сделать вывод, что в первую очередь он был публицистом, основателем современной латышской публицистики и национальной журналистики — той, которая занималась актуальными для интересов латышского народа проблемами.

Редко кто знает, что у младолатышей были свои теоретические представления и убеждения о средствах массовой информации (газетах, журналах и проч.), их деятельности и задачах. До них научная литература касалась этих вопросов мимоходом, видя в них лишь средство реализации национальных целей, но не ранние зачатки теоретической мысли о средствах массовой информации (общения) вообще. И все же это зачатки на будущее заслуживают внимания в истории латышской профессиональной журналистики. Специальных статей по упомянутым вопросам у младолатышей нет, однако фрагменты отдельных публикаций — судя по всему, впервые в латышской научной мысли — точно характеризуют сущность свободы средств массовой информации. Такое же понимание свойственно и современной либеральной демократии: через средства массовой информации обеспечивать процесс обмена мнениями в обществе, взаимного общения анонимных, лично незнакомых людей.

Блестящим подтверждением этому стала опубликованная во 2-м номере «Pēterburgas Avīzes» (1862) статья «Вести государств и народов» (без подписи, с подзаголовком «Несколько слов о предвестниках»), позже включенная в сборник «Статьи К.Валдемара» под редакцией Эдгара Киплокса.

«Объемная газета — это книга всех времен. В ней отражаются все достойные внимания события», — читаем в этой программной статье «Pēterburgas Avīzes» Несомненно, такое определение подразумевает газету как часть коммуникаций — всемирных коммуникаций, но вовсе не как средство пропаганды. «Они же — большая

книга с картинками, где во всех подробностях изображено лицо каждого народа и государства. Они также являются и книгой счетов, откуда можно точно узнать о годовых доходах и расходах стран и народов, о том, сколько у них в остатке и какова сумма долга, развивались ли они или же отставали». Младолатыши понимают, что газеты в первую очередь должны обеспечить свободный поток информации, т.е. обмен информацией и мнениями, живую связь: «Их глашатаем является тот язык, на котором разговаривают члены общества (страны, народа). Кто живет (повторяем еще раз), тот проявляет признаки жизни, у кого есть язык, тот говорит. Читатель, вот тебе язык; говори, если жив!».

Отсюда следует главный вывод — о сущности общественных коммуникаций: «Читать газеты — это ничто иное, как узнавать о сущности общения в том государстве, в том народе или племени, которому они принадлежат, узнавать его новости, вместе с ним думать и говорить, т.е. принимать участие в его общественной и общечеловеческой жизни».

Иными словами, создатели «Pēterburgas Avīzes» понимали, что прочность обеспеченных журналистикой средств массового общения в любом обществе является мерилom его цивилизованности. Фактически они выразили мнение, что средства массовой информации также являются обязательным условием демократического развития, участия индивидуума в процессах общественной жизни и мировой цивилизации. Понимание и популяризация этих последних ценностей, в свою очередь, представляет западноевропейский тип культуры. Младолатыши рекомендовали своему народу включиться в развитие европейской цивилизации, ибо, очевидно, считали, что западная ориентация — это наилучший путь развития для латышей.

Таким образом, взгляды младолатышей на прессу представляют собой часть программы национального развития, которая не ограничивается национальными ценностями, а нацелена на общие с Западной Европой категории.

Позже, в 1880 году, К.Валдемар дал особенно высокую оценку роли средств массовой информации как носителей культуры: «Латышский народ за последние 10 — 20 лет довольно широко шагнул вперед в своем развитии; число читателей газет

преумножилось; и сами газеты становятся все лучше...». Знаменательно, что именно здесь была высказана известная мысль: «Чем меньше народ по численности, тем больше нужно заботиться о том, чтобы все духовно одаренные члены общества имели возможность развития». Надо отметить, что К.Валдемар особо подчеркивал воспитательную и просветительскую роль прессы. Исходя из предыдущей цитаты, он имел ввиду не прямую дидактику, а осуществление обеих функций через третью — главную — информационную.

Можно понять, какими мотивами руководствовался К. Валдемар: в конце концов газеты приучат к другому образу, стилю жизни. В одной из своих статей он упоминает Северную Америку как образец в смысле чтения газет и сравнивает это с положением в Латвии: «То, что там не слабовольные, ленивые рабочие видно уже по урожаям их земледелия — за последние годы они были настолько обильными, что спасли от голода чуть ли не всю Европу. Но у них еще остается время и на чтение своих 6000 газет (там на 8500 жителей выходит одна газета). Исходя из этого, у латышей должно быть не шесть (в 1881 году — прим. авт.), а 120 газет».

Таким образом, К.Валдемар усмотрел прямую связь между развитием газет и уровнем развития общества. Не только в смысле образования, хозяйства, но также, следуя логике вещей, — поскольку для сравнения он выбрал «Свободное государство Северной Америки» (по определению самого К.Валдемара) — и степени демократичности самого государства. В этом проявляются симпатии К.Валдемара к экономическому и политическому либерализму. Очевидно, в идеале он представлял себе развитого, свободного гражданина, и, как давал понять К.Валдемар, достижению этого идеала может способствовать свободная пресса, которая понимает свои задачи.

Об актуальном понимании задач, соответствующем этой общей позиции, свидетельствовала деятельность самого К.Валдемара — главного организатора и идейного руководителя публицистической газеты «Pēterburgas Avīzes». В основном это выражалось в виде хозяйственного либерализма — как постоянное напоминание латышам о необходимости заняться прибыльной деятельностью с одновременным развитием национальной духовной культуры и

поддержкой российских реформ. Характерно, что в середине 60-х годов К.Валдемар признательно отозвался о русской либеральной прессе: «...на основе далеко идущих реформ в российской прессе сложилось строго либеральное направление, достаточно последовательное, серьезное и устойчивое, чтобы ему можно было доверять в полной мере. Образованные латыши и эстонцы... не могут не приветствовать либеральное развитие...».

Так же как и К.Валдемар, о прессе отзывался младолатышский публицист Агис Кронвалдс (1837 — 1875). Газеты он называет не только «дорожными указателями направо», но также «мостками, которые переводят нас через болота скверны, несправедливости и духовного мрака». Очевидно, младолатыши как просветители считали образовательную и воспитательную функцию наиважнейшей в газетной деятельности.

Применяя понятие «мостка», А.Кронвалд прямо указывает на участие читателя в коммуникации (общении). Для А.Кронвалда читатели тоже не являются объектом дидактического воспитания: «Кто чтением полезных статей (газет) накопил истинные знания о своем отечестве и некоторых других землях, кто видит и понимает, к чему стремятся порядочные люди разных стран и народов, за что они борются, само собой разумеется, стоят выше тех, кто живя у Елгавы, дальше своего носа не видят, и не знают, что их земляки у Даугавы сделали в прошлом году на благо народа».

И если в 1867 К.Валдемар утверждал, что опубликованные в «Pēterburgas Avīzes» статьи не преследовали «политических целей», а сам он вовсе не призывал к «восстанию против немцев и их уничтожению», то это следует считать не оправдыванием, а лишь подтверждением взглядов младолатышей на прессу как на средство общения, но не пропаганды или агитации. Позицию К.Валдемара нельзя также назвать политическим нейтралитетом, которого придерживалась его газета. В данном случае речь может идти о национально-либеральном направлении, признаками которого являются вышеупомянутый акцент на роли образования и популяризация хозяйственной эмансипации латышей. Теоретическая мысль младолатышей о прессе подтверждает принадлежность к этому направлению. Практическое воплощение мысли — «Pēterburgas Avīzes» — стало трибуной младолатышей, с которой

они заявляли о национальном самосознании и которая способствовала формированию сознания национальной общности народа. Вообще в 60-70 годах прошлого века латышская пресса продолжала формировать национальную идентичность латышей, особенно широко популяризируя ее в широких слоях народа, обеспечивая национальной идентичности стабильное понятие пространства и времени.

Путь, предложенный латышами, был не революционным, а эволюционным, но в результате он вызвал и обозначил начало революционных перемен. Влияние просветителей Вольтера и Руссо К. Валдемар сравнивает с распространением идей «Pēterburgas Avīzes», и это сравнение свидетельствует о тех целях, которые преследовали младолатыши, издавая свою газету: «Дело в том, что некоторые, однажды высказанные, важные и полезные для развития человечества идеи, быстро становятся собственностью всего народа, поскольку вскоре уже тысячи начинают говорить и думать так же, как вначале думали и говорили лишь пара человек». Это перекликается и с заключением Фрициса Бривземниека (1846 — 1907): «Не отдельные слова, а мысли, вложенные в статью, то, как и с какой целью они вкладываются — именно это на наш взгляд является самым важным в статьях». Там же содержится характерная критика: «Такие «ученые» не хотят опускаться до уровня газетных новостей и комментариев; но они и даже не подразумевают, что, ничего не смысля в политике, порой играют на руку невежам и отступникам, и зачастую используются ими».

Нужно вспомнить, при каких обстоятельствах издавались «Pēterburgas Avīzes». Характеризуя причины, побудившие к выпуску газеты, К. Валдемар подчеркнул, что особая ситуация в России после отмены крепостного права позволяла надеяться на реформы и в Балтии. Поскольку надежда ослабевала, возникла идея об издании «Pēterburgas Avīzes». К. Барон (1835 — 1923), ближайший сотрудник К. Валдемара по созданию «Pēterburgas Avīzes», позже точно подметил, что изданию «Pēterburgas Avīzes» способствовали условия «либеральной эпохи», сложившиеся в 1861 году после объявления воли российским крестьянам. Создатели газеты хотели воспользоваться этими обстоятельствами, чтобы пробудить латышский народ, убедить его считать себя народом.

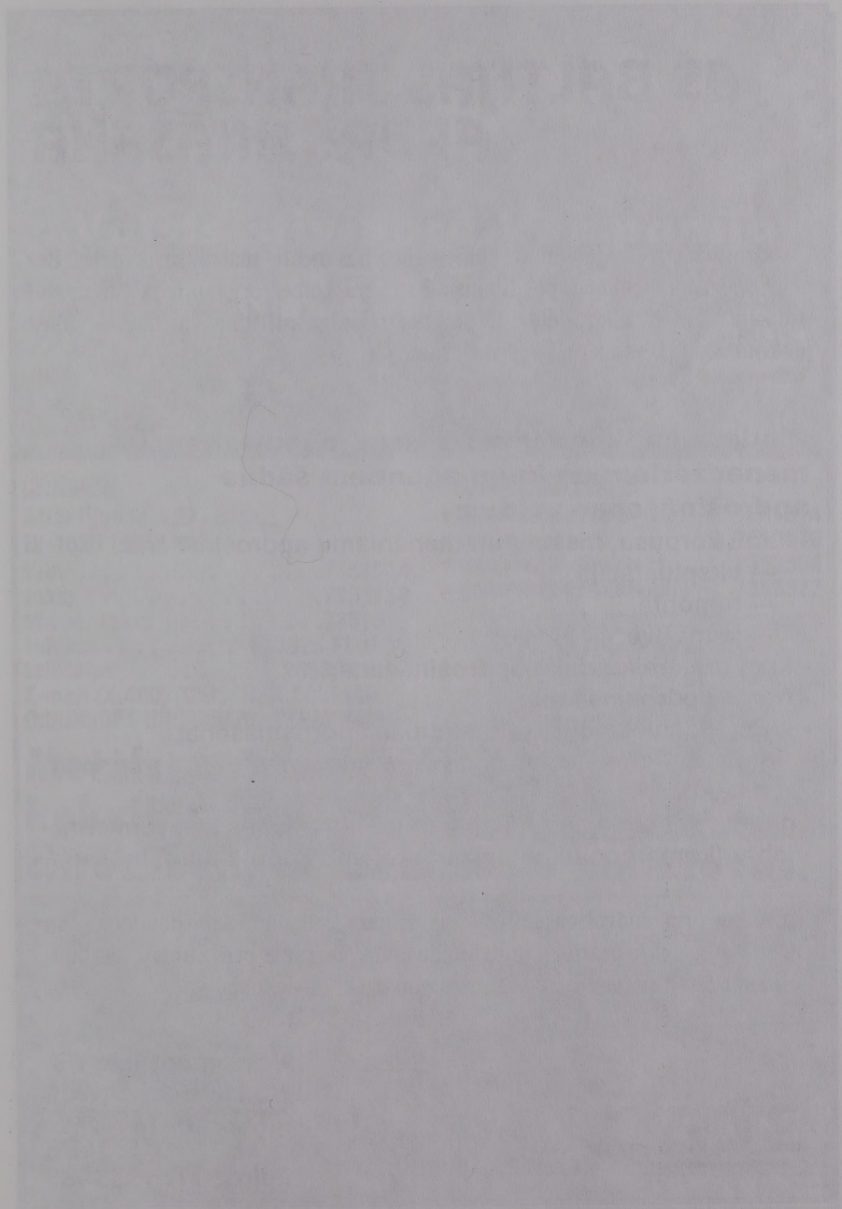
В книге «Pēterburgas Avīžu piemiņa» К.Валдемар напоминает: «Просим принять во внимание, что до «Pēterburgas Avīzes» была только «Latviešu Avīzes» и «Mājas Viesis». У обеих газет, конечно, были свои заслуги, но «Pēterburgas Avīzes» больше напоминает другие, в то время чуждые для латышской словесности издания». Младолатыши активно публиковались и в газете «Mājas Viesis» (1856 — 1910). Ее хождение в народ можно расценивать как начало латышской национальной журналистики, однако «Pēterburgas Avīzes» была первой в истории латышской прессы газетой, которая от начала и до конца совершенно сознательно выступала с точки зрения интересов латышского народа.

К.Валдемарс подчеркивал, что младолатыши с помощью газеты «Pēterburgas Avīzes» хотели сделать на латышском языке газету, равноценную периодическим изданиям больших народов, и доказать, что у малых народов тоже есть право на «свободу слова». Таким образом удалось обострить дух конкуренции среди латышских периодических изданий и способствовать развитию газетного дела. Очевидно, не только из политических соображений разгневался Рихард Шулл («Latviešu Avīzes»), узнав о выходе «Pēterburgas Avīzes», что подтвердил и К.Валдемар: «...когда вышли первые 10 - 15 номеров, появилось 4000 абонентов, и тогда это число казалось настолько большим, что уваж. редактор «Latviešu Avīzes» господин Шулл ужасно рассердился». Самое больше количество абонентов за все время существования газеты — 4200. Позже, когда власти начали чинить препятствия изданию газеты, оно стало ниже 1500.

Младолатыши и газета «Pēterburgas Avīzes» стали символом национальной и либеральной традиции в латышской журналистике. Под их влиянием развивалась латышская пресса как в близкой (газеты «Baltijas Vēstnesis», «Balss»), так и далекой перспективе.

Крестьянская семья, читающая газету — такой рисунок головы «Pēterburgas Avīzes» является великолепной характеристикой предназначения газеты: информировать, познавать, общаться. Это во-первых. Во-вторых, не зря же Аарону Матиссу именно Валдемара назвал отцом народного газетного дела латышей.

А.Димантс

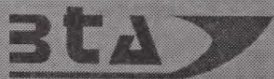
AS BALTIJAS TRANSPORTA APDROŠINĀŠANA

Apdrošināšana ir jebkuras komercdarbības neatņemama sastāvdaļa. Bez apdrošināšanas jebkura, pat finansiāli spēcīga komercorganizācija var nokļūt situācijā, kad ir apdraudēta tās tālāka sekmīga attīstība vai aktuāls kļūst jautājums par tās turpmāko pastāvēšanu.

Piedāvājam kuģu īpašniekiem, operatoriem, menedžeriem un kuģu aģentiem šādus apdrošināšanas veidus:

- kuģu korpusa, mašīnu un mehānismu apdrošināšana:
  - ekspluatācijā,
  - remontā,
  - jaunbūvē;
- kara un streiku risku apdrošināšana;
- frakta apdrošināšana;
- kuģu īpašnieku ģenerālatbildības apdrošināšana;
- kuģu apkalpju apdrošināšana nelaiemes un darbaspēju zaudēšanas gadījumos, nāves gadījumam un ārstēšanās izdevumiem;
- jahtu (komercnolūkos neizmantojamo kuģu) apdrošināšana.

Kuģa korpusa apdrošināšanā mēs ievērojam starptautiskos standartus un vienmēr cenšamies izstrādāt individuālu apdrošināšanas programmu, kas būtu optimāla gan no zaudējumu segšanas, gan prēmiju viedokļa.

**Adrese: K. Valdemāra iela 63,
Rīga, LV-1142, Latvija
Tālrunis: 7333586, 7333743,
7333486
Fakss: 371 7333487**

Valsts stīvdoru kompānija «Rīnūži»

Adrese

Atlantijas iela 27, Rīga,
LV-1020 LATVIJA

tālr. 7351514
fakss 7353168
starpt. fakss 7351517
telekss .....613825 FISH SU
teletaiņš .....209353 FISH
E-mail (X.400) (C:USSR, A:SOVMAIL,
O:DUNSOFT UN:FISHING. TERMINAL)

Administrācija

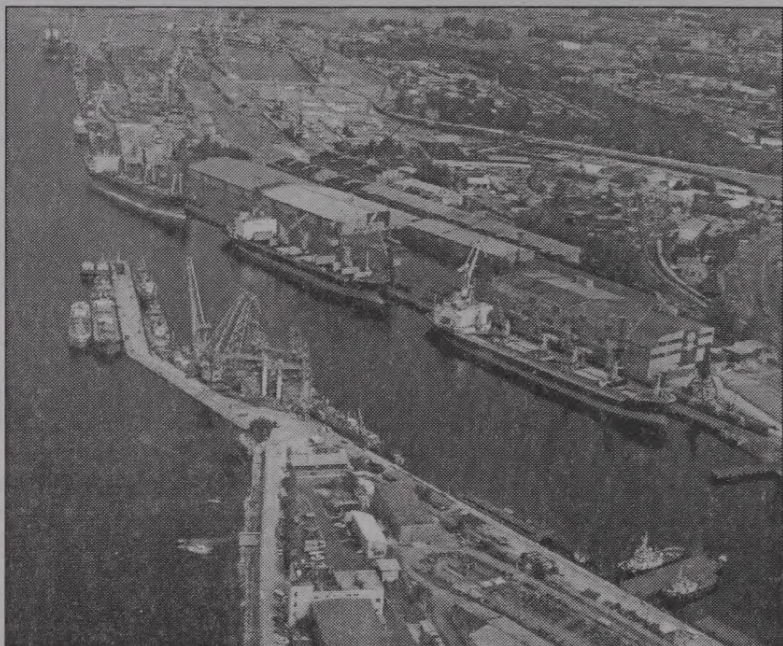
- ģenerāldirektors 7351514
- izpilddirektors 7353376
- tehniskais direktors ...7353534
- galvenais grāmatvedis .7353377

**Metāls, kokmateriāli,
kokvilna, gaļa, zivis,
citrusaugļi, minerālmēsļu noliktavas.**

Norēķinu rēķins 01-000382613 Latvijas Unibankas Vecrīgas filiālē. Bankas kods 310101900

Rīga atrodas tirdzniecības ceļu krustpunktā pie Baltijas jūras, un izdevīgais ģeogrāfiskais stāvoklis ļāvis Latvijas galvaspilsētai attīstīties kā nozīmīgam tranzīta mezglam, kas nodrošina kravu plūsmu starp Austrumiem un Rietumiem.

Rīgas osta izvietojusies abos Daugavas krastos netālu no ietekas Rīgas jūras līcī. Osta atvērta navigācijai visu gadu, jo ziemas navigāciju ostā nodrošina ledlauzis.

Ostā apstrādā ģenerālkravas, konteinerkravas, dažādu metālu, kokmateriālu, ogļu, kokvilnas, labības, ķīmisko preču un pārtikas preču kravas.

Adrese: Eksporta iela 6, LV-1010, Rīga, Latvija
Tālr.: (371) 7325350, 7322397
Fakss: (371) 7830051

Jūras Vēstis

Jūras un tranzīta biznesa nedēļraksts
Lielākais jūras un tranzīta biznesa laikraksts Baltijas valstīs.
Iznāk latviešu un krievu valodā.

Jūs varat iegūt visaktuālāko informāciju par:

- ostām un to iespējām;
- kravām un kravu pārvadājumiem;
- stīvidoru un agentu firmām;
- tranzīta biznesu un jaunāko likumdošanā;
- tarifiem un kravu apstrādes iespējām;
- zivsaimniecības uzņēmumiem un zivju produkcijas cenām;
- tirdzniecības iespējām.

Jūs varat abonēt laikrakstu JŪRAS VĒSTIS Latvijā:

- indekss latviešu izdevumam 1010;
- indekss krievu izdevumam 1043.

Krievija un NVS valstīs meklējiet mūs ПОСПЕЧАТЬ
katalogā, bet Igaunijā un Lietuvā - pasta nodaļās.

Mūsu adrese:

p.k. 44, Preses nams, Balasta dambis 3, Rīga (LV-1081), Latvija.
Tālr. 467 523. Tālr./fakss 467 466. E-mail: marnews@com.lanet.lv

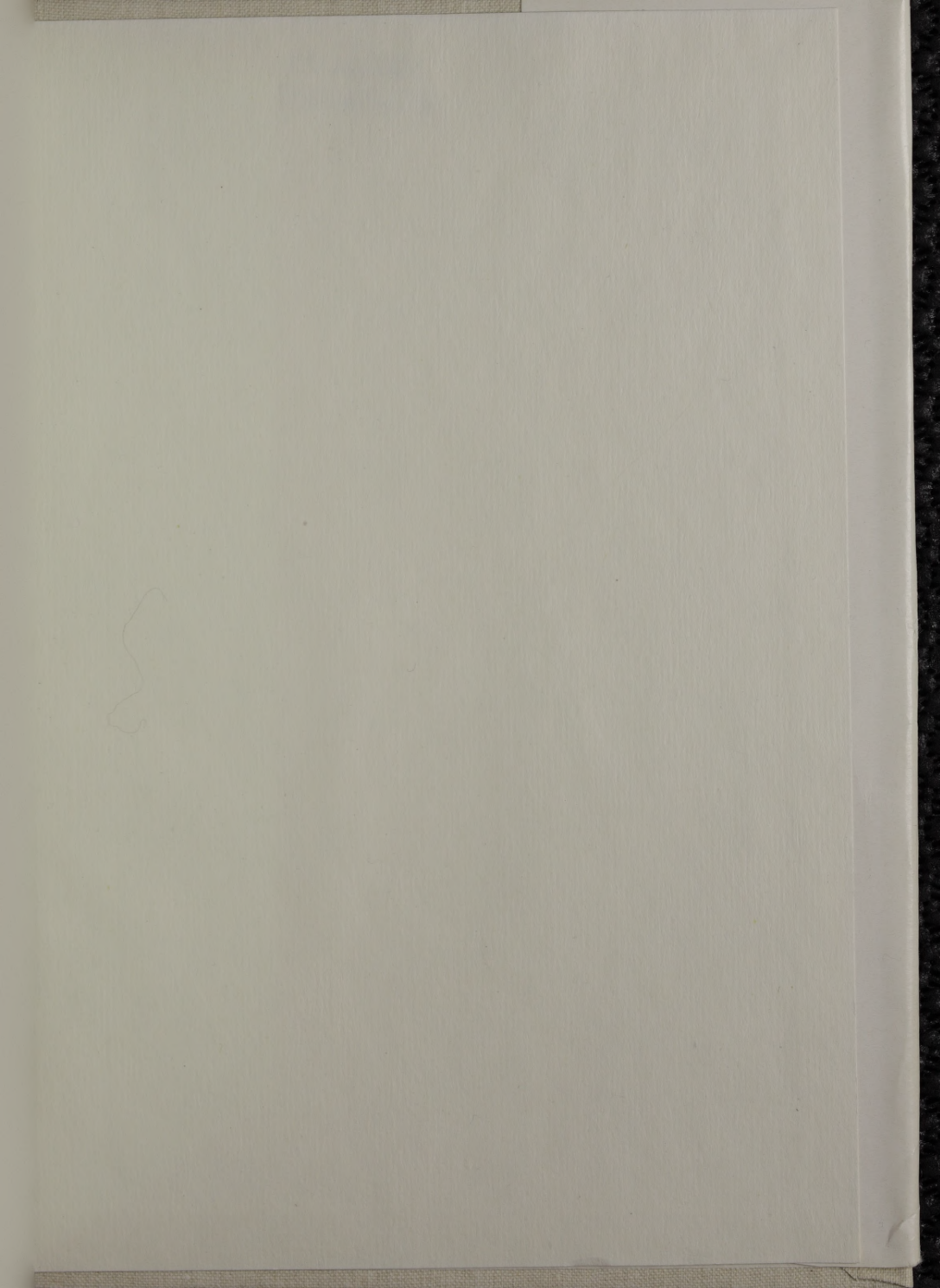
Satura rādītājs

K. Lūsis Priekšvārds	5
P. Jurevičs Kāpēc mēs gribam palikt latvieši?	10
E. Šillers «Pēterburgas Avīžu» pirmais gada gājums	12
E. Dinsbergis Prieka cerība uz tām jaunām avīzēm.	19
K. Valdemārs Ziņas par Pēterburgas jaunām latviešu avīzēm	20
K. Valdemārs Par «Pēterburgas Avīzēm»	26
K. Valdemārs Priekšvārdi grāmatai ««Pēterburgas Avīžu» piemiņai»	28
K. Valdemārs Valsts jeb tautas saimniecība	31
A. Dimants Jaunlatviešu uzskati par presi	43
G. Daija «Pēterburgas Avīzes» – dabaszinātņu popularizētājas	49
T. Slobodčikova «Pēterburgas Avīzes» un latviešu 19. gs. otrās puses grafikas tradīcijas	59

D. Lūse	
Jaunnacionālisms un «Pēterburgas Avīzes»	63
P. Jurevičs	
Ideālisma tradīcija latviešos	71
A. Šulcs	
Ēdole Krišjāņa Valdemāra dzīvē	76
K. Lūsis	
Pēcvārds.	80
A. Dimants	
Opinions of Neo-Latvians about press	106
A. Dimants	
Ansichten der Neuletten über die Presse.	112
A. Димантс	
Младолатыши и пресса	119

Saturs

	D. Lūsis
	P. Jurevičs
	A. Šulcs
	K. Lūsis
	A. Dimants
	A. Dimants
	A. Dimants
	K. Valdemārs
	K. Valdemārs
	K. Valdemārs
	T. Siobodžikova

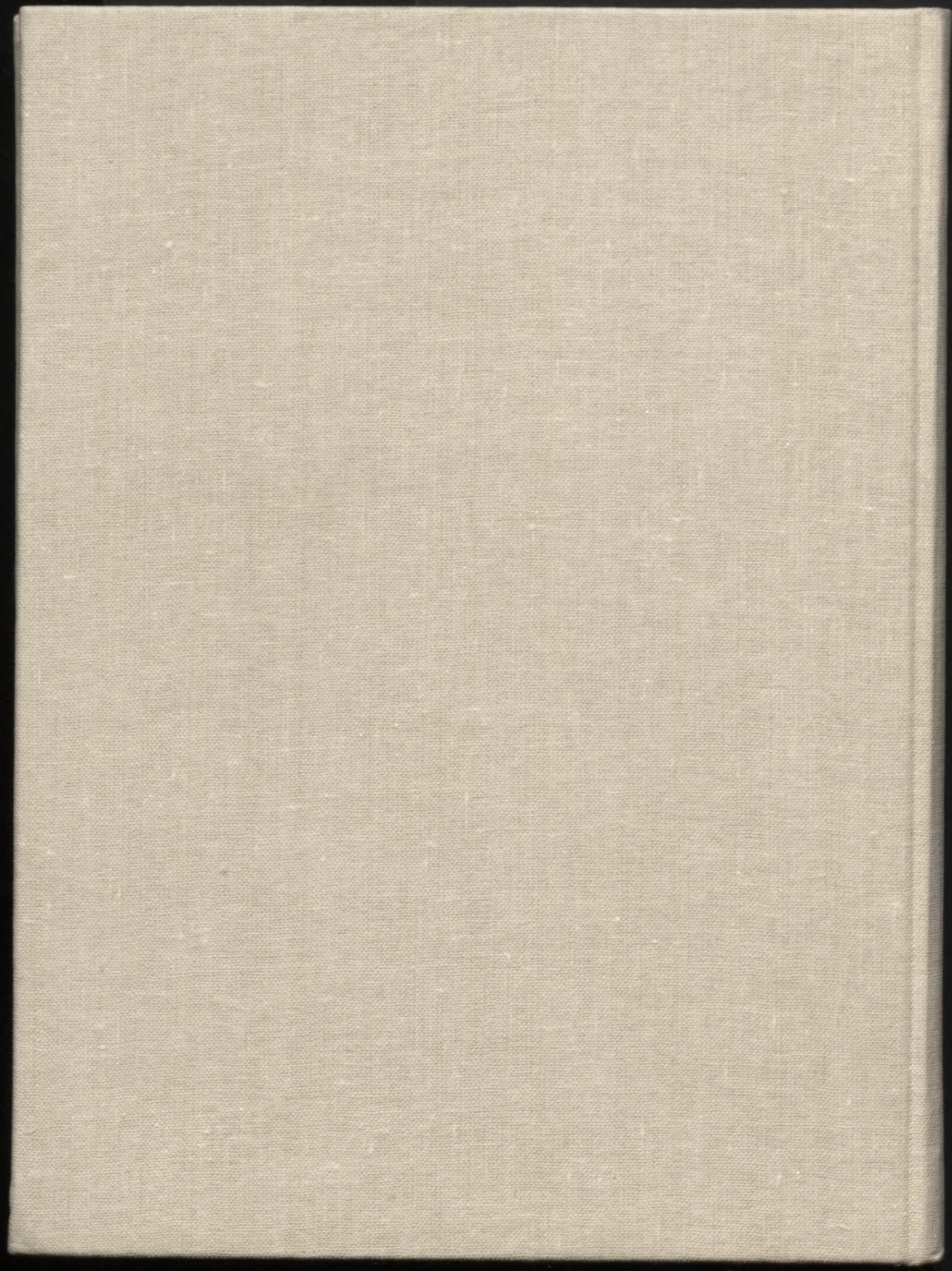
OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀRS

26-

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0302041842

98-3

L180